

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X • ГОДИНА XXV (LXIV)

3•2018

РЕДАКТОР ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ

КОРЕКТОР НАДЯ КАЛЪЧЕВА

КОРИЦА ГЕОРГИ ИВАНОВ

ПРЕДПЕЧАТ ВАСИЛКА СТЕФАНОВА

ПЕЧАТНИ КОЛИ 8,5. ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 220

НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,

БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88

ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 214, 9183 216

E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg

ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2018

РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ. ISSN 0861-847X

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – снимка Иван Добромиров

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Александра Дипчикова
гл. ас. д-р Анка Стоилова
доц. д-р Анна Ангелова
доц. д-р Антоанета Тотоманова
Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загорев
Веселин Тодоров
Виолета Цветкова
проф. Владимир Ключев
Георги Бобев
д-р Джени Иванова
Елизабета Георгиев
Ефросина Ангелова-Пенкова
доц. д-р Живка Радева
д-р Иван Зарев
доц. д-р Красимира Александрова
д-р Мариана Кирова
д-р Марчела Борисова
ас. Милена Колева-Звънчарова
Петър Величков
проф. Роман Мотулски
Росица Кирилова
д-р Силвия Найденова
доц. д-р Тодор Чобанов
Юлия Карадачка-Симеонова

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Приемен ден за автори – сряда от 14 до 15 часа.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

140 години НБКМ 5–10	<i>Виолета Цветкова</i> Празнични събития в Националната библиотека
11–20	<i>Ефросина Ангелова-Пенкова</i> Създаване на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
21–42	Дирекция „Библиотечни дейности“
Събития 43–61	<i>Станислава Чолова, Ивета Христова, Илиян Барзев</i> Универсален цивилизационен модел.
Годишнина 62–65	<i>Анна Ангелова</i> „Дайте ми библиотека и аз ще създам университет“
66–73	<i>Валерия Йорданова</i> 130 години Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе
Библиотеките по света 74–83	<i>Румяна Койчева</i> Бранд „Финландия“, или за публичните библиотеки в страната на социалните иновации
Библиотечни практики 84–86	<i>Стефка Илиева</i> Електронните услуги в Народна библиотека „Иван Вазов“ през погледа на потребителите
87–91	<i>Милица Матиевич</i> Кино книжка с картинки

Форум 92–97	<i>Христина Везирева, Любка Стоилова</i> Истини и лъжи за факти, новини и събития
Културно наследство 98–104	<i>Иван Кабаков</i> Институциите на културното наследство и основаното на участие управление
Клуб „Писмена“ 105–106	<i>Стефка Рангелова</i> Националното турне на Ивинела Самуилова започна от НБКМ
Творчеството 107–111	<i>Мариана Кирова</i> Проекция и възвратност на символите в литературното творчество
Нови книги 112–117	<i>Румяна Пашалийска</i> „1943“ – антология за деца
118–123	<i>Иво Андровски</i> Щрихи от две епохи на Нестор Марков
124–126	Библиографски справки
От ръкописа 127–136	<i>Радка Пенчева</i> Емилиян Станев и Елисавета Багряна

Празнични събития в Националната библиотека

Виолета Цветкова

Festive Events at the National Library

Violeta Tsvetkova

Summary

The National Library "St. St. Cyril and Methodius" was awarded the prestigious prize "Golden Quilt". The president Rumen Radev visited the exhibition "The Bulgarian Manuscript Tradition through the Centuries". Istorica Slavianobolgarskaya (first copy of Kotel, 1765, made by priest Stoyko) triggered an exceptional interest in Brussels. The original diary of Hristo Botev was exhibited on 1 June of this year at the National Library.

Key-words: The National Library „St. St. Cyril and Methodius“, “Golden Quilt” prize, president Rumen Radev, Hristo Botev diary.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе отличена с престижното отличие „Златно перо“

Престижното отличие „Златно перо“ е учредено преди 23 години от „Кантус Фирмус“, галерия „Макта“ и „Classic FM радио“. Призът – изящно перо, изработено от злато по проект на Цвети Киров, бе връчен на директора на Националната библиотека доц. д-р Красимира Александрова от заместник-кмета на Столична община доц. д-р Тодор Чобанов на официалната церемония в покритото пространство на столичното Ларго.

Наред с проблемите покрай рушащата се сграда на Библиотеката, водещият на церемонията, журналистът Георги Митев – Гемит от „Classic FM радио“, подчерта изключителния принос на библиотекарите за опазването на безценното книжовно богатство във фондовете на НБКМ. „Тази награда е за усилията на всички 217 служители в Библиотеката“, заяви доц. Красимира Александрова, поемайки „Златното перо“. И допълни, че „докато има библиотеки, пазещи знанието за света, ще има и надежда за достойно бъдеще на хората“.

Президентът Румен Радев разгледа експозициите в НБКМ за 24 май

Церемонията в покритото пространство на столичното Ларго, на която бяха отличени 24 творци и културни институции, бе подобаващ финал на Деня на българската просвета и култура и на славянската писменост. Празникът събра пред Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ хиляди столичани. Сред официалните гости бяха президентът Румен Радев, министърът на образованието Красимир Вълчев, заместник-министърът на културата Румен Димитров, столичният кмет Йорданка Фандъкова, заместник-кметът Тодор Чобанов, представители на Светия синод, дейци на културата, науката и изкуството.

След официалната част те влязоха в Националната библиотека, която по традиция на този ден представя свои богатства. Доц. д-р Красимира Александрова и доц. д-р Елена Узунова запознаха президента Румен Радев с изложбата „Българската ръкописна традиция през вековете“, включваща 11 информационни табла и витрини с оригинални средновековни ръкописи.

При откриване на изложбата доц. д-р Елена Узунова каза:

„По своята отдавнашна традиция институцията отбелязва с изложба майските празнични дни, свързани с почитта ни към славянските първоучители. През 2018 г. тя е част от поредицата културни събития за 140-годишнината от учредяването на Националната библиотека.

Създаването на славянобългарската писменост, нейното разпространение и запазване е огромният принос на славянството и по-специално на българите към културата на Европа през вековете до съвремието ни. Както е известно, първоначално в книжовната традиция на България е въведена в употреба глаголицата, но тя е изместена още към края на IX в. от по-познатата и поради това по-удобна и по-лесна за усвояване графика, останала в историята с названието „кирилица“.

Ранната българска ръкописна книга (X–XI в.) представя паметници, изписани с глаголическо и кирилско писмо. Разказът ни започва от съхраняваните в чужбина най-ранни глаголически паметници – богато украсените *Зографско четириевангелие* и *Асеманиево евангелие*, преминава през изящната кирилица на *Супрасълския сборник*, деловия устав на *Савината книга*, до *Енинския апостол*, най-ранния български ръкопис от фонда на Националната библиотека.

Българското ръкописно наследство до края на XIII в. и основната линия в създаването на богослужебните книги представяме чрез едни от най-богато украсените и изписани с калиграфско уставно писмо ранни ръкописи на колекцията ни, сред които са *Добрейшовото четириевангелие*, *Пирдопският апостол* и *Аргировият триод*.

През следващия XIV в. калиграфията и миниатюрната живопис са в подем. От ръкописите на търновската дворцова библиотека, сред които са *Манасиевата летопис* от 1335–1345 г. и *Лондонското (Иван-Александрово) четириевангелие* от 1356 г., проличава въздигането на българската средновековна писмена традиция до високите постижения на изкуството на византийската книга. Сред ценните ръкописи от библиотечната колекция са *Сборникът от 16 слова на св. Григорий Богослов*, *Паренесис на св. Ефрем Сирий*, *Борилевият синодик (Палаузов препис)*. Открояват се нови графични образци на българската кирилица, характерни за Търновската книжовна школа.

Българската ръкописна книга през XV–XVIII в. представя паметници, създадени в различните книжовни центрове по нашите земи – Рилския, София с околните ѝ манастири, калиграфско-художествените школи в Етрополе, Карлово и Кукленския манастир, Котленския книжовен център. Дамаскините, различните по вид сборници със смесено съдържание и апокрифите обогатяват представата за типологичното разнообразие, характерно и за народната книжнина. През 1765 г. Софроний Врачански прави първия препис на *История славянобългарска*, подготвила духовното ни израстване и националното ни освобождение.

Ръкописната книжнина, създадена във века на Възраждането, е отражение на все по-голямата необходимост от учебна, църковно-певческа, нравствено-поучителна и светска литература и е израз на художествено-естетическите потребности на българина. Чрез ръкописните преписи и новобългарските преводи на съчинения от различни жанрове се подготвя осъществяването на бъдещи печатни издания, които да образуват, възпитават и развличат възрожденския читател.

За осъществяването на настоящата изложба работиха няколко екипа. Сътрудниците на отдел „Ръкописи и старопечатни книги“ Нона Петкова, Росица Кирилова, Елена Узунова и Бояна Минчева създадоха концепцията на експозицията и направиха подбора на паметниците. Дигиталното заснемане на изображенията от оригиналите беше дело на колегите Красимира Иванова и Иван Добромиров от Дигиталния център на Библиотеката, оформлението на таблата бе направено от Борислав Захов и Марчела Борисова. По художественото експониране на оригиналите във витрините работиха Нона Петкова, Наталия Владинова и Росица Кирилова. Благодарността ни е и за колегите от Българския исторически архив на НБКМ, които предоставиха оригинали от своята колекция „Портрети и снимки“.

Държавният глава оцени и демонстрацията на печат с копие на Гутенберговата преса, изработена от плевенчанина Диян Павлов-Джими, както и украсения с миниатюрни резбовани изображения почти двуметров кръст, дело на Алексей Алексиев.

Изключителен интерес в Брюксел към Котленския препис на „История славянобългарска“

Млади, образовани и любопитни към световната история и култура бяха най-често срещаните посетители в сграда Berlaymont – седалището на Европейската комисия в Брюксел. Там Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ представи т.нар. Котленски, Софрониев препис от 1765 г. на Паисиевата „История славянобългарска“. С това впечатление от събитието в белгийската столица се завърна д-р Бояна Минчева, ръководител на отдел „Ръкописи и старопечатни книги“, която представи пред евродепутати и гости на ЕК едно от най-ценните притежания на НБКМ по повод 24 май – Деня на българската просвета и култура. Ценителите получиха възможност да се запознаят и с част от библиотечните колекции чрез експонираната в залата изложба „Книги, посоки, публикации“.

Събитието беше организирано от българския еврокомисар Мария Габриел. Сред гостите бяха министри на държавите членки по образование и по култура, посланици на държавите – членки в ЕС, дипломати, евродепутати, представители на европейските институции на ръководни длъжности, работещи в институциите българи, учители в българската секция в Европейското училище, българската общност в Брюксел. Да уважат тържественото честване от България пристигнаха вицепремиерът Валери Симеонов и министърът за Българското председателство на Съвета на ЕС Лиляна Павлова, министри и членове на държавната администрация, учители, просветители.

„Св. св. Кирил и Методий и техните ученици ни дадоха най-важното нещо в нашия свят – знанието. Те ни дадоха буквите, с които днес пишат и четат повече от 300 милиона души. Писмеността е нашата истинска машина на времето. Тя ни пренася в отдавна отминали времена, тя ни води в настоящето, в което кирилицата е третата официална азбука на Европейския съюз. Тя ще ни води и към бъдещето, в което българският език, култура и духовност ще продължават да бъдат неизменна част от културното и езиково многообразие на Европа“, подчерта комисар Мария Габриел.

Министърът на образованието и науката Красимир Вълчев допълни, че „за нас, българите, кирилицата е повече от азбука – благодарение на нея векове наред отстояваме правото си да бъдем несломим народ с духовна и просветна сила“.

Министърът на културата Боил Банов благодари от името на доц. д-р Красимира Александрова – директор на НБКМ, на домакините за предоставената възможност да представим в сърцето на Стария континент „тази скромна, но изразителна част от съкровищата на Националната библиотека на България, тази малка книжка, която на живия, говорим език пробужда у българите волята за промяна и подготвя сложната и многоцветна епоха в историческото му развитие – Българското възраждане“. Той изтъкна, че това е празникът, който всеки българин носи дълбоко в сърцето си и свързва с най-чистите и духовни моменти в своя живот. „Славянската писменост, българската просвета и култура ни правят горди. Горди сме, че кирилицата е една от трите официални азбуки в Европейския съюз. Горди сме, че българската култура е част от европейското културно многообразие. По вре-

ме на изпълнените с динамика и предизвикателства шест месеца на Българското председателство на Съвета на ЕС, ние избрахме да споделяме българската култура в цялото ѝ многообразие – културно наследство, музика, изобразително изкуство, фолклор, кино, литература“, заяви министър Банов.

Ефектен завършек на събитието сложи впечатляващо мултимедийно шоу, посветено на българската азбука, което беше проектирано на специално изградена за случая LED стена. Изработена чрез най-новите технологии в дигиталните студиа, анимацията разказа историята на създаването на глаголицата и кирилицата, проследявайки стъпките, извървени от светите братя Кирил и Методий и техните ученици. „Такава визуализация се представя за първи път в сградата на Европейската комисия. Това е още един повод да се гордеем като българи, защото сме и иноватори, и народ, който не забравя корените си, езика и културата си“, коментира комисар Мария Габриел.

Оригинално тофтерче на Христо Ботев и електронният му вариант – на 1 юни в НБКМ

Оригиналният личен бележник на Христо Ботев беше изложен на 1 юни т.г. в Централното фоайе на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. През последната година от живота си той е записвал в него данни за литературната си дейност, имена на свои революционни съратници, там е и черновата на стихотворението „Обесването на Васил Левски“. Посетителите имаха възможността да видят отблизо светинята от 11 до 14 часа.

Наред с оригинала гостите се запознаха и с електронната версия на Ботевото тофтерче, съвместно начинание на Националната библиотека и Регионалната библиотека „Христо Ботев“ – Враца. Това е втори безценен документ от фонда на НБКМ (след тофтерчето на Васил Левски), намерил подобаващото си съвременно издание в модерен дигитален проект.

Открита бе и изложбата „Перо и знаме“ в присъствието на директора доц. д-р Красимира Александрова, Боян Ботйов – председател на общонародната фондация „Христо Ботйов“ и родственик на поета, учени, общественици и многобройни посетители. Експозицията, представена от архивиста Александър Мошев, включваше 8 витрини с книги, вестници и други материали, отразяващи различни страни от живота и дейността на поета революционер. Показани бяха издания на негови стихове от различни години, сред които и „Песни

и стихотворения от Ботйова и Стамболова“ (фототипно издание и оригинал от второто издание от 1880 г.), архивно наследство като официални румъно-турски документи по минаването на Ботевата чета през Дунава, както и портрети на Ботевите четници.

Стотици българи дойдоха да се поклонят пред паметта на Христо Ботев – в продължение на три часа в Централното фоайе на Националната библиотека се извиваше опашка от деца и възрастни хора, дошли да видят отблизо личния бележник на поета революционер и да разгледат изложбата. Тефтерчето на Христо Ботев е сред безценните документи в сбирката на отдел „Български исторически архив“ в НБКМ. Съхранява се в безопасна среда в трезор на БНБ и се изважда оттам само при изключителни поводи. За да могат повече хора свободно да разглеждат неговото съдържание, екип от специалисти създаде дигитално копие (<http://nationallibrary.bg/botev/>), както и бутиково издание в лимитиран тираж от 100 броя (кутийка с флашка и миникнижка със стихове, цитати и документи на Ботев). Проектът бе посветен на 170-годишнината от рождението на поета и бе съвместно начинание с Регионалната библиотека „Христо Ботев“ – Враца.

Създаване на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ Проект за устав на Софийската обществена библиотека и читалня

Ефросина Ангелова-Пенкова

**Establishment of “St. St. Cyril and Methodius” National Library
Draft Statute of Sofia Municipal Library and Reading Room**

Efrosina Angelova-Penkova

Summary

The article presents the founding document for the establishment of the National Library “St. St. Cyril and Methodius” with manuscript marginal notes and main text.

Key-words: National Library “St. St. Cyril and Methodius”, establishment, manuscript.

Идеята за основаване на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е на Михаил Костадинов Буботинов (1839–1912), който предлага подарената на едно софийско читалище библиотека на Иван Николаевич Денкооглу, „да послужи като основа за сега, върху която от пожертвувания може да се създаде нещо по-ценно“. Губернаторът на София граф Пьотър Владимирович Алабин и вице-губернаторът Марин Дринов, посрещат с ентузиазъм идеята и активно се включват за осъществяването ѝ.

Първата стъпка за създаване на Народната библиотека в България е направена от тях през 1878 г. На 25 септември с.г. в канцеларията на Руския имперски комисар в България – генерал-адютант и кавалер, княз Дондуков-Корсаков, е внесен Проект за устав на Софийската обществена публична библиотека¹ от името на губернатора на София, граф П. Алабин. Постъпилият за утвърждаване документ е на руски език.

Ръкописът е подписан от Алабин и от представители на българското духовенство, държавната администрация, български и руски военни лица, учители и общественици.

В този основополагащ документ са отбелязани основните административни, финансови и специфични изисквания за дейността на една публична библиотека,

¹ **Народна библиотека – София.** София: Нац. библ. „Св. св. Кирил и Методий“. Фонд 35, а.е. 1.

подробно – форматното подреждане и идентифициране на изданията (член 20); поддържането на инвентарни списъци; подчертана е и необходимостта от съставяне на систематичен каталог, като е посочен и начинът на ползването му. Приложените примерни схеми съдържат задължителните елементи за определяне на местоположението, заглавието, цената и съдържанието на библиотечните документи (член 21).

Проектът за устав на Софийската обществена библиотека и читалня е преведен на български език след неговото утвърждаването. Ръкописът съдържа подчертани думи и много русизми, които са запазени в представения текст. Допълнително са направени пояснения и уточнения на отделни думи и заглавия на издания.

Проект за устав на Софийската обществена библиотека и читалня, която ще бъде при нея

I

С цел да се спомогне умственото и нравственото развитие на местното общество и особено на младото поколение в края², а тъй също за да се даде възможност на обществото и в особености на бъдните лица, за да се заемат с литературата и науката, учредява се в града София обществена публична библиотека и безплатна при нея читалня.

II

За изнамерване на средствата за устройството на публичната библиотека и читалня, за развитието и поддържането на съществуващите тези учреждения, а тъй също и за хозяйственото и административно управление, учредява се от тях особен комитет от членове почетни, учредители и действителни. При това, членове могат да бъдат и дами (жени).

III

Почетните членове се избират от членовете учредители и от членове действителни, и при това за в почетни членове се избират такива лица, които са показвали някаква услуга на публичната библиотека, или които са направили в нейна полза достатъчно парично пожертвование не по-малко от 1000 франка.

IV

Членове учредители могат да бъдат всички онези лица, които пожелаят да подпишат настоящия проект за устава и внесат при това едновременно някаква сума в полза на учреждаемата библиотека, но не по-малко от един полуимпериал³.

² Край, края (рус.) – земя, страна, област.

³ Полуимпериал (рус.) – полунаполеон; златна монета в царска Русия от 5 или 7.50 рубли.

V

Членове действителни могат да станат всички онези, които се задължават да внасят ката⁴ година в полза на библиотеката някоя сума, но не по-малко от един полуимпериал и когато почетните членове заедно с членовете учредители, а от- после и с действителните членове, когато те вече съществуват, се съгласят да го приемат в своя кръг. Това свое съгласие те изразяват чрез закрита балотировка⁵, и ако в полза на желаещите да бъде действителен член има пълно вишегласие.

VI

Обществената библиотека и читалня, която ще бъде при нея, предполага се да се съдържа [издържа] със следующите средства:

- а) с доброволни пожертвувания от ревнителите на просвещението;
- б) с членски принос;
- в) с приходите от публични лекции, литературно-музикални вечери, концер- ти, благородни театрални представления;
- г) с печалбата от книжния магазин, който ще се открие при библиотеката за продаване на книги и църковни одежди;
- д) с отпускане на някоя сума от градските приходи в полза на библиотеката, когато градът може да направи това и когато библиотеката със своята си деятел- ност придобие вниманието и съчувствието на обществото.

VII

След като се утвърди комитетският устав на публичната библиотека, всичките нейни членове (почетни, учредители и действителни) има да съставят заседание, за да изберат из помежду си една особена Комисия, която да управлява публична- та библиотека и да води нейните дела.

VIII

В Комисията се избира председател, четиричленна и член касиер, който ще да е и секретар на Комисията. Това избране става за три години.

IX

Комисията се събира в пълния си състав за обсъждане и решение върху по-важни- те дела, които се внасят в нея от председателя, като например: проект за изменение или допълнение на устава, купуване на книги, разглеждане на жалби върху председателя или секретаря, свикване на комитета в общо събрание, определение и уволнение на библиотечния персонал, и тъй нататък. Всичките други от по-малка важност дела се решават от председателя, а в комисията се решават дела по вишегласие.

Членовете от Комисията, заедно с председателя и секретаря, всеки месец ре- визуват (поверяват⁶) паричните книги (тефтери) по документи и самите пари, и

⁴ Ката (диал.) – всяка.

⁵ Баллотировать (рус.) – гласувам; избирам с гласуване; преизбирам.

⁶ Поверка (рус.) – проверка.

резултата на своята проверка излагат в ревизионните книги (тефтери). Членовете от Комисията ката половина година поверяват всичката библиотека дали е цяла. Резултатът на поверката излагат в особено приготвена за тоя предмет книга.

Комисията нарежда абонатните правила, т.е. по кой ред и по какви условия, ще се отпускат из библиотеката книги за прочит по къщите и правила за посетителите на читалнята.

X

Всичките сношения на библиотеката стават с подписа на председателя и със скрепяването на секретаря. Входящите бумаги се разпечатват от председателя, който като направи нужната бележка на тех, предава ги на секретаря. Паричните внасяния се получават от пощата по довереност на председателя, която се написва от него на самите повестки, а онези внасяния, които стават лично, получават се направо от касиера под квитанция, която трябва да бъде подписана от председателя и касиера.

Всичката бухгалтерска⁷ и парична отчетност води се от касиера. Освен парите, които са потребни за текущите разноски, останалата библиотечна сума се пази у председателя в сандъка, запечатан с неговия печат. Ключът от касата се намира у касиера. Тези две лица нямат никакво право един без други да отварят касата.

XI

На библиотечното притежание се съставя список, който според увеличаването на имуществото се допълнява. В този список трябва да бъде означено времето на поставянето на предмета в библиотеката и неговата ценност. Този список, като се прошнурова, пронумерова и утвърди с подписа на председателя, води се и се пази от секретаря и се преглежда всяка половина година от членовете на Комисията, едновременно с поверката на библиотеката.

XII

Членовете от Комисията (почетните, учредителните и действителните) имат сяка година общо събрание в края на годината по назначение на Комисията и извънредни събрания, които се назначава:

- а) по искание с писмо, подписано не по-малко от 5 почетни и учредителни членове;
- б) по искание с писмо, подписано не по-малко от 20 действителни членове;
- в) по искание с писмо, подписано не по-малко от три члена на Комисията;
- г) по привикване от председателя на Комисията.

XIII

В годишните събрания се разглежда годишният отчет за дейността на библиотеката. Този отчет се внася в събранието от Комисията. Разглежда се тъй също

⁷ Бухгалтерский (рус.) – счетоводен.

и бюджетът за следващата година, прави се поверка на хазайствената и административна дейтелност на библиотеката. За миналата година; поверява се всичкото нейно имущество (при това за двете последни поверки Комитетът избира от помежду си особена комисия, в състава на която не могат да бъдат избрани членове от постоянната комисия). Събранието разглежда дела, които се внасят в него от постоянната комисия, а тъй също разглежда онези дела, които постъпват в събранието и по друг някой начин.

В извънредното събрание се разглеждат онези дела, които са извикали това събрание.

В събранието на членовете председателствува почетният член, който се е явил в събранието или на случай, ако додат няколко такива членове, то избира се един от помежду тях за председател. Ако на случай се не яви в събранието ни един почетен член, то председателствува един от членовете, който се избере още в началото на събранието с тайно гласоподаване, в продължение на всичко това събрание, колкото дена то и да продължава, освен това при самото избирание е достатъчно само едно просто вишегласие.

Председателят на комисията открива първото заседание на събранието и произвежда баллотировка за навяването на председателя в събранието.

Подир това произвежда се баллотировка, по същия начин, за навяването на секретаря в събранието, но тази баллотировка се произвежда вече от новия председател на събранието.

XIV

Всичките обикновени дела се решават от събранието по едно само просто вишегласие, но за разглеждането на делото казаните дела изисква се повече от 2/3 гласове, а именно:

1. За ликвидация на Комитетските дела и за закриването или спирането дейтелността на Библиотеката или читалнята.

2. За разширяване кръгът на Комитетската дейтелност, като например: да се открие при Библиотеката някаква нова отрасъл за търговия, освен показаните или умалвяването кръгът на нейната дейтелност със затваряне на книжния магазин, или магазина на църковните одежди.

3. За изключване на некого от числото на действителните членове.

4. За изменение на някой пункт в устава, или за прибавление на някои нови статии⁸.

XV

Учредителите на Библиотеката, ако пожелаят да усилят развитието и дейтелността на това учреждение за народното просвещение, то ще образуват при Библиотеката особен капитал, който бе отпосле да може да послужи като зърно, от което да издигне в бъдеще „общество поощрения за по-високо образование“. За тази цел се определя сяка година, в годишното събрание на членовете, да се отде-

⁸ Статейн (рус.) – член, параграф.

ля за образованието на този капитал 10% от всичките парични приноси на Библиотеката, като се изключи предварително от тази сума разходите за платата на библиотечния персонал, за отопление и осветление и поправка на библиотечното помещение. Процентите от този капитал трябва да се употребяват за стипендии на бъдните млади люде, които желаят да получат по-високо образование.

XVI

Библиотеката има печат с надпис: „печат на Софийската обществена публична библиотека, основана в 1878 година“.

XVII

Библиотеката има библиотекар с плата. Библиотекарят има свой помощник и сторож⁹, при това първите две длъжности могат да бъдат заети и от жени.

Тези лица се приемат на служба и се уволняват от нея направо от Комисията, която и назначава и тяхната плата.

XVIII

При публичната библиотека има читалня, в която всеки има право да влява в нея и да чете.

Читалнята трябва да бъде винаги отворена в определените един път завинаги от Комисията часове.

В читалнята на масата лежат всичките газети¹⁰ и журналы¹¹, които получава библиотеката, дотогава докато се получат нови газети и журналы. Прибраните газети и журналы постъпват в състава на библиотеката.

XIX

От библиотеката се дават книги за четение по къщите за основна плата определена годишна или месечна такса, която се определя за една година напред в общото събрание на членовете от Комитета. Абонаментната плата трябва да бъде подразделена: една за право да се заемат по къщите само книги и периодически издания от преминалите години, а другата ще дава право, още освен това, да се заемат за прочитание по къщите и журналы от текущата година.

XX

Библиотеката трябва да бъде наредена по образца на благоустроените европейски библиотеки, т.е. книгите трябва да бъдат наредени в дулапите по формата и сека книга трябва да си има № на дулапа и на полицата, а именно: отзад на книгата се прилепя бяла книжичка (хартийка), на която се надписва с римски цифри № на полицата, на която е наредена, и под тази цифра № на книгата (II 2/15, т.е. втори дулап, 2 полица, 15 съчинение).

⁹ Сторож (рус.) – пазач.

¹⁰ Газета (рус.) – вестник.

¹¹ Журнал (рус.) – списание.

Всяко едно съчинение от колкото тома и да се състои, записва се под един №. Всеки дулап си има №, който се и написва на дулапа.

XXI

Според нареждането на книгите, библиотеката има и свой инвентар (список). В този список за всяка една полица се оставя особен лист.

В заглавието на всяка една страница записва се № на дулапа и на полицата.

Книги, които са наредени по тези полици, се записват кратко, в поредок при това, записването на всяка книга трябва да се наченва с нов ред.

Формата на този список е следующата:

Дулап V. Полица 1							
№ по подред	Название на книгите	Числото на томовете	Особени бележки	Цената – колко струва книгата по каталожната цена			
1.	История от Карамзина, издан Эйнерл...	4	Т.е. прави се бележка, ако книгата, или някоя част от това съчинение се е изгубила или пък съвършено* № в библиотеката	Непереплетена	Переплетена**		
				фран.	сом.	фран.	сом.
2.	Пътешествие по голяма Русия, съч. Демидова	1					
3.	Давид Каперфилд роман...	1					

Освен това библиотеката трябва да има систематически каталог, от който един екземпляр трябва винаги да се намерва у библиотекаря, а няколко екземпляра трябва да лежат винаги на масата в читалнята.

Този каталог трябва да служи на посетителите като указател за книгите, които се намират в библиотеката, а на библиотекаря освен това, като за най-лесно средство в минутата да намерва всяка една книга, която се поиска от него. По тази причина систематическият каталог трябва да има следующата форма:

* Совершенно (рус.) – напълно. В смисъл последен том от многотомно издание или заглавието е налично в библиотеката с всичките си части.

** Переплёт, -та (рус.) – подвързия, подвързване.

№ на книгата, по който е записан в списка	Съдържанието на книгата (пише се подробно)
	Отдел X
V 1/1	История на руското царство от Карамзина*, изд. Эйнерлинг. С. Петерб. 1842. 3 тома и ключ
VIII	Историята на Русия от Соловьева**. С. Петерб. 1849–1878 г. 22 тома
	<i>И тъй нататък</i>

Освен тези каталози библиотеката трябва да има и книга (тефтер) за приходите и разходите, в която подробно се записва цената, за която е купена книгата и всичките други приходи и разходи на библиотеката.

XXII

Всичките пожертвувания, които постъпват в библиотеката, както пари, тъй и други каквито и да бъдат вещи, записват се в особена книга, назначена само за този предмет и в приемаването на пожертвуванията се дава на жертводателя квитанция, подписана от председателя и секретаря. Квитанцията се отразява в същата книга.

XXIII

В читалнята на библиотеката лежат на видно място особена книга, в която ще се правят бележки върху улекчаването на библиотеката и читалнята, а тъй също за купуване, според желанието на посетителите, някои книги, които ги няма в библиотеката; върху изменяването на организацията в библиотеката и читалнята и други такива.

Такива заявления (бележки) има право да пише в тази книга всеки посетител, но тъй щото заявлението да бъде написано в прилични изречения и освен това трябва да бъде написано собственоръчно от оногова, който прави това заявление, при това прекорят му трябва да бъде написан ясно и четливо.

Подписи

...

* Карамзин, Николай Михайлович. История государства Российского.

** Соловьёв, Сергей Михайлович. История России с древнейших времён.

Библиотеката официално е открита на **8 ноември 1878 г.** от губернатора П. В. Алабин като Софийска българска публична библиотека¹².

Избрано е и настоятелство с председател Александър Александрович, подпредседател полковник Лукашов, съветник-секретар Стефан Зографски, касиер Георги Греков, Димитраки Хаджикоцев, д-р Моллов, Стоян Петков, Михаил Софиянец и библиотекар-деловодител А. Златанов¹³.

¹² **Шумков**, Иван. Патриотически и насърчителни разкази, избрани из автобиографията на известния труженик, апостол, заточеник и бивш учител при Петропавловската духовна семинария Ив. Б. Шумков или Събуждането на българите в Македония и учебното дело от 1858–1878 г. София: Изд. авт., 1907, с. 476.

¹³ *Годишник на Народната библиотека в София*. – 1912–1913. София : [б. и.], 1913, с. 9.

Ив. Шумков в автобиографията си посочва себе си като член на настоятелството – библиотекар и деловодител.

Дирекция „Библиотечни дейности“

Library Services Directorate

Summary

Information provision, preservation of the handwritten-documentary and literary heritage, as well as user support services, are the main tasks of Library Services Directorate at “St. St. Cyril and Methodius” National Library.

Key-words: “St. St. Cyril and Methodius” National Library, Library Services Directorate.

Дирекция „Библиотечни дейности“

Информационното осигуряване, опазването на ръкописно-документалното и книжовно наследство, както и обслужването на потребителите, са основните задачи на дирекция „Библиотечни дейности“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Следвайки най-новите тенденции, екипът от специалисти се стреми да откликне адекватно и с професионализъм на промените в библиотечната сфера. В съвременните условия приоритет в работата на дирекцията е принципът за общодостъпност на информацията и непрекъснато разширяване на достъпа до знания. В този контекст, на преден план възниква необходимостта от разширяване на спектъра от услуги и оптимално съчетание на традиционните форми на работа с иновативни.

В съответствие с Правилника за дейността на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, дирекция „Библиотечни дейности“ е част от специализираната администрация в Библиотеката и е структурирана в 3 направления и 9 отдела.

Направление „Обслужване на потребители“

Включва три отдела и извършва следните основни дейности:

- организира, съхранява и предоставя за ползване в читалните зали на печатни и други видове библиотечни документи от основния фонд и специалните колекции, включващи официални издания, музикални издания, картографски и графични документи, библиотековедски документи на граждани и институции от страната и чужбина;
- извършва регистрация на читателите и води регистър „Потребители“ в съответствие с изискванията на Закона за защита на личните данни;
- съхранява библиотечните документи в книгохранилищата в основната сграда и външните книгохранилища, като отговаря за опазването им, чрез текущото им предоставяне за подвързия и реставрация;
- осъществява библиографското и информационно обслужване на читатели и дистанционни потребители – български и чуждестранни граждани;
- изготвя писмени библиографски и фактографски справки и информацион-

ни бюлетини. Изготвя тематични справки с пълнотекстови документи от външни мрежови ресурси и бази данни. Съставя библиографски указатели и електронни пътеводители;

- създава и поддържа е-библиографска база данни „Булгарика“ на публикации от чужди автори, издадени в чужбина и свързани по съдържание с България, както и на преводни издания на български автори, издавани в чужбина;
- издава годишен библиографски указател „България в чуждата литература“;
- извършва междубиблиотечно заемане – национално и международно;
- по силата на договор, сключен с ЕК, сектор „Официални издания“ изпълнява функциите на Европейски документационен център (ЕДЦ) в рамките на европейската информационна мрежа Europe Direct, поддържа активни контакти с представителството на ЕК в България и работи съвместно със структурите на европейските информационни мрежи в страната. Секторът функционира успешно и като Информационен компонент на ООН;
- допринася за увеличаване на дигиталната колекция от периодични издания, издавани преди 1944 г., картографски и графични издания;
- осигурява достъпа до отрасловата библиотечна статистика и извършва справки за дейността на всички видове библиотеки в страната.

1. Отдел „Читални и книгохранение“

Основните дейности и отговорности, които изпълнява отделът, са свързани с:

- организиране, съхраняване и предоставяне за ползване в читалните зали на печатни и други видове библиотечни документи от основния фонд;
- извършва регистрация на читателите и води регистър „Потребители“ в съответствие с изискванията на Закона за защита на личните данни;
- съхранява библиотечните документи в книгохранилищата в основната сграда и външните книгохранилища, като отговаря за опазването им, чрез текущото им предоставяне за подвръз и реставрация;
- подпомага процеса по включване в Дигиталната колекция на периодични издания, издавани преди 1944 г.

Показателите сочат тенденция към намаляване на регистрираните читатели, ползвали Библиотеката на място, за сметка на повишаване на броя на виртуалните посещения в сайта на НБКМ, откъдето се ползват както електронният каталог на Библиотеката, така и колекциите на Дигиталната библиотека. Броят на издадените годишни библиотечни карти се увеличава значително. За това безспорно има принос проведената в края на 2017 г. кампания за безплатни библиотечни карти, от която се възползваха близо 4000 потребители.

Специалистите са основно ядро в читателския състав на Библиотеката. Безспорен е фактът, че след като през 2016 г. Националната библиотека отвори вратите си за ученици над 14-годишна възраст, техният брой значително се увеличи. След няколкомесечни наблюдения на именно този контингент – най-млади читатели, се налага изводът, че учениците посещават НБКМ, за да подготвят реферати, свързани с по-широкообхватни проблеми, за които трудно се намират материали

в интернет. И друг ключов фактор, определящ изборът им, е възможността от експертна помощ от страна на специалистите, работещи в Библиотеката.

Читателската аудитория запазва относително постоянни характеристики през последните години. Налице е едно ядро от потребители с ясно дефинирани професионални интереси към съответните сбирки. Разнообразните колекции представяват интерес както за широк кръг индивидуални потребители, които работят с документите с научна или образователна цел, така и за държавни институции, обществени организации, висши и други учебни заведения, научни институти, библиотеки.

Посещенията на място традиционно са свързани с ползване на библиотечни документи, които нямат аналог в електронна среда. Професионализмът и квалификацията на служителите, които подпомагат потребителите в намирането на търсения документ е условие за запазването на относително големия брой физически посещения в Националната библиотека.

Запазва се тенденцията повече от половината от потребителите на Библиотеката да са специалисти по философия, история, икономика, педагогика, психология и други хуманитарни специалисти. За да бъде запазен техният относителен дял, е необходимо да се осигурят подходящи условия за работа (нормална температура на въздуха, локално осветление, удобни столове и маси). Оптимизъм у служителите предизвиква повишаващият се брой посещения на студенти и ученици.

През 2017 г. в Националната библиотека е внедрен модул COBISS3/Заемане, а от началото на април с приложението „Моята библиотека“ стартира електронно обслужване на потребителите на Библиотеката. Онлайн обслужването е качествено нова форма на общуване между Библиотеката и нейните читатели. Дистанционният достъп на всеки до читателския му картон, възможността за презаписване или поръчка на книга е само началото на тази цялостна промяна във взаимоотношенията библиотека–читател. С помощта на графични шаблони е внедрена система за отпечатване на библиотечни карти през системата COBISS. Инсталираните компютри в читалните и заемното гише са свързани в системата, което дава възможност за по-бързо изпълнение на заявените читателски поръчки.

След въвеждането на модул COBISS3/Заемане и активиране на услугата онлайн резервации чрез приложението „Моята библиотека“ броят на заетите материали значително е увеличен.

Читалните, в които се обслужват потребители с материали от основен фонд и подръчния фонд на читалните, са:

Читалня № 3

Обем на фонда – 1700 продължаващи издания и 3141 микроформи. През 2017 г., след реформи в

организацията на обслужването, се обособява като читалня за продължаващи издания с 15 читателски места, 3 от които са за ползване на микроформи. Най-търсените заглавия на вестници се ползват в читалнята без предварителна заявка. В нея се съхраняват национални библиографии (ретроспективни и текущи), библиографии на дисертации, каталози на обществени библиотеки. Това е мястото, където се ползват ежедневници, подвързани годишници на вестници и микрофилмирани библиотечни документи.

Читалня № 4

Обем на фонда – 9200 справочни и библиографски издания, 1805 продължаващи издания.

Основана е през декември 1953 г. като читалня за обществено-политически науки с 60 читателски места. От 1963 г. вече е научна читалня за обществени и литературно-филологически науки със 102 места, колкото са и в момента. От тях 10 места са за ползване на лаптоп. В читалнята има безжичен интернет, както и служебни лаптоп, и таблет, компютри, на които библиотекарите осъществяват справки на читатели в електронния каталог на Библиотеката и в картотеките на читалнята. Читалня №4 обслужва основните категории читатели на Националната библиотека – филолози, историци, юристи, философи, журналисти, както и всички, които имат интереси в областта на обществените науки. Фондът в читалня № 4 е отраслово специализиран с профил обществени науки. В подръчния ѝ фонд има справочни и библиографски издания в областите история, право, филология, икономика, философия, психология, социология, изкуство и др.

В читалнята се ползват стотици заглавия, текущо получавана периодика на кирилица и латиница, отразена в систематичен и азбучен каталог.

Читалня № 5/6 е с обем на фонда 44 585 т. книги и справочници и 13 849 т. подвързани продължаващи издания. Тя е специализирана научна читалня за технически, физико-математически, химически и геоложки науки, медико-биологични и селскостопански науки. През 2008 г. след реорганизация читателските места на Читалня № 6 бяха обединени с тези на **Читалня № 5**. Подръчните фондове и на двете читални бяха запазени. Читателските места в настоящия момент са 90, като част от тях са оборудвани с компютри. В подръчния фонд на Читалня № 5 има справочници, универсални енциклопедии, енциклопедични речници в областите математика, физика, химия, строителство, транспорт, електроника.

Подръчният фонд на **Читалня № 6** включва специализираната литература в областите медицина, фармация, екология, биологични науки, селско, горско и рибно стопанство. Във всички читални на Националната библиотека може да се ползва безжичен интернет Wi-Fi.

От 1976 г. **картината** на Дончо Вълчев „Диспутът на Константин-Кирил Философ с папата“ украсява читалнята. Сюжетът, на който се спира Дончо Вълчев, е от IX в., но темата не е религиозна, а светска – противопоставянето на Кирил срещу догмата на триезицието.

Интерес предизвиква историята на книгохранилището – основен сектор от отдел „Читални и книгохранение“.

Книгохранилището е построено от германската фирма „Круп“ срещу 5 кг розово масло, отпуснато от правителството на Г. Димитров по молба на тогавашния директор на Библиотеката проф. Тодор Боров. Стоманената стелажна конструкция е изработена от българското предприятие „Урал“ и е монтирана през 1958 г. В настоящия момент книгохранилището заема 8 етажа от източната страна на Библиотеката. В него се съхраняват приблизително 2 млн. книги и продължаващи издания. Още при окончателното завършване новата сграда вече е тясна за наличния фонд. И в настоящия момент нуждата от място е основен проблем. Още през 60-те години на XX в. се е появила необходимостта от външни хранилища, които и сега се ползват.

Служителите в книгохранилището изпълняват потребителските поръчки и ги предоставят за ползване в читалните зали. Основната им задача е да изпълняват в срок читателските поръчки, да поддържат сигнатурен ред в хранилището и да се грижат за физическото състояние на библиотечните документи, т.е. да ги отделят за реставрация или подвързия.

Обогатяването на Дигиталната колекция от продължаващи издания и осигуряването на достъп до тях през сайта на Библиотеката, дава уникална възможност за четене на периодика, чиито книжни тела не са в състояние да се ползват от читатели. Подчертаният интерес на изследователи и широк кръг потребители към Дигиталната колекция от български продължаващи издания, излизали на територията на България през периода 1878–1944 г., е предпоставка за бързото ѝ разширяване. Публикуваните материали в тези издания са важен източник за проучване историята на страната, тъй като отразяват разнообразните проявления в обществено-политическия, стопанския и културния живот. Многообразието от заглавия е избрано между най-търсените и онези, чиито оригинали са най-застрашените от многократно използване.

2. Отдел „Специални колекции“

Обслужването със специалните колекции в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ се осъществява в четири специализирани читални – „Официални издания“, „Музикални издания“, „Картографски и графични издания“, „Библиотекознание, библиография, книгознание и научна информация“. Наред с общата читателска аудитория, която има временни интереси или специални задачи, тези колекции имат аудитория от потребители с постоянни професионални потребности. Важна насока в работата на служителите е въвеждане на съвременни форми на библиотечно-информационно осигуряване с помощта на новите информационни технологии и разкриване на богатите и уникални фондове на Библиотеката от специални видове издания чрез дигитализация.

В читалня **„Официални издания“** потребителите имат възможност да ползват най-големите фондове от български и чужди официални издания в страната. В читалнята се ползват издания на международните организации – ООН, организациите в системата на ООН, Европейския съюз, Съвета на Европа, Организацията за сигурност и сътрудничество в Европа, Организацията за икономическо сътруд-

ничество и развитие и др. Ценна, интересна и с голямо търсене е колекцията от български официални издания, която до 90-те години на миналия век е изградена от български служебни издания – издания на министерства, комитети и други ведомства, издания на ръководните органи на обществените организации, творчески съюзи, на центрове и научни институти. Читалнята има статут на Европейски документационен център в рамките на мрежата *Европа директно* и на депозитна библиотека за изданията на ООН.

Читалня „Музикални издания“ предоставя на музиканти, композитори, диригенти, музикове, критици, любители на музиката, както и ученици от специализираните училища по изкуствата, уникална колекция от нотни издания, книги от областта на музиката и балета, грамофонни плочи, аудиокасети, компактдискове, видеокасети, видеодискове и DVD, както и музикални периодични издания (списания и вестници) от всички жанрове на музиката. Чуждестранните издания са набавени от най-добрите световни каталози в областта на музиката. Читалнята е оборудвана технически за прослушване на аудио и гледане на видеоматериалите от фонда.

Колекциите от **картографски и графични** издания представляват интерес не само за индивидуални потребители, но и за редица държавни институции, музеи и галерии, издателства, медии, учебни заведения по изкуствата. Картографската колекция е най-добре комплектуваната в страната с над 10 500 издания. Съхраняват се стари репродукции и оригинали на карти, изработени от световноизвестни имена в картографирането като Себастиан Мюнстер, Герхард Меркатор, Абрахам Ортелиус. Предвидени са за дигитализация най-ценните български и чужди картографски издания. Сред дигитализираните са: България при цар Симеона и сега. 927/1927; *Turcicum imperium*, XVIII в.; *Walachia, Servia, Bulgaria et Romania*. 1634. Те са уникални за страната и предоставят разнообразен илюстративен материал от всички области на знанието. Документи от тези сбирки се експонират на редица изложби и други културни събития в Библиотеката и извън нея.

Графичната колекция се състои основно от албуми и художествени каталози от всички области на знанието, но най-ценната част от сбирката е тази с оригинална графика – щампи, както и други оригинални гравюри и литографии. Сбирката от картографски издания включва исторически, етнографски, морски, демографски, политически, общогеографски карти и атласи, стопански, геоложки, климатични, хидроложки, карти на Стария свят, на отделните континенти, държави, градове, реки, планини, курорти и др. Изключителен интерес предизвиква сбирката от стари карти и атласи.

Библиотековедската читалня е привлекателно място за работа на библиотечната колегия и студентите по библиотечно-информационни науки, които получават компетентна професионална помощ при подготовка за изпити и изготвяне на курсови и дипломни проекти. Сбирката съдържа монографични издания и ценни справочници, както и специализирани периодични издания в областта на библиотекознанието, библиографията, книгознанието, научната информация и издателското дело.

От 2017 г. читалнята е оборудвана с 16 компютъризирани работни места, което дава възможност в нея да се провеждат различни презентации и квалификационни курсове за библиотечни специалисти.

Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е член на мрежата COBISS, която е организационен модел за обединяване на библиотеките в национална библиотечно-информационна система със споделена каталогизация.

3. Отдел „Библиографско и информационно обслужване. Междубиблиотечно заемане“

Основна дейност на отдела е изготвянето на тематични библиографски справки в областта както на хуманитарните и социални науки, така и на медицинските и техническите науки. Във фокуса на работа е точният подбор на материали и специфичните нужди на всеки потребител. Подхожда се индивидуално, провежда се интервю с потребителя, за същината на търсенето и спецификата, и да се направи най-задълбочен и прецизен подбор. Изготвяните продукти подпомагат информационното осигуряване на нашите традиционни категории потребители, сред които български държавни институции, научни и културни институти, издателства и меди, преподаватели и научни работници, студенти, специалисти и др.

Една от най-широко търсената и все по-популярна услуга е тази за определяне на цитирането на научните публикации. Във връзка с процедурите за академично изразстване, в последните години голям дял в изработените писмени библиографски справки имат тези за научно цитиране. Издирването на информацията при тези справки е изключително задълбочено и прецизно. То изисква познаване на инструментите за оценка на научната периодика и за научната продукция на авторите и на основните наукометрични индикатори за цитатен анализ. Търсенето не се ограничава само в специализираните наукометрични чуждестранни бази като Scopus и Web of Knowledge, но се преглеждат de visu български научни списания, материали от конференции и монографии. Във всяка такава справка е посочен h-index на авторите на основа на Science Citation Index и Scopus, както и Impact factor на списанията на основата на Journal Citation Reports. По този начин Националната библиотека допринася за по-ефективното развитие на българската наука и подпомага българската научна общност в рамките на националната стратегия за развитие на научните изследвания.

Една от перспективите пред информационно-библиографското обслужване е и електронната доставка на документи. Тя съкращава значително времето за получаване на информацията и на сканираните копия на търсените документи от фонда на Библиотеката.

Нова и перспективна форма на обслужване е виртуалното справочно обслужване, което предполага и нарастване на аудиторията от потребители от страната и чужбина. То се осъществява под различни форми: чрез електронната поща, уебформуляр за библиографска справка, електронен архив на справките, използване на дигиталните колекции (полезните адреси в интернет). Чрез уебсайта на Библиотеката читателите получават обща информация за фондовете, колекциите

и услугите. Осигурява се достъп до електронния каталог и други електронни ресурси като Дигиталната библиотека, Регистъра на издаваните книги в България, библиографски указатели, информационни бюлетини и ретроспективни библиографии. Именно електронният каталог е една от съвременните услуги при информационно-библиографското обслужване. С цел неговото оптимално използване експертите в отдела регулярно провеждат обучение на читателите за самостоятелна работа и търсене в каталога.

Все повече се търси и сваля информация от Дигиталната библиотека, особено на публикации в дигитализираните периодични издания, което налага провеждането на повече консултации за читателите.

Много активно се използва и функцията „Попитай библиотекаря“. На получените запитвания по електронната поща се отговаря изчерпателно и в кратки срокове.

Днес имаме един непрекъснато нарастващ информационен поток, но той крие много несъвършенства – в начина на търсене, точността и достоверността на предоставената информация. Това е стимул за експерт библиографите да издирват, подбират и организират в колекции качествени интернет ресурси на свободен достъп. Така наречените електронни пътеводители подпомагат изключително самостоятелната работа на дистанционните потребители. Тази информация, заедно с електронния архив на справките се актуализират периодично.

Все по-широко място получават пълнотекстовите бази данни, които разширяват и допълват информационния потенциал на услугите, предоставяни на читателите. След проучване чрез пробен достъп до тях се подбират за абонамент най-подходящите и най-точно отговарящите на нуждите на потребителите.

Направление „Опазване на ръкописно-документално наследство“

Според Закона за обществените библиотеки Националната библиотека поддържа уникални колекции от български, славянски, ориенталски и други чуждоезични ръкописи, архивни документи, редки и ценни старопечатни книги. Книжовната институция извършва реставрация и консервация на ръкописи, архивни документи и старопечатни издания. Нейните сътрудници правят научни изследвания в областта на книгознанието, архивистиката, реставрацията и консервацията на хартия. Звеното, което изпълнява тези функции, е направление „Опазване на ръкописно-документално наследство“, което е структурирано в четири отдела.

1. Отдел „Ръкописи и старопечатни книги“

Основните дейности в отдела са:

- комплектуване и научно-техническа обработка на ръкописи, старопечатни, редки и ценни издания;
- проучване и разкриване на съдържанието на колекциите чрез електронни и традиционни каталози, описи, издания на отделни паметници, документални издания, научни статии, монографии и др.;
- съхраняване и опазване на книжовното наследство чрез подбор на документи за дигитализация, консервация и реставрация;

- справочно-информационна и експертна дейност; презентирание пред различни публики чрез експозиции, дигитални презентации, албуми, каталози, лекции, беседи и др.

Колекцията от славянски ръкописи възлиза на около 1500 т., а гръцките и други чуждоезикови ръкописи, организирани в подраздели по езиков признак, са 193 т. Обемът на фонда от старопечатни, редки и ценни книги и периодични издания включва общо 15 918 т. (без възрожденската периодика), отпечатани в периода XV–XXI в. Към отдела има и сбирка от аналогови копия от български и славянски ръкописи, намиращи се в страната и извън нея: черно-бели микрофилми и микрофиши.

Съвременното развитие на отдела преминава през три етапа. Първи етап (1948–1978) – във връзка с новата устройствена структура на Библиотеката се създава самостоятелен отдел „Ръкописи, старопечатни и редки книги“ с основна цел да събира, съхранява, проучва и предоставя за използване сбирките от ръкописи, старопечатни и редки книги и периодични издания. Втори етап (1978–1997) – обособяват се два самостоятелни отдела: „Ръкописи“ и „Старопечатни, редки и ценни издания“. Трети етап (1997– до наши дни) – отново обединяване на двата отдела в един, под името „Ръкописи и старопечатни книги“.

Сред първите постъпления в националното книгохранилище са подарената сбирка от ръкописи на Софийския митрополит Мелетий Зографски, богатите библиотеки на проф. Марин Дринов, Петко Р. Славейков, Найден Геров, ръкописи от библиотеката на Българското книжовно дружество в Браила и др. Съществен принос към фондовете от старопечатни издания в първите години има българският търговец във Виена Никола Ковачев, който в периода 1879–1883 г. дарява пълни течения от в. „Турция“, „Народност“, „Македония“, „Дунавска зора“, „Право“, „Напредък“, „Век“, Каравеловите вестници „Свобода“ и „Независимост“, „Знаме“ на Христо Ботев и др. Сред дарителите са Пандели Кисимов, Васил Манчов, Сава Доброплодни. Петър Матеев от Котел прави дарение от 321 старопечатни книги, а през 1928 г. и Министерството на народното просвещение.

Сбирки:

- **Славянски ръкописи:** български, сръбски, влашки, молдавски и руски ръкописи, грамоти и фрагменти, на кирилица от XI до XX в. Сбирката е най-голямата в страната, с богат тематичен репертоар, главно от богослужебна литература и дава почти пълна представа за развитието на българската книжовна култура от Средновековието до и през Българското възраждане до края на XIX в.

- **Гръцки ръкописи:** ръкописи, грамоти и фрагменти от X до XIX в.; тук са едни от най-старите ръкописи в Библиотеката – фрагменти от X в. Повечето от тях са постъпили от различни райони на България – Арбанаси, Бачковския манастир, Варна, Поморие, Созопол и др., и са писани от българи. Ценна част от колекцията са псалтикийните сборници (34 бр.) от XVIII–XIX в., писани предимно в България за нуждите на богослужението, както и една грамота, издадена от Константинополската патриаршия.

- **Други чуждоезични ръкописи:** латински, румънски, немски, италиански, арменски, грузински, еврейски, етиопски, ръкописи и фрагменти от X до XIX в. Сред тях заслужават да бъде отбелязан и латинският брeвиар, подарен на Библиотеката от световноизвестния музикант Юрий Буков.

Фондът от старопечатни редки и ценни книги е организиран в следните колекции:

✓ **Славянски кирилски печатни книги** (XV–XX в.) (850 т.). Тя е сред най-богатите сбирки в Европа. Ценността ѝ в значителна степен се определя от наличието на книги, свързани с началото на южнославянското и в частност на българското книгопечатане. Изданията представят много центрове на славянското книгопечатане. Специално внимание заслужават екземплярите от книги, печатани в първите славянски печатници в Цетина (Черна гора) и Търговище (Румъния): двата кирилски инкунабула Октоих (Цетина, 1494) и Псалтир с последование (Цетина, 1495), както и Четириевангелие от Макарий, издадено в Търговище през 1512 г. Притежаваме екземпляри от първите издадени книги в най-голямата славянска печатница във Венеция, създадена от Божидар Вукович и наследена по-късно от първия български печатар Яков Крайков – Служебник (1519), Псалтир с часослов (1520), Съборник (Празничен миней) (1538). Особено ценни са книгите, дело на самия Яков Крайков – Часословец (1566), Псалтир с последование (1569) и Служебник (1570). През следващите векове славянската старопечатна традиция е представена чрез продукцията на печатници в Румъния (манастира „Говора“, Търговище, Бъзеу, Букурещ), Виена, Белград, Будапеща, Нови Сад, Венеция, Вилнюс. В колекцията се съхраняват изключително ценни образци на руската и украинска печатна книга, отпечатани в Киев, Москва, Лвов, Чернигов, Почаев и Одеса, Санкт Петербург. Специално внимание заслужават книгите, които в известна степен определят богатството и представителността на сбирката. Сред тях е поемата „Ламент дому княжат Острозких“ (1603), издадена в памет на княз Александър Острожки. Изданието е библиографска рядкост, а екземплярът, съхраняван в НБКМ, е най-пълният известен на науката до този момент. Ще споменем още „Абагар“ на Филип Станиславов – първата печатна книга с новобългарски езикови елементи, издадена през 1651 г. в Рим, „Стематография“ на Христофор Жефарович (1741).

„Абагар“, 1651 г.

✓ **Български старопечатни книги и възрожденски периодични издания** (1806–1878 г.) (1670 загл. в 8483 тома) – най-богатата колекция в страната и това определя нейната репрезентативност по отношение на издадената българска книжнина от епохата на Българското възраждане. Ценността на колекцията зависи в значителна степен от факта, че създатели на възрожденската книжнина (автори, преводачи, редактори и издатели) са изтъкнати български учители, книжовници и творци на възрожденската ни литература.

Възрожденската периодика включва около 95 заглавия на вестници и списания. Началото на българския периодичен печат поставят списание „Любословие“ (Смирна, 1844–1846), редактирано от Константин Фотинов и вестник „Български орел“ (Лайпциг, 1846–1847), издаден от д-р Иван Богоров. Националната библиотека притежава пълни течения от всички заглавия на вестници и списания, издавани през този период, с изключение на отделни броеве от някои годишници, както и някои заглавия на периодични издания, които излизат в един или няколко броя и не продължават съществуването си.

✓ **Редки български книги** (1878 – до наши дни) (1090 т.) – включва първи издания на класиците на българската литература, първи преводи на съчинения на значими представители на чуждата литература или преводи на изтъкнати български преводачи, издания с екслибриси и автографи или с особено полиграфично и художествено оформление (оригинална подвързия, илюстрации от известни художници, библиофилски издания в ограничен тираж).

✓ **Чужди старопечатни, редки и ценни книги** (XV в. – до наши дни) (5034 т.) обособени по езици (гръцки, латински, английски, френски, руски, немски, италиански, испански и др.). Най-много на брой са гръцките старопечатни книги. Значителна част от тях са донесени от с. Арбанаси, Созопол, Несебър, Самоков и са богати на ръкописни бележки. Значението на колекцията се състои и в това, че НБКМ притежава гръцки издания – библиографска рядкост, които представляват ценност за всяка световна библиотека. Сред тях са първото издание на съчиненията на Св. Василий Велики от 1535 г., изданието от 1688 г. на *Glossarium ad scriptores mediae et infimae graecitatis* на Дюканж, изданието на Речника на Свидас от 1705 г., великолепното издание от 1653 г. на Photii Myriobiblion, двадесеттомното издание на *Corpus byzantinae historiae* от 1729 г. Библиотеката притежава два латински инкунабула, съответно от 1477 г. и 1493 г. Особено впечатление с богатата си украса прави вторият от тях – *Liber chronicarum* на Hartman Schedel, който е дарен през 1968 г. от г-н Любен Басмаджиев, българин, живеещ в Швейцария. Сред останалите книги в тази сбирка има първи или особено ценни издания на автори класици на чуждите литератури на оригинален език, както и такива с автографи и екслибриси. По-интересни между тях са: издания на произведения на Жан-Жак Русо и Волтер, издание на Библията в превод на немския реформатор Мартин Лутер (*Biblia. Nürnberg, 1736*). Пряка връзка с българската история има изданието *Il regno de gli slavi...* на дубровнишкия историк Мавро Орбини, отпечатано в Песаро през 1601 г. Това е един от източниците за написване на „История славяноболгарская“ от отец Паисий Хилендарски през 1762 г.

✓ *Миниатюрни издания (461 т.)***2. Отдел „Български исторически архив“**

Българският исторически архив (БИА) е едно от първите архивни хранилища в страната, което възниква след Освобождението на България и има 140 години непрекъсната дейност. В неговите над 800 фонда и повече от милион и двеста хиляди документа се пазят най-ценните, достигнали до нас свидетелства за икономическата, политическата и културната история на българите през Възраждането. Съхраняват се личните документи на най-ярките носители на възрожденските ценности и идеали – Георги Стойков Раковски, Любен Каравелов, Васил Левски, Христо Ботев, Захари Стоянов, Марко Балабанов, Найден Геров, Христо Тъпчилещов, спомените на оцелелите участници в Априлското въстание, Руско-турската освободителна война и др.

В отдела се пазят хиляди архивни материали, свързани с националноосвободителните борби на българите, които остават извън пределите на свободна България след Берлинския конгрес (1878). По щастливо стечение на обстоятелствата и поради нарасналия авторитет на институцията през 50-те и 60-те години на XX в. постъпват като дарение или са откупени фондовете на Върховния македонско-одрински комитет (ВМОК), Димитър, Христо и Ангел Узунови, Александър Протогеров, Тодор Александров, Владислав Ковачов, Васил Чекаларов, Христо Караманджуков, Никола Зографов, Георги Минков, Гоце Делчев, Борис Сарафов, Янаки Гочев, Иван Орманджиев, Евтим Спространов, Никола Малешевски и много други.

Значителна част от фонда на БИА представляват документите, свързани с Освобождението на България и изграждането на новата държава. Това са архивите на Народното събрание, на княз Александър I Батенберг, на министър-председателите Тодор Бурмов, Стефан Стамболов, ген. Рачо Петров, Иван Евстратиев Гешов, Теодор Теодоров, Александър Малинов, Богдан Филев и др., също над тридесет министри и генерали.

Част от културната история на българите след Освобождението е застъпена в личните архивни фондове на видните писатели и поети Иван Вазов, Захари Стоянов, Пенчо П. Славейков, Мара Белчева, Елисавета Багряна, Гео Милев, Стоян Михайловски, Пейо Яворов.

През периода 1945–1947 г. по силата на министерски постановления в Библиотеката постъпват книгите и архивите на осъдени от Народния съд лица. В БИА има документи на някои от членовете на царската фамилия (цар Борис III, царица Елеонора, цар Фердинанд), на Стефан Танев, Христо Шишманов, Богдан Филев, ген. Христо Луков, на български масонски ложи.

Българският исторически архив е мястото, където се съхраняват ценни свидетелства от и за българите католици, прокудени в областите Трансилвания и Банат след погрома на Чипровското въстание (1688). Документите са разнообразни и съдържат сведения за благородническият статут на някои български родове в Хабсбургската империя, за историята и фолклора, имуществените отношения между българите, отношенията им с другите народи в тези области.

През последните години като дарение постъпват документи на изявени представители на българската политическа емиграция след Втората световна война (1941–1945). Те осветляват дейността на създадените организации в Европа, САЩ и Канада като: „Български свободен център“, „Български юристи в изгнание“, „Българско емигрантско дружество във Франция“, „Българско емигрантско дружество в Испания“ и др.

Изключително ценна за изследователи, журналисти и филмови дейци е снимковата сбирка към БИА, която включва над 80 000 фотографии на наши възрожденци, политически, военни и културни дейци за периода от 1860 г. до края на XX в.

3. Отдел „Ориенталски сбирки“

Основните дейности, които се осъществяват в отдела, са свързани с:

- комплектуването и обогатяването на архивните колекции, фондове и сбирки, чрез обмен, откупуване и дарения от частни лица и държавни институции;
- събирането, съхраняването, обработката и опазването на арабографичните материали;
- съставянето на справочен апарат, каталози, картотеки, тематични описи, документални сборници;
- научното разкриване на фонда, чрез статии, студии, монографии;
- извършването на специализирани справки и експертизи;
- подготовката на изложби и презентации;
- изнасянето на лекции, беседи, интервюта.

Архивът на отдел „Ориенталски сбирки“ е едно от големите хранилища на арабографично писмено книжовно наследство в света. В него се съхраняват както архивни документи и регистри, така и ценни колекции от източни ръкописи, старопечатни книги и периодика на османотурски, арабски и персийски език. След възникването през 1879 г. названието се променя от „Турски отдел“ (1879–1909 г.) на „Ориенталски отдел“ (1909–2000 г.). В настоящия момент е отдел „Ориенталски сбирки“ (след 2000 г.).

Обемът от един милион листа го нарежда сред едни от най-големите хранилища на арабографични архивни документи в света. Те са създадени в периода от края на XV в. до началото на XX в., и са свързани с всички провинции на Османската империя (Балкани, Мала Азия, Близък изток и Северна Африка). Съхраняват се повече от 740 разнородни регистри. Сиджилите от шериатските съдилища на София, Видин, Русе, Добрич, Силистра, Шумен и Търговище са около 190. Фондът от арабографични ръкописи наброява над 4000 кодекса, а към 2200 са

литографиите и старопечатните книги. Съхраняват се 48 заглавия на вестници от края на XIX и първата половина на XX в., отпечатани в България. Някои от тях са билингва (на турски и български език).

Документалната сбирка дава широки възможности за научни изследвания както в областта на българската, така и на балканската и световна история. Тук се пазят берата за утвърждаване на екзарх Антим I за пръв духовен глава на Българската екзархия, издаден на 13 април 1872 г.; следствените протоколи от разпита на Васил Левски от януари 1873 г.; потушаването на Априлско въстание от 1876 г. и документи за Руско-турската война (1877–1878 г.). Тук се пазят едни от най-ранните регистри тимарски дефтери за Софийско и Пиротско от 1445 г.; за Аврет хисар (Кукуш) и Солун от 1445 г.; за района на Висока и Знеполе от 1447 г. и дефтер за вакъфа на Орхан Гази, съставен през 1456 г.

Сред най-ценните ни ръкописни паметници са множество корани (най-ранният датира от 70-те години на XIII в.), на негови коментари, на речници и на различни по теми съчинения, които са прекрасни образци на калиграфското и подвързваческо изкуство. В сбирката се открояват редки преписи като Географията на Идриси (XII в.) и Историята на ибн Халдун (XIV в.). Отделът притежава копия от арабско-турския речник на Ахтари (XVI в.), известен под името Ахтари кабир; няколко преписа на известните персийски поети Шахнаме на Фирдоуси и Голестан на Саади; поетичния сборник Диван на Хафез (XVI в.) и др.

Копия на арабографични паметници, разкрити в съпътстващите ги описания, представят отделните колекции и са достъпни в Дигиталната библиотека на НБКМ.

Хаджи Халифа, Мустафа бин Абдуллах. Огледало на света.

Издание на печатницата на Ибрахим Мютеферика с 38 карти и таблици, 1732 г.

Материалите от направление „Опазване на ръкописно-документално наследство“ се ползват и предоставят на потребители в специализирана читалня „Проф. Марин Дринов“, чиято основна дейност е свързана с обслужването на читателите – студенти, докторанти, преподаватели, научни сътрудници, краеведи. В читалнята се предоставя възможно най-пълната информация за търсените материали, както и самите материали – архивни документи, снимки, ръкописи, старопечатни и редки книги, възрожденска периодика, нови книги, микрофилми и др. Извършват се и различни видове справки – тематични, библиографски, езикови, справки в електронния каталог и в Дигиталната библиотека. В читалнята се предоставят едни от най-ценните и интересни ръкописи, архивни документи и книги, които се съхраняват към отделните сбирки на направлението.

Специализираната читалня „Проф. Марин Дринов“ често се ползва от студенти от различни университети, които проявяват интерес към архивните материали и присъстват на лекции в Библиотеката. Основна дейност, извършвана в читалнята, е комплектуването и опазването на фондовете. Комплектуването на книгите се извършва най-напред от специалистите от съответните отдели в направлението по съответен профил, след което се сигнират и обработват от служителите в читалнята. В читалнята се дигитализират библиотечни материали както за читатели, така и с цел на опазване на оригиналите от ръкописно-документалното и книжовно наследство. Читалнята разполага със скенер, на който се дигитализират читателски поръчки, справочни материали и архивни документи, планирани за публикуване в дигиталната библиотека. През 2018 г. продължава да се обработва част от фонда на проф. Тодор Боров, която предстои да бъде разкрита пред читателите в интернет пространството. Към момента общият брой на заснетите кадри надхвърля 40 000.

4. Отдел „Реставрационен център“

Създаден през 1956 г., отделът е най-големият център за реставрация и консервация на обекти върху хартиена основа в България, като основните дейности включват изследване, документация, обработка и превантивна грижа на книжовното и документално наследство. Тук работи екип от реставратори и книговезци, чиято основна цел е поддръжка, профилактика и възстановяване на физическото състояние на фондовете на Националната библиотека.

Реставрационният център е и методичен партньор в страната за библиотеки, музеи, научни и културни институции по въпросите на съхранението, опазването, консервацията и реставрацията на писмени материали, който освен консулациите и реставрацията на ценни документи, подготвя кадрите за лабораториите, които са създадени към Държавния архив, БАН, Военния архив, Института по история на БКП и Народната библиотека „Иван Вазов“.

Отделът отговаря за опазването и експонирането на обектите в колекциите. Тези ценни паметници включват карти, графики и рисунки, ръкописи, старопечатни книги, фотографии, ориенталски архивни документи, албуми, документи на пергаментова основа и много други.

През годините през реставрационния център на Националната библиотека са преминавали едни от най-ценните и емблематични паметници на българската култура. Специалистите в отдела се занимават с всички етапи и процеси, свързани с реставрацията на обекти на книжовното и документално наследство.

Основните методи, които се използват ежедневно, са ръчна и машинна реставрация, като в центъра се използват освен утвърдени методи за работа и модерни материали. Механичното почистване като един от основните методи, приложим за почти всички документи, се извършва с помощта на различни видове гуми и специализирани гъби (гума на прах, гъба от естествен каучук, гъби от вулканизиран латекс) за отстраняване и на най-упоритите замърсявания.

Възстановяването на целостта на обектите чрез вставки от японска хартия е изключително важно за заздравяването и укрепването на документите. За целта се използват няколко метода, най-разпространеният от които е ръчната реставрация с помощта на японска хартия и метил-целулозно лепило.

Лабораторията по консервация и реставрация разполага и с модерен листоотливен апарат и вакуумна маса с ниско налягане, благодарение на които се осъществява бърза, качествена и обратима намеса.

Методът на атмосфера аноксия (свободна от кислород среда) е техника за ликвидиране и контрол на вредителите. Представлява процес на отстраняване на кислорода в затворено пространство, в което материали или обекти са изолирани за лечение или с превантивен характер. Резултатите са дехидратация и задушаване на микроорганизмите и насекомите (яйце, какавида, ларва, възрастни), независимо в кой еволюционен етап на развитие са те. Често се използва инертен газ азот. Той не убива директно, а предотвратява нежеланото влияние чрез липсата на кислород, необходим за продължаване на живота на вредителите. Методът „Аноксия“ е приложим за всички видове органични (хартия, кожа, плат, дърво) и неорганични материали. Тъй като аноксията е нетоксичен метод и за хората, и за околната среда, той широко се разпространява като подходяща алтернатива в рамките на концепцията за опазване на колекции и културно наследство. Аноксията би могла да се приложи на самите места на съхранение на колекциите, гарантирайки пълната безопасност и цялост на документите, така както и третирайки със същата ефикасност предмети с различни форми и обеми, необходими за лечение или превенция.

Направление „Информационно осигуряване на библиотечните дейности“

Развитието на библиотечно-информационните системи е дългосрочна стратегическа цел на направлението в рамките на политиката на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ за разширяване и улесняване на достъпа до съхраняваните документи на нивото на съвременните технологии и изисквания.

Основните цели и принципи на работа, както и отговорностите в направлението са разпределени между два отдела:

1. Отдел „Информационни технологии. COBISS център“

Основните цели и задачи на отдела се отнасят до контрол и поддържане на

информационните технологии и мрежи, свързани със софтуера и поддръжката на програмните продукти, с цялостната поддръжка на сървърите и хардуерната поддръжка на компютърната техника. Усилията на сътрудниците са насочени към осигуряване на по-високо качество на обслужването на потребителите, както и на подобряване качеството на работата на служителите от НБКМ.

Компютърната мрежа в Библиотеката непрекъснато се разширява, като за целта се внедряват нови мрежови устройства, преконфигурират се стари такива и се изграждат нови мрежови трасета.

Служителите в отдела, съвместно с М-тел изграждат и поддържат Wi-Fi покритие на територията на НБКМ, с което допринасят за увеличаване на удовлетвореността на читателите, служителите и гостите на Библиотеката.

След инсталиране и въвеждане в експлоатация на новозакупени в края на 2016 г. компютърни конфигурации, както и на РС конфигурации по проект АХУ, в края на 2017 г. почти половината от остарялата компютърна техника в Библиотеката бе обновена и осъвременена.

През 2017 г. стартира процес на конверсия на данните от ISIS към SQL на невключените в системата COBISS бази данни на „Булгарика“ и агенции ISBN, ISSN, ISMN, като за целта вече са изградени три бази данни – CARD, ISSN и ISMN, в които се въвеждат новите данни за издатели, ISSN и ISMN.

Чрез сайта на НБКМ се осигурява достъп до електронния вид на книжките от отделните серии на Националната библиография.

Постоянно се оказва съдействие с презентационна техника и озвучаване на всички събития, провеждани на територията на Библиотеката.

Библиотечно и информационно обслужване

Една от основните задачи на отдела е внедряването и поддържането на международната система за споделена каталогизация COBISS, както и утвърждаването на системата COBISS.BG като част от мрежата COBISS.Net.

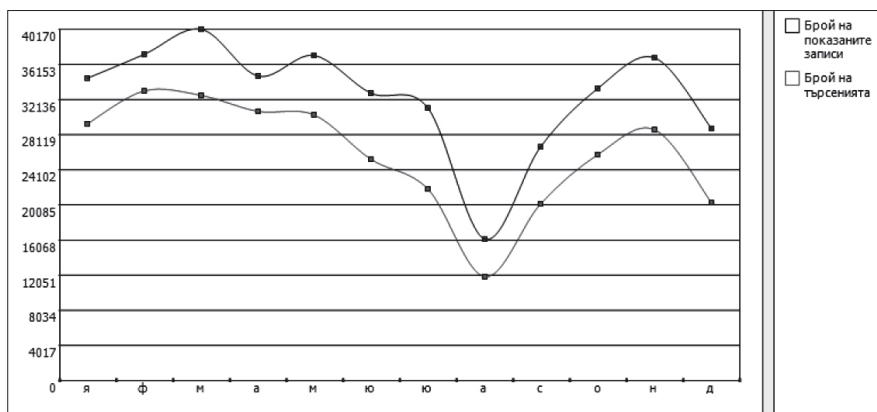
Системата COBISS представлява модел на организация на библиотеки, свързани в единна информационна система със споделена каталогизация, споделена библиографска база данни COBIB (общ своден каталог) и локални библиографски бази данни, база данни на участващите библиотеки (COLIB), база данни с контролни функции CONOR.

Към края на 2017 г. обемът на библиографските записи в сводния електронен каталог COBISS/OPAC достига 1 011 500 млн.

През електронния каталог COBISS/OPAC за 2017 г. са извършени 311 138 търсения и са показани 390 993 записа.

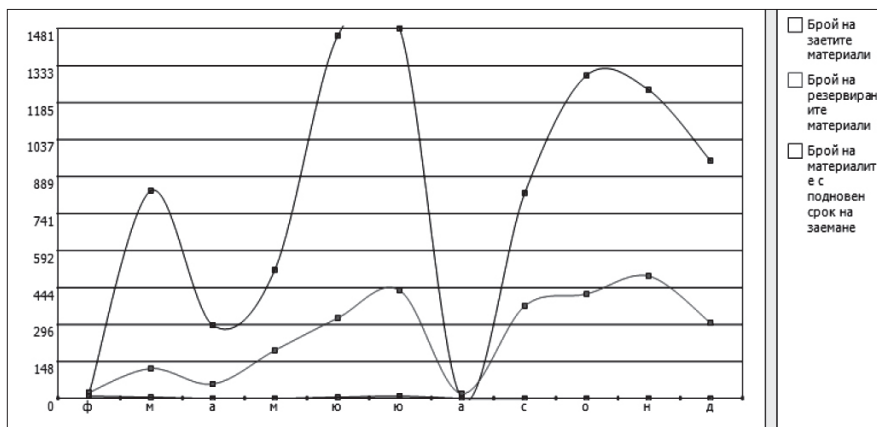
От 2017 г. след въвеждане на модула COBISS3/Заемане, чрез приложението Моята библиотека, в Националната библиотека се осъществява електронно обслужване на потребителите – могат да получават информация за наличността на всяка библиотечна единица (дали е заета и за какъв срок), да резервират библиотечни единици, да изпращат поръчки за междубиблиотечно заемане и др.

Книгохранилищата на Библиотеката са автоматизирани, инсталирани са ком-

пютри, свързани в чат система с читалните и заемното гише, което дава възможност да се постигне по-бързо изпълнение на заявените читателски поръчки.

С активиране на услугата онлайн резервации, броят на заетите материали вече възлиза на около 1000–1400 за месец, като общо годишно се заемат около 8923 материала. Броят на резервациите е в границите 300–500 за месец, като общият брой резервирани материали е приблизително 2774.

Във връзка с обновяване на интерфейса на уебприложението COBISS/OPAC от английски на български език са преведени 13 710 термина от страницата за помощ на потребителите, около 5000 единици от споделената терминологична база данни Mtext, както и превод на новото приложение „Префикси за търсене в данните за фонда“.

След успешно приключване на процеса на тестване и превода от английски на български език на интерфейса на нормативните бази данни CONOR.BG, от 2017 г. за потребителите на електронния каталог COBISS/OPAC е предоставен достъп за търсене чрез контролния файл за имена на лица CONOR.BG.

Центърът COBISS текущо провежда консултации и оказва методична помощ и съдействие на потребителите на системата COBISS, свързани с разрешаването

на специфични случаи и трудности, както и подобряване на качеството и пълнотата на библиографските записи в сводния каталог.

Ежегодно се организират и провеждат квалификационни курсове за работа в системата COBISS:

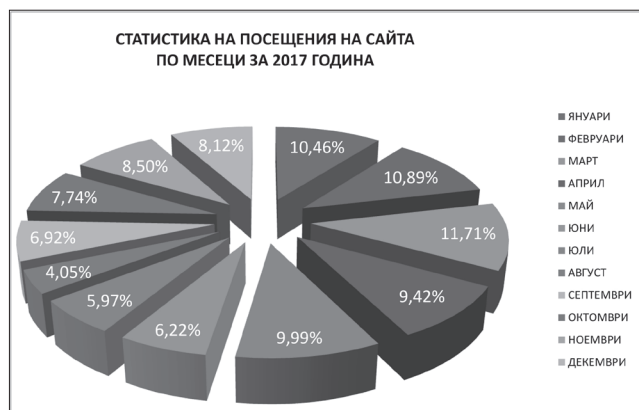
- COBISS/Каталогизация – основен курс;
- COBISS/Каталогизация – разширен курс;
- COBISS3/Каталогизация – редактиране на CONOR;
- COBISS3/Прехвърляне на записи и сведения за фонда;
- COBISS3/Фонд продължаващи издания;
- COBISS3/Набавяне – монографии;
- COBISS3/Заемане.

Интернет страница на НБКМ

Сървърът, хостващ страницата на Библиотеката (Linux), работната среда (Wordpress) и самият код, изграждащ страницата, системно се обновява и тества за

съвместимост и стабилност.

Виртуалните посещения в сайта на Библиотеката за 2017 г. възлизат на 543 217.

Всяко събитие, свързано с Библиотеката, своевременно се представя на страницата на НБКМ – депозитни списъци, отразяване на събития, обяви за работа, обществени поръчки и т.н.

2. Отдел „Дигитална библиотека“

Управление и контрол на процеса на дигитализация на документи от отделните колекции и фондове на Националната библиотека с цел опазване на оригиналите и предоставяне на широк достъп до дигитализираните ресурси в интернет е основен приоритет в дейността на отдел „Дигитална библиотека“.

Основополагащ момент в дигитализацията на фонда на Националната библиотека е реализирането на проекта BG0046 „Дигитализация и запазване на писменото наследство на България“ през 2009 г.

В рамките на проекта е създаден и успешно започва работа съвременен Дигитален център за ръкописи, книги и периодика и започва попълването на Националния регистър на издаваните книги в България (Books in print).

Закупени са един цветен скенер Digi Book Superscan A0 и три цветни скенера с везни CopiBook формат A2. В рамките само на този проект са дигитализирани общо 214 документа в 51 350 файла.

От 2017 г. в Библиотеката се използва планетарен скенер Еларскан A2 формат,

който в съчетание с инсталираните програмни продукти позволява сравнително бързо да се създават файлове с възможност за търсене в pdf формат, както и два плоски скенера Plustek OpticPro A320 и OpticBook 4800, които позволяват да се сканират бързо и при резолюция до 600 dpi еднолистни документи и запазени книжни тела.

През 2017 г. обемът на дигитализираните документи (респективно създадените дигитални копия/файлове) вече достига до 5461 документа с 402 213 файла.

В Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ създаването на дигитално съдържание, неговото управление и ниво на достъпност се организират от служителите на отдел „Дигитална библиотека“. В Дигиталния център са централизирани процесите по сканиране и организация на архивно съхранение.

Подборът на документи за дигитализиране е съобразен с регламентирани критерии, които включват:

- читателското търсене и обществен интерес;
- уникалността на оригинала;
- физическото състояние на материалите и нуждата от опазване на оригиналите чрез създаване на дигитални версии като алтернативи за ползване;
- разкриване на фонда на Националната библиотека в пълнота.

Работният процес при дигитализация се характеризира със следните стъпки:

- приемане на документите за сканиране – опис в приемно-предавателния регистър;
- стартиране на работен проект за сканиране с различни специфики според видовете документи;
- осъществяване на качествен контрол върху мастър файлове (в tiff);
- повторно сканиране на файловете, в които са констатирани грешки или неточности;
- визуална проверка;
- корекция на изображенията в специализиран софтуер за обработка; на изображения (Photoshop). Целта е да се минимализира големината на файловете, чрез изрязване на излишното съдържание от рамката, което не е носител на информация;
- създаване на производни файлове (jpeg) за публикация в Дигиталната библиотека, отново чрез обработка в специализиран софтуер за обработка на изображения;
- финална проверка и организация на файловете в сървърите за архивно съхранение;
- публикация на дигиталните обекти в специализирания софтуер, съпътствана с автоматизирано създаване на административни метаданни;
- създаване на описателни метаданни от съответните отдели на НБКМ.

През 2017 г. бе внедрен нов софтуер за виртуално споделяне на дигитализираните библиотечни единици, като към новия програмен продукт вече са прехвърлени голяма част от колекциите от Дигиталната библиотека.

Възстановен е процесът на въвеждане на метаданни към дигитализираните

документи, което значително улеснява потребителите при ползването на Дигиталната библиотека. След изготвянето на двуезични терминологични таблици (превод на термините от български на английски език), термините за търсене в потребителската търсачка на отделните дигитални колекции, както и термините за представяне на метаданните към съответното дигитално изображение е изготвена двуезична версия на търсене и изобразяване на метаданните (на български и английски език), което ще улесни в голяма степен и чуждестранните потребители на Дигиталната библиотека.

Въвеждането на новия софтуер за Дигиталната библиотека е предпоставка за увеличаване посещенията на страницата на Библиотеката.

Част от дигиталните колекции на Националната библиотека са включени в международни портали и библиотеки.

Europeana:

- славянски ръкописи – 70 документа;
- ориенталски ръкописи (Сиджили) – 189 документа;
- български старопечатни книги – 99 документа.

World Digital Library: 10 документа.

Визуален архив на Югоизточна Европа (VASE) – включва приблизително 2500 снимкови изображения с метаданни на английски език от България, Сърбия, Босна и Херцеговина, Австрия.

Един значим проект в областта на дигиталното представяне на документи е издаването на тефтерчето на Васил Левски в електронен вариант. Проектът бе реализиран през 2017 г. по случай 180-тата годишнина от рождението на Васил Левски. За този проект, през 2018 г. на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ е връчена наградата за инвестиция в областта на културния туризъм от организаторите на МТИ „Културен туризъм 2018“. Целта на наградата е да стимулира усилията за съхранение и възстановяване на културното наследство. Призът е учреден по повод Европейската година на културното наследство 2018.

Финализиран е и проект за издаване на тефтерчето на Христо Ботев в електронен вариант по случай 170-та годишнина от рождението на поета революционер. Проектът се реализира съвместно с Регионалната библиотека „Христо Ботев“.

Като част от структурата на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, дирекция „Библиотечни дейности“ ще продължи активно да изпълнява своите основни задачи, за да продължи тенденцията Библиотеката да бъде извор на културно и духовно развитие.

Универсален цивилизационен модел

XIV студентска научна конференция и изложба в УниБИТ

Станислава Чолова, Ивета Христова, Илиан Барзев

Universal civilization model

XIV Student scientific conference and exhibition of ULSIT

Stanislava Cholova, Iveta Hristova, Ilian Barzev

Summary

A prospectus of the Day of open doors of the University of Library Studies and Information Technologies – XIV Student Scientific Conference and Exhibition “Information – institutions – communications” (17.05.2018), which comprised presentation of 415 papers, united by the problem of the value genome of Bulgarian spirituality which is an irreversible part of the universal civilization model.

The forum was organized in three sections: “Librarianship, bibliography, book science”, “Information technologies” and “Cultural and historical heritage”. 30 experts and 18 representatives of the student club “Discussion”, organized in nine round tables.

The focal point was the consideration of the teaching literature of the university circulated through the university website in the *e*-space.

The first biobibliography of Umberto Eco in Bulgaria in a trivium (2017) was interpreted as a trace in the noosphere (*reason*), semiosphere (*signs*), infosphere (*information*), bibliosphere (*book, documents*) of the Mankind.

Postulating of the postmodern rhizome (G. Deleuze, F. Guattari, U. Eco) geocosmic (*planetary*) view on the philosophical–information image of the world as imperative for perception of the written communications, treated recently in an unsufficient relation to library studies, bibliography, historiography, archivistics, documentation, book science, polygraphy, informatics, information technologies, which are nowadays rationalized as a semantic system globality – a bibliosphere.

An emphasis was placed on the model of the secondary–documental personalities of Bulgarian Bibliographic Institute *Elin Pelin* (Bulgarian *Chekhov* studies – T. Borov – A. Kumanova) developed recently in Bulgarian *Umberto Eco* studies according to the rhizomatic paradigm, denoted by T. Borov as an information screen.

Key words: Day of open doors of the University of Library Studies and Information Technologies – XIV Student Scientific Conference and Exhibition „Information–institutions–communications” (17.05.2018) – 415 papers – problem of the value genome of Bulgarian spirituality as an irreversible part

of the universal civilization model – teaching literature of ULSIT – Umberto Eco – biobibliography; rhizomatic information modeling; postnonclassical paradigm of the bibliosphere (library studies, bibliography, historiography, archivistics, documentation, book science, polygraphy, informatics, information technologies); master class.

На 17 май т.г. – Деня на отворените врати на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) – се проведе XIV студентска научна конференция и изложба „Информация–институции–комуникации“ (*Information–institutions–communications*) с девиз: „От устата на малките – истината“ (*Ex ore parvulorum veritas*). На форума бяха представени 415 доклада (№ 2208–2621), поднесени – освен от студентите на УниБИТ – и от 1 доктор, 2-ма асистенти доктори, 2-ма доценти доктори, 12 професори; 1 библиотекар – магистър, 5-има изследователи от чужбина: от Русия (2-ма учени от Урал и 2-ма професори от Москва и Санкт Петербург) и 1 консултант от Италия.

Конференцията се проведе точно в деня на срещата на върха на държавните ръководители от Европейския съюз в София и беше посветена на: 24 май – националният празник на българската просвета и култура и на славянската писменост; 155 години от рождението на Алеко Константинов; 140 години от рождението на Пейо Яворов; 140 години от Освобождението на София от османско владичество; 170 години от рождението на Христо Ботев; 145 години от обесването на Васил Левски; 140 години от Освобождението на България от османско владичество. Националните флагове на Австрия, Алжир, България, Ватикана, Великобритания, Грузия, Иран, Италия, Полша, Русия, САЩ, Турция, Украйна, Франция и Европейския съюз илюстрираха участниците в международната научна продукция на УниБИТ *GLORIA BIBLIOSPHERAE* (2016) и *Нишката на Ариадна* (2017).

Студентските научни конференции на УниБИТ принадлежат към ежегодните прегледи на научноизследователската и учебно-педагогическата аудиторна и извънаудиторна дейност на университета. Постепенно тези форуми прерастват в събитие с национално и международно значение.

Специални гости на форума бяха двама посланици – на Турция, НП Хасан Улусой, и на Казахстан, НП Темиртай Избагин. Сред официалните лица бяха и директорите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ доц. д-р Красимира Александрова, на Столичната библиотека д-р Юлия Цинзова и на Националния театър „Иван Вазов“ Мариус Донкин. Сред тях бяха акад. Людмил Стайков, проф. Николай Овчаров.

В присъствието на представители на академичните и регионалните библиотеки, музеи и читалищата, на висши представители на законодателната, изпълнителната и съдебната власт, на дипломати и журналисти студентите на УниБИТ презентираха своята академична интертекстуална аксиология „Светна като слънце“ (*HomoVerbi Gracilis*). Продукцията е част от ораторията за България „Бяла светлина“ (*Lux Alba*) (сценарий и режисура на проф. Александра Куманова и д-р Николай Василев). В нея в Кръстния път на Иисус Христос – пред лика на Дева

Мария Българска и храмовата икона на св. св. Кирил и Методий от катедралата „Св. Александър Невски“ – са вложени ключовите послания на ЧОВЕКА НА ИЗЯЩНОТО СЛОВО (поезията до Н. Вапцаров): Св. Константин-Кирил Философ, Св. архиепископ Методий, Св. архиепископ Климент Охридски, Черноризец Храбър, св. о. Паисий Хилендарски, Любен Каравелов, Христо Ботев, Петко Р. Славейков, Иван Вазов, Пейо К. Яворов, Димчо Дебелянов, Гео Милев, Христо Смирненски, Никола Вапцаров. *Спектакълът беше озвучен с музикални фрагменти от св. Йоан Кукузел, Грегорео Алегре, Йохан Себастиан Бах, Вангелис и български народни песни.*

Композицията е решена в стила **Tenebroso** (ит.: *tenebre* – сянка) (известен още като **Chiaroscuro** – ит.: *светлина–мрак*). Негов най-ярък представител е **Караваджо** (Caravaggio, 1571–1610). В живописния маниер, техника и тип композиция на художника лежи работа със светлината и сянката. Точно по този начин сцената на студентския форум, конструирана с партикабли (лат.: *particible* – осъществим), беше построена така, че пряката светлина да моделира обеми и да създава контрастни цветови ефекти с неосветените участъци в залата (публиката, която служи в качеството на фон на представлението, но и част от него – в качеството ѝ на актьори без реплики). По този начин сценичните обеми се фиксират от светлина, която израства като че ли от обкръжаващата тъмнота. Чрез този уникален стил в естетиката **Божие** присъствие става очевидно и безспорно за зрителите.

В края на спектакъла студентите връчиха на ректора на Университета поредния, 13-и том на „Трудове на Студентското научно общество (СНО) при УниБИТ“ и библиографски списък TABULA GRATULATORUM с описанията на 2581 студентски публикации, направени в универсалния и специализиран научен периодичен печат.

Форумът бе открит с академично слово от неговия председател – ректора на УниБИТ проф. д.ик.н. Стоян Денчев. Той представи поздравленията към конференцията, отправени от името на: президента на Република България г-н Румен Радев, директора на Централната библиотека на Българската академия на науките (БАН) д-р Силвия Найденова, изпълнителния директор на Университетската болница „Александровска“ доц. д-р Костадин Ангелов, председателя на Синдиката на българските учители д.ик.н. Янка Такева, НП архиепископ Анселмо Пекорари – апостолически нунций в България...

Този форум бе избран за трибуна за удостояването със званието „Почетен професор на УниБИТ“ на Вежди Рашидов – български скулптор, член-кореспондент на БАН и бивш министър на културата.

Академични слова – приветствия към делегатите и гостите – поднесоха космистът, водещ републикански хирург в онко- и спешната хирургия и консултант на УниБИТ по философската натовареност на информацията и естествено-научното знание акад. проф. д.м.н. д-р Николай Ярмов (Медицински институт на Министерството на вътрешните работи – София) и историкът ерудит и естет, консултант на Университета по историографското картографиране на познанието проф. д-р Ани Данчева (Институт за исторически изследвания при БАН).

Пленарният доклад, поднесен от ръководителите на СНО при УниБИТ проф. Александра Куманова и д-р Николай Василев, хвърли светлина върху научноизследователската лаборатория на Университета, внедрена в учебния процес – **методологията „учене чрез правене“ (learning by doing) и творческия синтез „учене чрез писане“ (learning by writing)**. Тази методология развива сертифицираните практически умения на студентите, които са постигнати на база на боравене с информационна решетка (ретикула), зададена без аналог от библиографски, историографски и морфологично структуриране на проблемните полета на изследваната реалност.

Студентското научно общество (СНО) на УниБИТ е инициаторът и двигателят, осъществяващ конференциите, на които студентите докладват своите научни изследвания. Форумът е първият, който е базиран не само от пълни електронни публикации на цялата традиционно публикувана библиографска и историографска продукция, фондираща студентските изследвания. На тази конференция се отчита и интердисциплинарност на всички, представени изследвания – по актуални теми на съвремението и историко-културни проучвания.

Ако студентите на СНО от хуманитарните учебни дисциплини участват основно в изработването на описаната научноизследователска продукция (сериа „Факлоносци“), то студентите от информационно-технологичните специалности на УниБИТ са основните двигатели на създадената серия от електронни библиотеки по тези издания, отразявани в томовете на Трудове на СНО при УниБИТ и на вътрешната електронна страница на СНО <sno.unibit.bg>: *ETIMOLOGICA* (на база на *Англо-руско-български речник по библиотечна и информационна дейност – том III*); *PAISIADA* (за основа е взета кн. Свети отец Паисий Хилендарски. История славяноболгарская...: Информационен код на българската книжовност и литература – томове VI–VIII; *HUMANITARIANA* (философско-научни картини на човека – том VI; *EVRISTIANA* (пълнотекстова база данни за откритията на човечеството) – том VII; *PSIHOLOGICA* (също такава база данни за концепции за личността в психологията – томове VII и VIII; *NESTINARIANA* (библиографиране на 1527 източника на 20 езика по комплекса на нестинарската феноменология като пресемантизиран култ към светлината, отбрани на основата на работата с международните универсални библиографски указатели и традиционните библиотечни каталози в България, Русия, Италия, Турция и Иран – кн. III, XII и XIII *Нестинариана* – томове I–X; *ANTOLOGICA* (на основата на система от историографски, библиографски и антологични източници са отбрани 40 от над 400 антологии – фундамент за създаване на хипертекст на антологичния модел на българската литература – от *Симеоновия сборник* (X в. до XXI в.) – томове VIII–IX и XII–XIII (на тази почва е структурирана в три книги (кн. 1. Оратория; кн. 2. Антология; кн. 3. Историография) първата в историята антология на българската изящна словесност от IX–XXI в. *Златна христоматия на България*); *UNIVERSALICA* (на основата генезис на световната универсална библиография от III в. пр.Хр. до XXI в. е направен атлас на библиографията – вторично документална карта на универсалното знание на планетата) – томове I, X–XI, XIII...

Основен проблем, повдиган в студентските изследвания на УниБИТ, е за ЦЕННОСТНИЯ ГЕНОМ НА БЪЛГАРСКАТА ДУХОВНОСТ КАТО ЧАСТ ОТ УНИВЕРСАЛНИЯ ЦИВИЛИЗАЦИОНЕН МОДЕЛ. Коментирането от студентите на текстовете на Електронната библиотека *ANTOLOGICA* става с помощта на изтъкнатата информационна решетка чрез аналитико-синтетичните методи на *фрагментиране и дефрагментиране на произведенията, осъществени с помощта на многообразни аргументативни техники...*

Работата на трите секции на XIV студентска научна конференция и изложба на УниБИТ беше концентрирана в дейността на ДЕВЕТ ПРОБЛЕМНИ КРЪГЛИ МАСИ (КМ): секция „Библиотекознание, библиография, книгознание“ (I–VI и IX КМ); секция „Информационни технологии“ (VII и IX КМ); секция „Културно-историческо наследство“ (VIII–IX КМ).

Форумът беше обобщен на КРЪГЛА МАСА IX, посветен на 65-годишнината на проф. Стоян Денчев и свързан с изследване на когнитологичните енциклопедични издания на УниБИТ и творческата лаборатория знания. В интродуктивната част студентите поднесоха на Ректора на УниБИТ колекцията от 65 снимки, направени от членовете на Студентското научно общество при Университета по време на председателстваните от него форуми на това общество.

Сърцевина тук стана майсторският клас по биобиблиография на проф. Александра Куманова, предизвикан от проблемите на претърпялата три издания през 2017 г. и създадена в УниБИТ ековиана – биобиблиографията на произведенията на Умберто Еко в България. Този труд е съпоставим с ековианата на проф. Питър Бонданела от Университета на Индиана (издание на Кеймбриджкия университет), защото се базира на традициите на световната универсална библиография.

Този майсторски клас беше председателстван от проф. д.ик.н. Стоян Денчев – научен редактор на ековианата, проф. д.н. Ирена Петева – рецензент, д-р Красимира Александрова – консултант, д-р Силвия Найденова – консултант, д-р Диана Стоянова – издател. Пръв взе думата проф. д.ик.н. Стоян Денчев, който каза:

„Уважаеми Колеги!

Приветствам във Ваше лице българската библиотечна общност и интелектуалния елит на България – учени, представители на универсалното познание, които днес са сред нас!

Добре дошли отново – и на майсторския клас на професор Александра Куманова по биобиблиография.

Този майсторски клас е вторият от цикъла майсторски класове на Университета по библиотекознание и информационни технологии по библиография.

Първият проведохме на 25 април 2018 г. в Санктпетербургския институт по култура пред руската библиотечна общност – по световна (международна) универсална библиография. Той беше представен отново от проф. Александра Куманова.

Именно световната (международната) универсална библиография е вторично документалният феномен, който обезпечава когнитологичните енциклопедични издания на нашия университет, осъществявани под моя научна редакция.

Точно тази е базата за съвременното структуриране на библио–инфо–ноосферата.

БИБЛИО–ИНФО–НООСФЕРАТА е системна цялост – плод на *мисленето за света като единство от много равнища*:

1) Когато информационните реалии – документите (книги /гр.: biblos – книга/, статии, всички останали продукти на записаната информация – ноти, карти, графики, компактни дискове...) се отразяват в библиографска информация с международен обхват и универсално съдържание (към която се субординира националната, регионалната, отрасловата, проблемната, тематичната, препоръчителната и т.н. разновидности на библиографията), се активира представа за световната БИБЛИОСФЕРА (А. В. Соколов, А. Куманова).

2) Когато документите се разглеждат като информационни феномени – с особеностите им да се трансформират в: а) *реалността* (каталозите, изданията, появяващи се в традиционно тиражирания полиграфски и виртуален свят); и б) *съзнанието* (многообразните гледища за тези документи, пораждащи се в средата на ползвателите на информацията), се активира ИНФОРМАЦИОННОТО ПРОСТРАНСТВО (англ.: information space), което е област на функциониране и взаимодействие принципно без географски и административни граници: планетарната ИНФОСФЕРА (Р. С. Гиляревски, А. Куманова) (информационната среда (англ.: information environment) като инфраструктура за системното осигуряване на държавата, ареала е встроена в информационното пространство чрез интеракциите между хората и оборудването; за нея е характерен *трансферът*) (С. Денчев, А. Куманова).

3) Когато информационните реалии се трaktуват като плод на *разумното поведение на човека с тях, се активира* „мислещата“ обвивка на земното кълбо, чието формиране е свързано с развитието на човешкото съзнание; активира се сферата на взаимодействие на природата и обществото, в пределите на която разумната човешка дейност става най-главен и определящ фактор на развитието – *НООСФЕРАТА* (гр.: noos, nous – разум) (В. И. Вернадски, А. И. Субето, А. Куманова) (за обозначаването на ноосферата се употребяват и сходни термини: антропосфера, семиосфера, ... (Ю. М. Лотман, Т. Сибиък, У. Еко).

Професор Куманова!

Моля Ви – запознайте аудиторията с феномена на Умберто Еко и библиографирането му.

На резултата – българската ековиана – на 16 февруари 2018 г. имамхе премиера в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Днес – чрез майсторския клас по биобиблиография – разкриваме *творческата лаборатория на биобиблиографирането*.“

Проф. д.п.н. Александра Куманова представи майсторския си курс по биобиблиография, посветен на феномена на Умберто Еко и библиографирането му, започвайки с думите на автора на „Името на розата“ – *Спрямо езика не може да съществува нищо външно:*

I. Биобиблиографията – генезис и послания на формата

Биобиблиографията (библиографското разкриване на творческия път на една личност чрез фиксиране на нейните трудове) е вкоренена в библиотечната библиография. Структурирането на дошлите до наши дни и разпространявани и днес библиотечни каталози идва от създадените в елинистичен Египет Таблицы... на Калимах Александрийски (310 г. пр.н.е. или няколко години по-късно – 240 г. пр.н.е.), които стъпват на традициите на моделиране на каталозите на библиотеките на Древността...

Генезисът на библиотечната библиография посочва два вектора – послания, които се превръщат в императив на XX и XXI в.:

- чрез нея се поставят устоите на световната (международната) универсална библиография; – библиографска разновидност, отчитаща документи: а) по цялото човешко познание – универсалното (често явяващо се в историята и в настоящето в качеството на хуманитарно) и б) без териториални ограничения;

- нейният онтогенез (индивидуално развитие като вторично документална форма) съвпада с филогенеза (историческото развитие на планетарната библиосфера) (понятията онтогенез и филогенез влизат от естественонаучното знание в хуманитарно-научното знание, разбираемо като универсално познание).

...Ноосферата (*разума*) (Владимир Вернадски (1863–1945), Александър Субето (род. 1937), семиосферата (*знаците*) (Юрий Лотман (1922–1993), Томас Сибийк (1920–2001), Умберто Еко (1932–2016), инфосферата (*информацията*) (Руджеро Гиляревски (род. 1929), библиосферата (*книгата, документите*) (Аркадий

Соколов (род. 1934) на човечеството са ракурси на виждане на ПРИНЦИПНО ЕДНА И СЪЩА ПЛАНЕТАРНА МЕНТАЛНА ГЕОКОСМИЧЕСКА ЦЯЛОСТ, естествено надстрояваща биосферата, атмосферата и литосферата.

Точно описаният феномен е причината биобиблиографията да стане цяла самостоятелна стъпка в самозараждането на библиографските форми, установена от възникналия в зората на християнството в лоното на Църквата от почитания и от Православната и от Католическата църква днес **блажен Йероним Стридонски** (340 ?–420 ?) (увековечен от Джото ди Бондоне в Капела Скровени в Падуа) **биобиблиографски речник „Книга за знаменитите мъже“ („Книга за църковните писатели“).**

Тази първа биобиблиография в съвременното понятие за формата посочва също императиви, които особено силно звучат в ХХІ в.:

- планетарност на информационното моделиране;
- отсъствие на идейни демаркационни линии (макар и християнски по своето intention, трудът включва и еретици – Тертулиан (ок. 160–след 220), Ориген (ок. 185–253/254);

- от неговата форма се зараждат не само всички биобиблиографски речници за знаменитите мъже (църковните писатели) – до обобщаващия биобиблиографски речник на **Йоан Тритемий**, абат Шпонхаймски (1462–1616), но и всички, достигнали до нас форми на библиографията от енциклопедичния примерен каталог за духовното и светското четене **„Наставления...“** на монаха **Касиодор Сенатор** (487?–585?) до **библиографските пътеводители от I, II и III потенци** на днешния ден – **„Пътеводителя...“** на Алис Крьогер (?–1909), Исидора Мадж (1875–1957), **Констас Уинчел** (1896–1983) <...> в Съединените щати, до **Пътя към книгите** на Тодор Боров (1901–1993) <...>.

II. Автобиобиблиографията – исторически корени и послание на феномена за биобиблиографията

Макар и признатата от историците на библиографията – Георг Шнайдер (1876–1960), Луиз–Ноел Малклес (1890–1973) и Константин Симон (1887–1976) – за най-рядка вторично-документална форма, автобиобиблиографията (библиографското разкриване на творческия път на една личност, осъществено от самата тази личност) има изключително древни корени.

Тези корени ни отвеждат към автобиобиблиографските трудове на знаменития лекар, хирург, философ и библиограф Клавдий Гален (129 или 131 г.–ок. 200 или ок. 210 г.) и преподобния монах Беда Достопочтени (672 или 673–735)...

Посоченото начало на автобиобиблиографията показва нейната по-голяма древност от самата биобиблиография.

Това от своя страна свидетелства, че библиографирането на една личност има най-дълбоката културологично изведена в историята същност (чрез автобиобиблиографията!) – да отрази уникалността на съответния творец (а не просто да биобиблиографира трудовете му)...

III. Ековианата – онтологичен и методологичен дискурс

Няколко изходни черти на биобиблиографирането на Умберто Еко следва да бъдат изтъкнати специално:

1. Неговото литературно наследство е структурирано в (художествени) образи и (философски) понятия и представлява (ризоматичен – *лат.*: rhizome – РИЗОМА: плуралистично ментално многомерно построение от връзки, което става едновременно на нивата на факти, първични документи, вторични документи, метасистеми, философски картини) калейдоскоп на система от възгледи – отворен учебник-практикум по ризоматично мислене.

2. **Библиографски и историографски** Умберто Еко (а той, бидейки семиотик-медиевист, е и библиограф, и историограф!) проследява различни феномени на съвременната цивилизация, които описва с коренищата (ризомата) им до недрата на самозараждане (в по-ранните си творби е обърнат към страната на Средновековието, свързана с феномените на манастира, скриптория, библиотеките, а в по-късните – към другата страна на същата епоха – тази на народа, смеха, психологията на тълпата /Гюстав Лъбон/).

3. На практика ризомата е историографията на всеки описван феномен (знанието за това какъв е бил този феномен в представите на предшествениците и какъв е днес в различните трактовки, битуващи на планетата ни). Без такова знание продуктите на интелектуалния труд са несъстоятелни, защото те имат значение само тогава, когато са свързани с генеалогичните линии на познанието.

4. Идеята за естествената свързаност между явленията на духовната и материалната култура в науката е поставена във вид на ризома от Жил Делюз (1925–1995) и неговия съавтор Феликс Гватари, макар че тя *кулминира в учението на Умберто Еко за сферите („Отсъстваща структура“) – вписването на информационните реалии до геокосмичност (планетарно мислене).*

5. Към такъв синтез водят правилното прочитане на мита за Ариадна (последната книга на Умберто Еко е *„Корабът на Тезей“*), вкоренен в хиперборейската, халдейската и древноперсийската духовност; питагорейската и платоническата философска традиция; Данте /гласовете на Данте и Петрарка помнят стените на Болонския университет, в който преподава Умберто Еко!/, Шекспир, Гьоте; Римски-Корсаков, Блок, Хиндемит...).

6. **Писменото наследство на Умберто Еко е създадено във формата на ПОЕЗИЯ** (форма на литературното изкуство, при която езикът се използва заради неговите естетически и стимулиращи емоциите и разума качества в допълнение към (или вместо) чисто познавателното и семантичното му съдържание. Поезията при Умберто Еко е в немерена реч (проза).

7. *Постмодерната неklasическа парадигма на съвременното познание*, в която се **ОБЕДИНЯВАТ** религията, философията, науката, литературата и обикновеният живот, получават от Умберто Еко едновременно в уникален огледален вид и *рационална обосновааност, и образно въплъщение.*

Изложеното позволява да бъде направен следният феноменологичен извод не само за вторично документалния хоризонт на ековианата, но и за всяка био-

библиографска работа: биобиблиографията – подобно на това както медицината (лекарят) не лекува болестта, а *болния от тази болест човек*, – така и тя (биобиблиографията) е вторично документален модел на творческия път на личността, създава различни документи, а не регистрация на самите документи – без отчитане на личността, която ги е създавала.

Всяка биобиблиография има тази свръхидея.

На езика на семата (знака) мисленето на Умберто Еко издига формирания от него тезис **Спрямо езика не може да съществува нищо външно също като императив, стоящ пред биобиблиографската модалност.**

Самото биобиблиографиране в еквианата става инструмент на принципно надвербалното екознание – образ на семиосферичния космизъм (планетарно мислене за знаците).

IV. Историографски образи на дедукцията в биобиблиографията, фиксирани в българската вторично документална практика, които водят към еквианата

Два примера от българската биобиблиография са достатъчни за илюстрация на формулирания тук тезис:

Първи пример. В автобиобиблиографския си труд „**Книжевни записи**“, завършен към 19 април 1950 г. – по идея (1949) на Българския библиографски институт (1941–1963) – *акад. Александър Теодоров-Балан* (1859–1959), бидейки *езиковед*, литературен историк и библиограф, подрежда библиографираните от него от 30-те години на XX в. 866 систематизирани номерирани записа на своите произведения в следните раздели:

I. Език (Статии, бележки, оценки, вести [1881–1950] – № 1–287; Книги и книжици (брошури) [1892–1947] – № 288–299; Необнародвани работи [1881–1949] [12 неном. записа]);

II. Книжнина (Статии, преводи, бележки, оценки, вести [1880–1949] – № 300–492; Книги [1895–1934] – № 493–502; Необнародвани работи [1883–1950] [7 неном. записа]);

III. Общество (Статии: История, образование, култура, народност, общественост, личност [1880–1948] – № 503–849; Книги и книжици /брошури/ [1902–1918] – № 850–857; Необнародвани работи [1883–1950] [14 неном. записа]).

Този вторично документален труд получава гражданственост едва в наши дни – през 2011 г.

Същественото в разглеждания тук контекст е категоричното извеждане на проблематиката, свързана с ЕЗИКА, във водеща позиция в посоките на творчеството на персоналията...

Втори пример. В издадената от Българския библиографски институт във връзка с 30-годишнината от смъртта на Христо Смирненски (1898–1923) – 18 юни 1953 г. (препоръчителна) биобиблиография Тодор Боров и неговият съавтор Екатерина Иванова избират високо архитектурно решение (което не се вписва в трактовките на някои анализатори на формите на препоръчителната библиогра-

фия от втората половина на XX в., трактуващи ги изключително едностранно и опростено като единствено идеологемни феномени).

Биобиблиографията е композирана от прижизнени и посмъртни монографични издания на произведения на персоналията. Приведена е литература за нея – книги и статии.

Същественото в разглеждания тук контекст е категоричното извеждане в библиографирането на персоналията на цели компактни издания (които разкриват панорамата на концептуалната натовареност на автора), а не на нейни отделни творби, пръснати из страниците на периодичния печат...

И първият, и вторият пример ни отвеждат по свой уникален начин към историографския методологически фундамент на биобиблиографирането на персоналии като към ключ за извайването не само на тези персоналии, но и на структурирането на всяка биобиблиография.

V. Ризоматизъм (историографска основа) на биобиблиографирането в биобиблиографията

Оперирането със **структурата от връзки (ризомата)** става водещо в биобиблиографската работа на нашето съвремие.

Неслучайно лауреатът на Нобелова награда Йосиф Бродски (1940–1996) изтъква: *В атомния век хората се интересуват не от нещата, а от структурата (подч. мое. – А. К.) им.* ...Информационната наука на съвремението ни се трансформира в универсално енциклопедично **РИЗОМАТИЧНО ПОСТРОЕНИЕ ОТ ВРЪЗКИ** с висока евристична и естетическа антропологична ценност, за която **писмените комуникации**, трактувани доскоро в недостатъчна свързаност поотделно от библиотекознанието, библиографията, библиографознанието, историографията, архивистиката, документалистиката, книгознанието, полиграфията, информатиката, информационните технологии... (които пред очите ни израстват в семантично системно цяло – **БИБЛИОСФЕРА** – вж: по-горе), са геокосмичен (библиосферичен) феномен, необходим за развитието на **втората сигнална система на човешката популация. Без развитието на тази система е застрашено съществуването на Homo sapiens.**

По създадената в Университета по библиотекознание и информационни технологии биобиблиография на Умберто Еко в България, удостоена с три издания през 2017 г., се виждат *хуманитарните измерения* на мястото на българската духовност и интелектуалност в ноо–семио–инфо–библиосферата.

Инструментът за достигането до такова виждане е конфигурация в **две взаимосвързани стъпки на информационно моделиране:**

1) **ДЕТАЙЛНО ОПТИМИЗИРАНЕ ПО ВСИЧКИ ЗОНИ НА БИБЛИОГРАФСКОТО ОПИСАНИЕ НА КАТАЛОЖНИЯ БИБЛИОГРАФСКИ ЗАПИС НА ВСЯКА ИНФОРМАЦИОННА РЕАЛИЯ (ДОКУМЕНТ), УСТАНОВЕНА И ИЗУЧЕНА DE VISU ПО ПЪТЯ НА РАЗШИРЯВАНЕ НА ОБХВАТА НА НАЦИОНАЛНАТА БИБЛИОГРАФИЯ.**

2) **СТРУКТУРИРАНЕ НА БАЗА НА СЕМАНТИЧНАТА ИНФОРМАЦИЯ,**

СЪДЪРЖАНА В ДОКУМЕНТИТЕ, НА СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОНЕН ПОЛИВАЛЕНТЕН АПАРАТ КЪМ КОНФИГУРИРАНИЯ МАСИВ, *ОРИЕНТИРАН КЪМ ОСЪЩЕСТВЯВАНЕТО НА МНОГООБРАЗНИ ЕДИНИЧНИ ЛИЧНОСТНИ ИНФОРМАЦИОННИ АКТОВЕ ЗА ТЪРСЕНЕ, НАМИРАНЕ И РАЗПРОСТРАНЕНИЕ НА ИНФОРМАЦИЯ.*

Точно с ризомната (историографска в основата си) методология на информационното моделиране, въплътена в биобиблиографията, ВСЕКИ, ДОКОСВАЩ СЕ ДО НЕЯ, е съвременният Тезей, който влиза, пребивава и излиза от лабиринта на неосъзнатата си свързаност с традицията на културната вечност и побеждава Минотавъра – незнанието „в себе си“ (както казва една древна мъдрост: *Aut inveniam viam, aut faciam* – Или ще намеря пътя, или ще прокарам път)...

Първата биобиблиография на Умберто Еко в България е създадена по **модела на вторично документалните персоналии на Българския библиографски институт, развит в наши дни в съответствие с ризоматичното мислене, посочено и от Тодор Боров като СИТО на информацията.**

Имам предвид структурираната от мен още през 1980–1982 г. историография по посочения **модел – българската библиографска чеховиана**, която продължи известния праобраз от 1955 г., публикуван от Т. Боров под редакцията на акад. Петър Динеков (1910–1992). В състава на книгата влиза библиографията на Цветана Арсова *Чехов на български*. Новата чеховиана е публикувана през 2005 г. в академичната историографска серия „Литературно наследство“ – *Чехов и мировая литература*...

Този модел апробирах и в други **историографски проучвания:**

– първоначално, през 1976–1980 г. в лоното на руската историографска литературоведска школа: на създаденото, списвано, редактирано и издавано от Александър Пушкин списание *Съвременник* и

– по-късно, през 2003–2005 г. в руслото на *българската историографска естественонаучна школа*: на ръководеното, списваното, редактираното и издаваното от акад. Николай Яръмов списание *Хирургия*.

VI. Хипертекстово картографиране чрез биобиблиографията и международен белег на световната универсална библиография и историография

...*С историография на науката* – отчитайки публикациите в световен мащаб (!) – се е занимавал в България само Тодор Боров (ученик на немската библиотечно-библиографска мисъл в ноосферата), но трудовете му в тази област не са публикувани. Ползваме записките на лекциите му, които проф. Милен Куманов – бидейки негов студент – е направил (Т. Б. е чел пред двама студенти, защото е преподавал факултативно дисциплината... Казвал е: *Terza homines sunt collegium* – „И трима са колектив“)...

С историография на отделни информационни реалии (в това число – и библиографски) – отчитайки световния документален поток (!) – са се занимавали в България единствено акад. Никола Михов (1877–1962) и акад. Иван Дуйчев (1907–1986) – първият е учител на Т. Б.; вторият – е близък съратник на Т. Б.)...

Ековианата – като родена в библиографската и историографската серия „Факлоносци“ на издателство „За буквите – О писменехъ“ вторично документално (т.е. библиографски и историографски едновременно) хипертекстово картографира (!) знанието за изследваните в нея информационни реалии в шлейфа на ВСИЧКИ (на планетарно равнище) гледища, съществуващи по отделните въпроси (отразени в документалната информация), които фокусираме едновременно, – и в науката, и в литературата, и в изкуството, и в религията.

Международният белег на световната универсална библиография и историография – традиции, в които работим нашите хипертекстове! (Георг Шнайдер, Луиз-Ноел Малклес, Константин Симон) има АКАДЕМИЧНИ ЧЕРТИ (ЗАКОНИ) НА ПУБЛИКАЦИИТЕ:

1. По-дребен шрифт (препоръчително: петит) със строга регламентирана субординация на структурните части (справочно-информационен корпус, атрибути – ПОКАЗАЛЦИ ПО ВСИЧКИ РАЗРЕЗИ НА ИНФОРМАЦИЯТА (които не са предназначени за гладко четене – като Св. Библия и енциклопедиите, – а са структурирани за осъществяването на ЕДИНИЧНИ справки по въпроси, които възникват в настоящето и ще се появяват в бъдещето), съдържания, резюмета, анотации, ключови думи).

2. **Принципна структура на тялото на текста – в режим left (не justify).**

Могат да се видят за описваното множество примери:

Oxford, Cambridge, Stanford... Bibliography and Historiography.

VII. Историографски императив на старта на ековианата в България

Установяването по библиографски път, че българската ековиана идва след известните библиографии на Умберто Еко от **проф. Питър Бонданела** (1943–2017) от Университета на Индиана (издание на **Кеймбриджкия университет**) и Джеймс Контурси, библиограф и учен (издание в Минеаполис), както и някои други произведения на международната ековиана, зададе стратегията на библиографиране, постулиране от проекцията – в бъдеще националните ековиани да се обединят в планетарна ековиана... Биобиблиографията е феномен, разпространяван в пределите на категорията „дълго време“ (М. М. Бахтин (1895–1975)).

Принципната многозначност (ризомна многомерност: космичност: „Шест разходки в горите на измислицата“) на семиотичните равнища на интерпретираната проблематика в произведенията на Умберто Еко прави анотирането на неговите творби фиксиране на *опити на мислене (извършващо субективно този акт)* за съответните текстове (във всички случаи най-често се хваща „една“ нишка – на фабулата – а тя не е най-важната), защото в **ризомното мислене е важен плурализъмът от ракурси – този на идеите, посланията, волевите разреди...** (Това мислене за **ризоматичното информационно моделиране** детайлно е описано в предисловието към „*Нишката на Ариадна*“ – 2017, което е приложено и в българската ековиана.)

Умберто Еко може да бъде аотиран в бъдеще или по-добре **индикативно рефериран от екипи, които ризоматично осмислят едновременно следните планове:**

- знаниев (когнитологичен);
- религиозен (духовен);
- философски (интелектуален);
- универсален (хуманитарен);
- научен (рационален);
- литературен (образен)...

Защото всеки творец – и в библиографията – следва да се отразява ПО ЗАКОНИТЕ, КОИТО ТОЙ Е ПОСТАВИЛ НАД СЕБЕ СИ...

Съществуващите анотации на творби на Умберто Еко СА ПРИМЕРИ ЗА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ ПОРАДИ НЕДОСТИГАНЕТО ДО РИЗОМНОТО МУ МИСЛЕНЕ (НАЙ-ВАЖНОТО ЗА НЕГО – НАРЕЧЕНО **ОТСЪСТВАЩА СТРУКТУРА НА ИНФОРМАЦИЯТА!**)...

По тази причина намерихме за целесъобразно да се откажем от анотирането на творбите, с което прекъсваме и недостатъчно свършената линия на интерпретиране на Умберто Еко в българската енциклопедика...

...Прегледът на булгарика показва също отсъствие на информация за творби за Умберто Еко на български, отпечатани в чужбина, за които знаем по библиографски път и следва специално да се издирват в пълнота на обсега в историографски експедиции, за да бъдат описани, за което фондовете на българските научни библиотеки не са достатъчни...

...В националната библиография в 90 процента от случаите отсъстваха пълни данни за периодичните издания, в които са направени публикациите (фиксирахме го в 1. изд. на ековианата)... Това изрядно е преодоляно от нас във 2. изд.

...Ние (екипът, който стои зад ековианата) не се изтъквахме в нашата работа като ризоматици, **НО ИМЕННО РИЗОМАТИЗМЪТ НА ИНФОРМАЦИОННОТО МОДЕЛИРАНЕ НИ ВОДИ В ОСЪЩЕСТВЯВАНАТА БИБЛИОГРАФСКА И ИСТОРИОГРАФСКА РАБОТА** по ековианата...

...В отделните издания на едни и същи творби на Умберто Еко има **текстологични вариации на превода, предизвикани по много причини**, поради което при библиографирането всяко поредно издание на един и същ текст е *само за себе си* (по тази причина, изтъквайки поредността на съответното издание, не свързваме по традиционния начин съответните текстове, защото **ТЕ НЕ СА ИДЕНТИЧНИ**).

Има забележителни семантични разлики в изданията. Тази особеност на изданията на Умберто Еко е забелязана отдавна от историографите му по света... Това методическо – а по-точно: методологично – решение на биобиблиографирането се основава на **текстологичното ниво на изследване на библиографирания материал – на нивото на ЕЗИКА, СЕМАНТИКАТА, СМИСЪЛА**.

Поради изключителното значение за нюансите на връзките на преводите с оригиналните текстове на Умберто Еко в ековианата са установени всички оригинални заглавия на преведените на български език творби на персоналията... Същото е направено и по отношение на определянето на жанровете на произведенията й. Това е една принципно интердисциплинарна дейност, която свързва библиографията с биографията, литературознанието и морфологията...

...Тук е мястото да си припомним едно важно мнение за **превода на лирика, фиксирана в проза** (А ИМЕННО ПРЕВОДЪТ НА ЕДИН ТЕКСТ, РАЗБИРАН В ЛИНГВИСТИЧНИЯ СМИСЪЛ НА ВЪПРОСА, Е КУЛТУРОЛОГО-ФЕНОМЕНОЛОГИЧНИЯТ АНАЛОГ НА АНОТИРАНЕТО В БИБЛИОГРАФИЯТА!). Става въпрос за гледната точка на прекрасния и образован лирик, преводач на световна поезия и ерудит Кирил Христов (1875–1944). Неговата крайна критика на българския превод на съчиненията на Антон Чехов – който твори лирика в проза! – звучи така: „Истината е, че Чехов не е само за нашите читатели, но той не е и за преводачите ни, които стоят по-долу от първите“...

Този императив за интерпретацията на лириката в проза – лирико-епиката с особена сила отеква днес – като предупреждение и към библиографите, занимаващи се с библиографиране на творчеството на писатели, които пишат поезия в немерена реч...

...Особеностите на библиографирането не описваме подробно в еквианата, защото би звучало превзето да говорим колко е **ОСОБЕН УМБЕРТО ЕКО**, а той действително е **КАРДИНАЛЪТ НА СЕМИОСФЕРИЗМА НА ПОСТМОДЕРНИТЕ ВРЕМЕНА** (заедно с Юрий Лотман и Томас Сибиък).

Тази кардинала повдига и проблеми на биобиблиографията, които се изправят особено остро днес, когато се наблюдава тенденцията биобиблиографирането като **ИНСТРУМЕНТ НА ПОЗНАНИЕТО** (вторично документалния метод: отражение) да се трансформира, прераствайки в по-висшата си ипостаса – тази на **историографското – ризоматичното – историко-културно критическо уплътнение: ЗНАНИЕ...**

Свърхзадачата на съществуването на биобиблиографията е да се роди **НОВО ОБОБЩЕНО ЗНАНИЕ ЗА ПЕРСОНАЛИЯТА**.

Очевидно е, че описваното предвещава нови трасета и за енциклопедиката, стъпила върху дискурса на биобиблиографията, финализирана от *историографията*...

Родените в лоното на националните култури биобиблиографии не е достатъчно да обслужват само вътрешно тези култури. Необходимо е биобиблиографиите да бъдат замисляни като кореспондиращи помежду си в планетарния калейдоскоп на информацията.

В тази връзка решаващо е **СЕМАНТИЧНОТО ТЕКСТОЛОГИЧНО ТРЕТИРАНЕ НА ПЪРВИЧНИТЕ ДОКУМЕНТИ ПРИ БИБЛИОГРАФИРАНЕТО ИМ**, изведено в описаните тук стъпки (вж по-горе: разд. V), където **ЕЗИКЪТ** на автора – и в лингвистичния, и в семантичния смисъл – е ключът към вторично документалното моделиране.

Биобиблиографията не е унифициран занаят.

Тя е изкуството да се фиксира библиографираната личност в първозданный ѝ вид.

Така библиографът е в съзвучие с природата – по законите на природата (израз на Умберто Еко), а не – против тях...

Ролята на библиографа в биобиблиографията е да застане на *семантичната висота на СМИСЪЛА на библиографираното* и с това да остави отворени пътища

към бъдещите форми на вторично документалното информационно моделиране и интерпретиране, а не да сковава тези пътища в заключването на информацията в единични (субективни) кодове, които се превръщат в лабиринт за скриване не само на информацията, но и на знанието...

Полето на максимализма на библиографа се проявява в действията му да генерира и структурира обмислен и обърнат към Тезей на бъдещето СПРАВОЧНО-ИНФОРМАЦИОНЕН АПАРАТ към биобиблиографирането. Това са ПОКАЗАЛЦИТЕ към формирания основен вторично документален корпус. За тези показалци е характерна орнаментация и сложност на линиите, ризоматично фиксиращи историографските трасета на установени връзки, наблюдаеми с прост поглед за осъществяване *n*–единични информационно-комуникативни актове, извършвани от всеки Тезей на инфосферата... Тук се достига чрез взаимни препратки до барокови построения от връзки... Това е истински кордебалет на библиографирането.

Стратегията за структурирането на тези показалци се създава – като прелюдия – в избраната ФОРМА на оптимизация на библиографския запис на труда...

В този изначален максимализъм на библиографския труд водещ принцип е диадата **ДА НЯМА ПРОПУСК** в библиографирането (в пределите на неговия обсер) – **ДА НЯМА НИЩО ИЗЛИШНО** (в раждащия се опус).

Библиографът е обърнат едновременно и КЪМ МИНАЛОТО (обозирайки документалния поток), но и КЪМ БЪДЕЩЕТО (подготвяйки почвата за включване в библиографирането на нови поколения мислители).

Библиографът е в ДИАЛОГ С ХРОНОТОПА (минало–настояще–бъдеще: М. М. Бахтин) на културната вечност.

За описанието на този (историографски – ризоматичен) ноосферичен диалог приляга интерпретацията на Платон (427 г. пр.н.е.–347 г. пр.н.е.): „...Диалогът е вид космос. Подобно на това как в диалога звучат словата на различни хора в съответствие с това, което на всекиго подобава, така и в космоса има различни природи, издаващи различни звуци, защото всяко нещо звучи съгласно собствената си природа. ...Подобно на това как... в космоса душата се присъединява ту към единия, ту към другия, така и в диалога има персонажи, питащи и отговарящи, опровергаващи и опровергаеми, и душата ни, бидейки като съдия между тях, ни скланя ту към единия, ту към другия... Най-прекрасното живо същество е космосът и на него е подобен диалогът – най-прекрасният от видовете словесност“. (прев. А. К.)

И дори тогава, когато изглежда, че твори в лоното на националната култура, библиографът гледа на библиографирането с очите на ноо-семио-инфо-библиосферата – *кълбото на Ариадна на XXI в.*

Водещи тук при третирането на всяка информационна реалия са **ЧОВЕШКИТЕ И НАУЧНИТЕ ЦЕННОСТИ**, които в онтологичен смисъл са еквивалентни! *Тъкмо те проявяват ЕДИНСТВОТО НА СВЕТА КАТО ПРОЯВА НА МНОГООБРАЗИЕТО.*

Принципното тук е ВИЖДАНЕТО НА ОПИСВАНОТО РИЗОМАТИЧНО МНОГООБРАЗИЕ КАТО ИЗНАЧАЛНА ХАРМОНИЯ.

Тук не само **отделянето предшества обединението, по-скоро самото то (отделянето) е род на ЕДИНЕНИЕТО.**

Защото е недостатъчно да се мисли МНОЖЕСТВОТО като единство.

Необходимо е и изискването **ЕДИНСТВОТО ДА СЕ МИСЛИ КАТО МНОЖЕСТВЕНОСТ.**

Модели на описваната ризомна методология на информационно моделиране са всички издания от библиографската и историографската серия „Факлоносци“ (към която принадлежи ековианата).

Тази серия е лабораторията и за „Трудовете на Студентското научно общество“.

И двете поредици („Факлоносци“ и „Трудовете на Студентското научно общество“) от 2005 г. имат единна пълнотекстова вторично документална база, която се осъществява чрез **ДЕТАЙЛНО РАЗРАБОТЕН РИЗОМАТИЧЕН СТИЛ ЗА ЦЕЛИТЕ НА ОСОБЕНО ПРЕЦИЗНО ИНФОРМАЦИОННО ТЪРСЕНЕ** във вид на различни традиционни и електронни библиотеки.

Разработването на този ризоматичен стил през 1980–2005 г. стъпи върху катализата на тенденциите за моделирането на библиотечната (каталожната) библиография, сформулирани в лабораториите на ИФЛА, които следя внимателно постоянно още от времето преди да стана библиограф на националната библиография на България (1980–1994).

Библиографският инструментариум на ековианата – използваните библиографски източници, прегледани *de visu*, са и сериите на националната библиография, и електронния каталог на НБКМ – COBISS/OPAC, и библиографската картотека на Института за литература при Българската академия на науките (вж: предговор към изд.)

И библиографската и историографската серия „Факлоносци“, и „Трудовете на Студентското научно общество“ имат за образец безпрецедентния за България и с непреходно значение и днес образец на международните библиографски и историографски изисквания „Годишник на Българския библиографски институт“.

Този Годишник през 40-те–60-те години на XX в. е *диктувал* пред международната научна общност **тенденциите на информационното моделиране в световен мащаб, които особено остро се откриват днес – планетарност, универсалност, хуманитаризация.**

Точно поради тази онтология – планетарност, универсалност, хуманитаризация – в методологията на всеки аналитикосинтетичен процес на ризоматична обработката на информация в биобиблиографирането има подчиненост на една специална естетика, посочена лаконично и точно във формулировката на жанра на творбата за структурата на информационния код на цивилизацията „Игра на стъклени перли“.

Авторът на тази творба – немският и швейцарски писател и поет **Херман Хесе** (1877–1962), носител на Нобелова награда за цитираната творба – провъзгласява жанра й.

Бароковото извайване на формулировката трудно се вписва все още и днес

в представите на битовистичното съзнание за културно-ценностните продукти, каквито от най-висока проба са биобиблиографите (Подчертаното и сигнифицираното *по-долу* – мое. – Бел. А.К.):

„Опит (1)

за *животопис* (2) на Magister Ludi <...>

заедно с неговите съчинения (3)“.

Камертонът на биобиблиографирането през ХХІ в. е съставен от коинциденцията на три ориентира, проявяващи по уникален начин при всеки уникален биобиблиографски акт:

1) *опит* да се осъществи свързаност със световната (международната) универсална библиография;

2) *животописът* на библиографираното лице – този на идеите му (най-антропологичното в Homo Sapiens) – да е водещ;

3) *съчиненията на персоналията* да бъдат разкрити по законите, които са ги родили на бял свят.

Студентите поднесоха на председателите на майсторския клас паметните колекции на вторично документалната информационна база от **енциклопедичните книги от библиографската и историографската серия „Факлоносци“** на издателство „За буквите – О писменехъ“, издадени през 2013–2017 г., които методологично обезпечават изследванията на Студентското научно общество, докладвани на XIV студентска научна конференция.

Сред експертите на форума бяха и: доц. д-р Красимира Александрова, доц. д-р Никола Казански (БАН), доц. д-р Елена Томова (БАН), доц. д-р Петър Велчев (БАН), гл. ас. д-р Владимир Манчев (СУ „Св. Климент Охридски“), ас. Диана Ралева (БАН), ас. Татяна Дерменджиева (НБКМ), Мариана Максимова (Столич-

на библиотека), Стефка Илиева (НБИВ), Елена Грошева (Библиотека на 6. основно училище „Граф Н. П. Игнатиев“), проф. д.н. Ирена Петева, проф. д-р Иванка Павлова, проф. д.н. Иван Гарванов, проф. д.ф.н. Иванка Янкова, проф. д-р Иван Иванов, проф. д-р София Василева, проф. д-р Кристина Върбанова-Денчева, проф. д.н. Таня Тодорова, проф. д.н. Йорданка Захаријева, проф. д.н. Екатерина Попандонова-Желязова, проф. д-р Донка Правдомирова, проф. д-р Галина Панайотова, проф. д-р Мариела Модева, доц. д-р Силвия Станчева, доц. д-р Румелина Василева, доц. д-р Любомира Парижкова, гл. ас. Христо Тутунаров, гл. ас. д-р Марина Енчева, гл. ас. д-р Поли Муканова, гл. ас. д-р Светла Шапкалова, гл. ас. д-р Елисавета Цветкова, гл. ас. д-р Пламена Златкова, д-р Веселин Чантов (УниБИТ)... В работата на трите секции на конференцията взеха участие общо 30 експерти и 18 представители на студентския клуб „Дискусии“.

Форумът бе финализиран от феноменологично обобщение – своеобразен диалог между проф. А. Куманова и д-р Н. Василев, посветен на ключовото му понятие – на комуникацията (ОБЩУВАНЕТО), която може да бъде редуцирана до синтеза: **НА ПРАКТИКА ОБЩУВАТ ЛИЧНОСТИ С ЛИЧНОСТИ, А НЕ ОБЩЕСТВА С ОБЩЕСТВА...** КОЛКОТО ПОВЕЧЕ ЛИЧНОСТИ ОТ ЕДНО ОБЩЕСТВО НАМЕРЯТ ОБЩ ЕЗИК С ДРУГИ СЕБЕПОДОБНИ ЛИЧНОСТИ ОТ ДРУГИ ОБЩЕСТВА, ТОЛКОВА ПОВЕЧЕ Т.НАР. *РАЗБИРАТЕЛСТВО МЕЖДУ НАРОДИТЕ* Е ОСЪЩЕСТВИМО...

„Дайте ми библиотека и аз ще създам университет“ 130 г. от основаването на първата университетска библиотека

Анна Ангелова

**“Give me a library and I will establish a university”
130 years from the foundation of the first university library**

Anna Angelova

Summary

The article is dedicated to the 130th anniversary of the establishment of the first Bulgarian University Library and traces the main moments from the development of the University Library “St. Kliment Ohridski”. Founded on 29 October 1888, within the Higher Pedagogical Course, the Alma Mater Library plays an important role in the development of Bulgarian science and education. It is one of the libraries with national importance in the country, the University Library is affirmed as the largest scientific library. Today it is a modern library complex, which consists of a Central Library and 28 branch libraries at faculties and specialities. The library offers services that combine traditional and contemporary technologies, which makes it a modern library, information, cultural and educational centre.

Key words: university library, scientific library, library complex, library and information center, educational center, automated library information system, retroconversion of the catalogs.

Тази година честваме 130 години от създаването на първата университетска библиотека. Сред книгохранилищата с национално значение в страната Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ заема особено място като най-голямата научна библиотека. Тя е модерен библиотечен комплекс, изграден от Централна библиотека и 28 филиални библиотеки към отделните факултети и специалности. Предлагащите от библиотеката услуги, които съчетават традициите и модерните технологии, изграждат облика ѝ на съвременен библиотечно-информационен, културен и образователен център. Създадена на 29 октомври 1888 г., в рамките на Висшия педагогически курс, библиотеката на Алма матер играе важна роля в развитието на българската наука и образование.

Още първият ректор – Александър Теодоров-Балан, поставя въпроса за организирането на „най-важния помагателен институт“ – библиотеката, „необходима за учители и ученици“. Около тази идея се обединяват най-авторитетните универ-

ситетски учени, които се заемат с непосилната и амбициозна задача да съберат възможно най-пълно основните съчинения по хуманитарните и естествените науки – необходимо условие за развитие на създаващата се тогава българска наука.

Основополагащият библиотечен фонд от 2577 заглавия се оформя от дарените дублетни екземпляри на народните библиотеки в София и Пловдив и от библиотеката на ученическото дружество „Познай себе си“ при Петропавловската семинария в Лясковец. За първи библиотекар през 1889 г. е избран Любомир Милетич, който управлява библиотеката в продължение на седем години. През 1899 г. е учреден първият Библиотечен комитет, който по традиция се избира в началото на всяка учебна година от Академичния съвет, а през 1900 г. е приет първият Правилник на Университетската библиотека.

След оттеглянето на Любомир Милетич, през 1897 г. за библиотекар е командирован Стоян Аргиров, тогава директор на Народната библиотека в Пловдив. През 1903 г. той е назначен за директор на библиотеката, на който пост остава до 1936 г. Стоян Аргиров поставя основите на библиотекознанието като университетска дисциплина и чете първите лекции по тази специалност в периода от 1920 до 1934 г. В течение на близо четири десетилетия той разгръща разностранна теоретична, научна и практическа дейност и превръща Университетската библиотека в модерна европейска институция.

От 1925 г. Университетската библиотека е включена в обсега на „Закона за депозита“ и става третата депозитна библиотека в страната, имаща право да събира и съхранява по един екземпляр от националната издателска продукция. Бележити български учени и творци даряват личните си библиотеки. Между тях са колекциите на проф. Боян Пенев (1882–1927), проф. Иван Шишманов (1862–1928), акад. Любомир Милетич (1863–1937), акад. Анастас Иширков (1868–1937), проф. Антон Шоурек (1857–1926), доц. Райко Горанов (1869–1940), Йосиф Ковачев (1839–1898), Мара Белчева (1868–1937)... Дарителството се превръща в устойчива традиция в историята на Университетската библиотека. Днес тя продължава да получава дарения от преподаватели, фондации, университети, посолства, студенти и др.

През 1934 г. е открита официално сградата на Университетската библиотека, дело на арх. Ив. Васильов и Д. Цолов. Това е първият български архитект-

турен библиотечен проект, обявен за исторически, културен и архитектурен паметник с национално значение. До края на 40-те години на XX в. Университетската библиотека продължава да се развива изключително интензивно, като при изграждането на облика ѝ протичат два паралелни процеса – от една страна се върви към окрупняване на библиотеките, а от друга – продължава разширяването на филиалната мрежа. През 50-те години на XX в. библиотеката притежава най-богатите и компетентно комплектувани фондове от книги и периодични издания. Независимо от факта, че целенасоченото събиране на раритети не е сред приоритетите на библиотеката, в процеса на комплектуване на научна и учебна литература са набавени и много редки и ценни издания – бъл-

гарски и чужди старопечатни издания, ценни научни съчинения, книги съдържащи сведения за българските земи, България и българите, прижизнени издания на класиците на световната литература, библиофилски издания, лични библиотеки. Книжовните паметници в Библиотеката се обособяват в отделни колекции, като едновременно с това се дигитализират. Към момента Библиотеката развива 13 обособени дигитални колекции, сред които могат да се отбележат колекциите – *Ръкописи; Фотографии, Български старопечатни издания (1806–1878); Славика (1822–1922); Чужди старопечатни издания (XVI–XX в.); Годишник на Софийския университет; Автореферати; Учебна литература; Литература за читатели със специални образователни потребности; Архив на Ст. Аргиров; Архив на проф. Ст. Романски; Библиотека проф. Б. Пенев* и др.

Особено значимо постижение на Университетската библиотека е създаването на *Зографската електронна научноизследователска библиотека* след подписания през 2014 г. договор между Софийския университет и Зографската света обител. Днес нашата *Зографска стая* предлага на изследователите от цял свят достъп до дигиталните копия на 683 славянски ръкописа от колекциите на Зограф; Апостолическата библиотека; Манастира „Драгомирна“ в Румъния; библиотеката в гр. Реймс; библиотеката към ЦСВП; НБ „Ив. Вазов“; НИМ; Троянския манастир; Кюстендилския исторически музей; Историческия музей в Самоков и други институции. Част от дигиталните копия на ръкописите са достъпни само в библиотеката „Филологии“, друга част от тях могат да се ползват свободно чрез каталога на Университетската библиотека.

Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ успешно осъществява научноизследователска дейност в областта на библиотекознанието, библиографията и научната информация, координира дейността си с водещи чуждестранни библиотеки и служи като учебна база за студентите от Софийския университет. Изграждането на новата визия на Университетската библиотека се осъществява в няколко посоки – реконструкция и модернизация на материалната база на Библио-

теката, усъвършенстване на структурата на Библиотеката с оглед на развитието на отделните научни области в Университета, оптимизиране и модернизиране на технологичната инфраструктура на Библиотеката с оглед на новите изисквания, наложени от развитието на информационно-комуникационните технологии. Университетската библиотека е и първата изцяло автоматизирана българска

библиотека. Работата по автоматизацията на библиотечните процеси започна през 1992 г., а през 2009 г. се осъществи преминаването към новата версия на интегрираната библиотечно-информационна система – ALEPH 500 (формат MARC 21).

Книжовното богатство на Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ наброява над 2 621 822 библиотечни единици научна и учебна литература, старопечатни книги, редки и ценни издания, периодика, електронни носители на информация и др. Всяка година Библиотеката набавя около 20 000 библиотечни единици. Регистрираните читатели са над 24 000, а посещенията в Библиотеката са 342 795.

Университетската библиотека „Св. Климент Охридски“ днес е модерна научна библиотека, отговаряща на нуждите на нейните многобройни читатели и на съвременните тенденции в развитието на библиотеките. Втората по големина Библиотека в страната притежава богат книжен фонд, включващ над 2 621 822 библиотечни единици (в т.ч. 347 275 електронни документа). Тя е първата българска библиотека, която успешно завърши процеса на конвентирането на традиционните каталози в електронен формат и предлага свободен достъп до електронен каталог, съдържащ 1 131 000 библиографски записа, достъп до световните бази данни, е-книги, научни публикации, патенти и дигитални колекции. Библиотеката разполага с 940 читателски места (от които 180 компютъризирани) и годишно обслужва над 24 000 читатели. Голямото и безценно богатство на Университетската библиотека се ползва от студенти, преподаватели, учени, потребители от цялата страна и чужбина, които засemat над 782 000 библиотечни материала.

Така освен в място за четене и достъп до информация Университетската библиотека се превръща все повече и в предпочитано място за социални контакти, а неповторимата атмосфера на Библиотеката, оценена по достойнство, ѝ отреди място в класацията на потребителите сред най-красивите библиотеки в света.

130 години Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе Факти и сюжети от реалността

Валерия Йорданова

130 years Lyuben Karavelov Regional Library – Ruse Facts and Events of Reality Valeriya Yordanova

Summary

The 130-year history of Lyuben Karavelov Regional Library Ruse is rich in facts that add flavor and extra color to the events and people who have connected their life path with the cultural institute. The facts are based on documents, related to the institution as part of the development of the city and the country.

Key words: Lyuben Karavelov Regional Library – Ruse, anniversary, documents.

Русенската библиотека е една от най-рано създадените градски библиотеки в България. През 1886 г. е приет Закон за общините, публикуван в „Държавен вестник“, бр. 69 от 19 юли 1886 г. Съгласно закона: *ония общини, гдето няма библиотеки, отворени и поддържани от държавата, или от някои дружества, за общественно ползване, длъжни са да дават помещения и средства за отваряние читалища, които да служат за основание общински библиотеки* (гл. 2, чл. 16). Законът определя правата и длъжностите на кмета, който *распорежда се за набавяне полезни книги, пер. списания и прочее за градското читалище или библиотека* (гл. 9, чл. 88, ал. 14), а като редовни разходи от общинския бюджет са и разходите *за поддържане градското читалище, или общинската библиотека* (гл. 10, чл. 113, ал. 11). През септември 1887 г. в Русе е основано от група културни дейци просветно дружество „Дунав“. В чл. 1 на Устава на дружеството има специална точка: *г) да тури основа на една градска библиотека*¹. В салона на Дружеството се намира читалня, в която се получават български, немски, френски и руски вестници и списания. Библиотеката на Дружеството съдържа 151 тома на френски, руски и български език, а също и 7-те тома на *La grande Encyclopedie*. Статистиката на посещенията в читалнята показва средно 15 души на ден. Просветното дружество „Дунав“ заема няколко помещения в новопостроената къща

¹ Уставът е публикуван във в. *Славянин*, № 16, септември 1889 г.

на ул. „Княжеска“ № 1 на големия русенски възрожденец Йосиф Дайнелов², съратник на Георги С. Раковски.

На 11 февруари 1888 г. Общинският съвет се събира, за да обсъди доклада на кмета Петър Винаров³ за създаване на градска библиотека. Наредено е на дружество „Дунав“ с гласуваните от Общинската управа още през 1887 г. 1500 лв. (по тогавашния курс), отпуснати съобразно Закона за общините, да закупи книги и да им се сложи печат „Русенска градска общинска библиотека“.

През следващата 1889 г. са гласувани 1000 лв. за закупуване на чужда литература. На 18 април 1890 г. в Русе идва на посещение министърът на просвещението Георги Живков и обещава на кмета ежегодна субсидия от министерството за Библиотеката в размер на 7000–8000 лв., при условие че се осигури подходящо самостоятелно помещение, до което да имат достъп всички русенски граждани. По-късно е отпусната еднократна сума. Дружество „Дунав“ предава помещението си за нуждите на Библиотеката, както и целия си инвентар и книжното си богатство, набавено с общински и дружествени средства. Скоро то преустановява съществуването си, изпълнило най-важната си задача. Русенската градска библиотека започва самостоятелния си път като подведомствен институт на Русенската градска община. Този път е наситен с факти, които придават яркост и внасят допълнителен колорит за събитията и хората, свързали своя житейски път с културния институт. Фактите почиват на документирани реални сюжети, свързани с изграждането на институцията като част от цялостния исторически план от развитието на града и страната.

В своята дейност Библиотеката се подпомага от Библиотечен комитет, който съставя проектобюджета, прави абонамента, подбира набавяната литература, назначава и освобождава библиотекари и следи за цялостната работа на Библиотеката. В състава на комитета влизат кметът на града, представители на класните и основните учители, граждани, както и завеждащият Библиотеката. През периода 1898–1906 г. член на Библиотечния комитет е и видният български юрист и преподавател проф. Венелин Ганев⁴. В архива на Библиотеката се съхранява писмо № 45/30.IX.1903 г. от кмета Лазар Динолов⁵:

² Йосиф Дайнелов (1839–1891). Роден в Русе, участник в националноосвободителното движение и борбите за самостоятелна Българска църква.

³ Петър Винаров (1850–1926). Управлява Русенската община почти три пълни мандата – от 1 юли 1885 до 9 ноември 1887 г., от 15 януари 1888 до 9 октомври 1890 г. и от 9 октомври 1890 до 30 юни 1893 г.

⁴ Венелин Ганев (1880–1966). Роден в Русе. Завършва Русенската мъжка гимназия „Княз Борис“, философия и право в Лайпциг и Женева и Музикалната консерватория в Женева. До 1908 г. работи като адвокат в Русе. Участва активно в културния живот на града, член е на различни просветни дружества. Редовен доцент и редовен професор по търговско право в Софийския университет. Декан на Юридическия факултет (1914–1918), народен представител в XXI обикновено народно събрание, министър на правосъдието (1919), пълномощен министър във Франция (1920–1922). Член на БАН от 1919 г. След 9 септември 1944 г. е един от тримата регенти, след което минава в редовете на буржоазната опозиция. Въдворен в Дряново (1947) и изключен от БАН. Посмъртно реабилитиран през 1990 г.

⁵ Лазар Динолов (1860–1944). Кмет от 2 юни 1903 г. до 15 януари 1904 г.

До Почитаемите Господа Б[ожан] Ангелов⁶, В[асил]Ковачев⁷, [Нако] Михайлов⁸, гимназиални учители и Вен[елин] Ганев адвокат. За рационално иждивяване на библиотечните суми, кметството реши да се учреди от Вас, Поч[итаеми] Господа, постоянен съвет при Библиотеката. Длъжностите на тоя съвет ще са: да взема решения какви книги да се доставят, на кои списания, вестници и журналы да се абонира Библиотеката, или пък кои да не получава. Редовните събрания на съвета ще стават всяка сряда по 4 часа после пладне в библиотечното помещение. Като Ви поканвам, Поч[итаеми] Господа, да отделите от същото си време за тая просветително-обществена работа лъскава се да вярвам, че с готовност ще се съгласите. Кмет [Лазар Динолов] и.д. библиотекар [Тодор Драгнев].⁹

Първите правила за вътрешния ред и ползване в Библиотеката са публикувани още през 1894 г. в „Русенски общински вестник“, бр. 117 от 30 април, като „Сведения и длъжности за посетителите на Русенската градска библиотека“. В тях е записано:

1) Русенската градска библиотека е отворена всякой ден утрин от 8–12 и вечер 2–10 часа. В празничните дни се отваря утрин след черковен отпущ, а през важни празнични дни бива затворена цял ден.

2) Пушенето тютюн е забранено.

3) Шум, какъвто и да е, се забранява.

4) Бастуни, омбrellи, шапки, пардесюта се оставят тихо на определените им места застойливо.

5) Плюение по дъските и где да е, не се позволява.

...

10) Никой не смее да задържи по две или повече списания, или вестници, сложени на маса за четене.

...

⁶ Божан Ангелов (1873–1958). Роден в Русе. Завършва Русенската мъжка гимназия „Княз Борис“ и славянска филология в Софийския университет. От 1897 до 1906 г. е учител в Мъжката гимназия в Русе. Двукратно е директор на Народния театър (1909–1911 и 1918–1920). Директор на Народната библиотека (1923–1928). Той е един от най-зadълбочените изследователи на българската средновековна и нова литература. Автор на редица трудове по българска литература и народно творчество.

⁷ Васил Ковачев (1866–1926). Роден в Русе. Завършва Русенската мъжка гимназия „Княз Борис“ и естествени науки в Новоросийския университет в Одеса. Учител в Русенската мъжка гимназия (1891–1911). Един от родоначалниците на естествените науки в България, със съществен научен принос в ботаниката и зоологията. Създава музейна сбирка по естествознание към Русенската мъжка гимназия, която е в основата на Природонаучния музей в Русе. Член на Зоолого-ботаническото дружество във Виена.

⁸ Нако Михайлов. Роден през 1859 г. в с. Ярлово, Самоковска околия. Завършва средно образование в гр. Самоков и история в Софийския университет. От 1894 г. е учител в Русенската мъжка гимназия. Той е един от инициаторите за основаването на Ученолюбивото дружество в помощ на Русенската градска библиотека и като негов представител е член на Библиотечния комитет.

⁹ Всички цитирани документи се съхраняват в архива на Регионалната библиотека „Любен Каравелов“ – Русе.

16) Книги въвн от Библиотеката се дават за 15 дена срещу залог 10 лв. само за една книга.

17) Книги за четене въвн от Библиотеката се дават само от 4 до 6 вечерта...

Библиотечният комитет е разформиран през 1926 г., а на негово място се назначава комисия, в която влизат двама общински съветници, директорът на Мъжката гимназия и един гражданин. Тя има за задача да подбира литература за Библиотеката и да упражнява контрол върху дейността ѝ. В тази връзка, 14 години по-късно, в „Правилник за управлението и реда в Русенската общинска библиотека“, приет през 1940 г., в чл. 6 се посочва: *Кметът със заповед назначава библиотечна комисия, на която възлага правото да избира книгите и списанията, които ще се закупят през всяка бюджетна година.* Любопитен е чл. 12: *Закупуване на една и съща книга може да става най-много в два екземпляра и то след изрично решение на библиотечната комисия.* Източниците за закупуване на книги са редовните ежегодни средства, отпуснати от бюджета на общината, наричани кредити, и сумите от лихвите на залога, внасян от читателите при записването им в Библиотеката. През годините тези средства са намалявани или увеличавани, но винаги недостатъчни. Бюджетът, който никога не стига, присъства като вечна тема в сведенията на библиотекарите до кмета на Русенската община.

Ценен източник на информация за ранните години на Русенската библиотека е книгата на Ричардсон „По избора на книгите или по самообразованието“, преведена от руски език и отпечатана за първи път през 1891 г. от русенския издател Спиро Гулабчев¹⁰. Към второто издание на книгата от 1896 г. той добавя 10 коли прибавки с данни за обществените библиотеки в Русе, Пловдив, Варна, Сливен и село Сухиндол. Наред с подробните сведения за посещаемостта и заемането на книги, Гулабчев прави и някои интересни съпоставки, например между Русенската общинска библиотека и читалището в Сухиндол. За съжаление, те не са в полза на големия град и русенци и Гулабчев горчиво възкликва:

Разбира се, в Русе пък има булеварди, има градини, има улици, постлани с четвъртити камени и доста згодни за расходки, има кафешиянтани (в които само за парса-подаяние на хубавиците певачки не стигат на човека 50 ст. на ½ чяс), има салтанатски кафенета (с по 20–30 ст. чашката ракия), има балове, има публични хора (които обикновено траят до полунощ), има вечеринки за весело прекарвание времето, има и други и други таквис работи; та, види се, не им

¹⁰ Спиро Гулабчев (1856–1919). Роден в Лерин, Македония. Учи в Русия – в Московската семинария, в Юридическия факултет на Московския университет и в Историко-филологическия факултет на Киевския университет. През 1886 г. е екстрадиран заради народническите идеи, които приема. Учител в Габрово, Варна и Търново. Гулабчев е в основата на т.нар. „приятелски дружини“, създадени в близките градове. С тях се поставя начало на неговото движение, наречено сиромасомилство – трансформация на руските народнически идеи. В края на 1889 г. се установява в Русе, където открива печатница. В нея са печатани 18 периодични издания и 146 книги, сред които първото българско издание на „Манифест на комунистическата партия“ от Карл Маркс и Фридрих Енгелс (1891). През последните години от живота си Гулабчев задлъжнява, ликвидира печатницата и се преселва в София. До 1918 г. изплаща дълговете си.

остава време на Русенци, да гледат за умствен интерес, за самообразование, за библиотеки, за книжнина и т.н.¹¹

Що се касае до бюджета, Гулабчев, след прецизни изчисления, стига до извода, че през 1894 г. за книги, списания и вестници в Русенската публична библиотека за всеки възрастен Русенски жител са били похарчени по 25 ст. и прави извода, че при приход на Русенската община за периода 1891–1894 г. 500 000 лв. ще се рече от всеки 143 лв. приход общински във годината само 1 лев се е харчил за книги, списания и вестници в Русенската публична библиотека.¹²

43 години по-късно, през 1937 г., завеждащ библиотеката е Тодор Рашев¹³. В писмо до кмета Кирил Старцев¹⁴ той пише:

Необходимо е непрекъснато да се купуват всяка година най-разнообразни книги и с течение на годините да се обогатява постепенно. Той е имот, който трябва да се събира и пази за идните поколения. Необходимо е да се мисли и полага грижи от сега за тях. Тъй е по цял свят, тъй би трябвало да бъде и в Русе... Моля Ви се Госп[один] Кмете, ако е възможно да ни се усили кредита за Н[овата] год[ина] и то по възможност с по-задоволителна сума.

Средствата не достигат не само за книги, но и за всякакъв друг инвентар. В доклад от 27 декември 1922 г. от библиотекаря при Русенската градска община [Бонка Иванова]¹⁵ до кмета Александър Хаджипетров¹⁶ се посочва:

Трябва да се поправят столовете от библиотечния инвентар, седалищата на много от тях са негодни... Съгласно Вашето разпореждане да се съгсти персонала и се прави икономия на горивото, донасям Ви, че канцеларията затворих поради тая причина, за да работим само при една печка – в хранилището. В същия доклад тя предлага: Бракуваните кюнци, портрети и една печка да се продадат, за да не заемат излишно място. Със сумите от тях могат да се купят стенни географски карти или портрети на родолюбци.

Интересът към вестниците и списанията като източници на информация и новини за най-актуалните събития у нас и по света винаги е голям. Понякога това създава неудобства, свързани с представата на държавните чиновници за цензура. Известен е конфликтът между един от градоначалниците на Русе, Петкович, и библиотекаря Милан Кузов¹⁷. През 1902 г. при едно от посещенията в Библиотеката градоначалникът намира на масата за вестници руския „Искра“. Той взема вестника

¹¹ Ричардсон, Чарлс. По избора на книгите или по самообразованието. Русе, 1896, с. 301.

¹² Пак там, с. 209.

¹³ Тодор Рашев (1884–1960). Роден в Русе. Постъпва в Библиотеката през 1907 г. като надничар. Заема различни длъжности: писар, помощник-библиотекар, библиотекар. Завеждащ Библиотеката през 1916–1918, 1921, 1922–1942 г.

¹⁴ Кирил Старцев (1895–1962). Управлява града в продължение на 10 години (24 декември 1934–14 септември 1944 г.).

¹⁵ Бонка Иванова – завеждащ Библиотеката за кратко през 1922 г.

¹⁶ Александър Хаджипетров (1880–1925). Кмет на Русе от 6 август 1921 до 10 юни 1923 г.

¹⁷ Милан Кузов завежда Библиотеката през 1902–1903 г.

и предупреждава, че ако този вестник се намери пак в библиотечната читалня, библиотекарят ще бъде глобен, уволнен и даден под съд. Милан Кузов в рапорт до кмета Георги Мартинов¹⁸ излага подробно случая и заявява, че в страната няма още закон, който да лишава гражданите от правото да четат, каквото желаят, а библиотеките свободно да доставят и предлагат на читателите си литература от всякакъв характер.

През 1901 г. Библиотеката е преместена от сградата на русенския възрожденец Йосиф Дайнелов в Доходното здание¹⁹. Предоставените ѝ помещения Библиотеката не използва самостоятелно. Те не са особено уютни, без големи възможности за развитие и създават битови проблеми в ежедневието на института. През 1917 г. Тодор Рашев пише до кмета Георги Михайлов²⁰: *Ако намирате за необходимо, моля Ви, господин Кмете, да наредите да се инсталира електрическо осветление в двата салона, канцеларията и коридора на Библиотеката*. Този проблем е решен частично през 1922 г., когато музикалното дружество „Лира“²¹ прекарва електричество в читалнята на Библиотеката в знак на благодарност за това, че използва нейните помещения за репетициите си. По време на Първата световна война, когато училищата са заети от чужди войски, музикално дружество „Лира“, Оперната Дружба²² и Гражданският църковен хор провеждат репетициите си в салона на

¹⁸ Георги Мартинов – установява се в Русе през 1880 г. Управлява Русенската община от 9 април 1902 до 2 юни 1903 г.

¹⁹ Доходно здание – един от символите на Русе. През 1896 г. русенската община и училищното настоятелство вземат решение да се построи Доходно здание, което да носи приходи за издръжката на училищата и да бъде обединителен културен и търговски център. Обявения международен конкурс печели виенският архитект Петер Паул Бранг с проект под мотото *Voilauneidee* („Ето една идея“). От 1907 г. в салона на здание-то изнася представления Русенският драматичен театър „Сава Огнянов“.

²⁰ Георги Михайлов. Кметува на два пъти: в периода от 4 февруари 1895 до 14 април 1899 г. и от 9 декември 1916 до 19 септември 1918 г.

²¹ Музикално дружество „Лира“ е основано в Русе през 1891 г. от група културни дейци, водени от желанието да организират театралния и музикалния живот в града. Главните инициатори са хормайсторът Атанас Паунов и литераторът Трифон Ц. Трифонов. Първоначално към дружеството е сформиран голям мъжки хор от граждани и ученици, дирижиран от Атанас Паунов, който от следващата година вече пее в катедралната църква „Св. Троица“. Около 1895 г. се основава и втори голям хор – „Св. Георги“, чийто диригент е Атанас Паунов. И двата хора на Русе изпълняват светска музика и изнасят редовно концерти при много голям интерес от страна на гражданството. През 1900 г. се основава и първият професионален салонен оркестър. През 1906 г. дружество „Лира“ е вече само музикално – ръководи се от Венелин Ганев, който организира голям брой камерни концерти в града и създава първата у нас нотна библиотека. През 1914 г. към „Лира“ се сформира и първият симфоничен оркестър на Русе, съставен само от местни инструменталисти. Оркестърът изпълнява голям брой творби от Бетовен, Чайковски, Шуберт, Дворжак, Хайдн, Менделсон, Моцарт и други класически автори. По време на Първата световна война дейността на „Лира“ замира, но през 1919 г. се подновява. Активната дейност на дружеството продължава до 1934 г. После, през 1942 г., е направен неуспешен опит тя да бъде възстановена.

²² Оперна Дружба – създадена през 1919 г. в резултат на набирация все по-голяма популярност оперен жанр. Диригенти на състава са Димитър Иванов и Йордан Минков, а за сценичното присъствие помага изключително много Бачо Киро. Първата премиера е на 23 април 1919 г. – операта „Камен и Цена“ от Иван Иванов. В първите години се играят десетки спектакли от български композитори, но също така се поставят и различни

Библиотеката. Но през 1922 г. този факт предизвиква недоволство и в рапорт до кмета от 2 март Бонка Иванова го моли: *да се отреже правото на горните дружества да правят занаят репетициите си в салона на Библиотеката, тъй като нарушават реда: идат на репетициите си винаги преди приключване работата в Библиотеката, не спазвайки нарежданията на последната, дигат шум и смущават посетителите на читалнята, като не им дават възможност спокойно да четат и се ползват от библиотечното имущество.*

През 1925 г. в хранилището на Библиотеката избухва пожар, който благодарение на бързо взетите от служителя Янко Стоянов мерки, не причинява щети. Инцидентът е повод завеждащият библиотеката да поиска от кмета Христо Стоянов²³ нареждане към градския инженер: *да дойде, прегледа и се направи отвора на кумина. Необходимо е да се направи тъй, че да се избегне всякаква възможност за пожар от същото място. Има нужда от кран – моля, наредете потребното.*

В стремежа да се опази библиотечния имот се стига и до курйози. През 1932 г. управлението на Библиотеката се съгласява пожарната команда да има ключове от Библиотеката, които да използва само по време на пожар. Изглежда, че пожарникарите превишават своите правомощия и това поражда недоволство и реакция от страна на управата на Библиотеката. В писмо до *Господина командира на град[ската] пожарна команда* се пише следното:

Тия ключове пожарната използва да стане нощен неотговорен хазяин на Библиотеката, с което отговорникът [на Библиотеката] не може и не трябва да се примири... Заявявам Ви, господин командир, че ако пожарната не използва ключовете само за точно определената цел, а продължава да хазяйничи в Библиотеката, ключовете ще бъдат взети от Вас, за което лично Вий ще бъдете отговорен.

Тези факти илюстрират административния живот на Библиотеката, привидно скучен, но в който хората влагат страст и отношение.

Години по-късно, през 50-те години на XX в., в духа на епохата, Библиотеката започва да развива културно-масова дейност. Организиран се тематични изложби, сказки, вечери, посветени на известни личности, срещи с изявени творци. Тяхното провеждане е свързано с не по-малко любопитни факти и истории.

През 1962 г., от 17 до 24 май, в Русе се организира традиционната седмица на българската книга. На тържествено събрание в Дома на техниката директорът на Библиотеката Николай Ганчев²⁴ представя писателите – гости на тържеството: Димитър Чорбаджийски-Чудомир, Боян Болгар, Димитър Симидов, Димитър Чавдаров-Челкаш и Първан Стефанов. В рамките на седмицата в Библиотеката

оперети. Поради осъзнаването на факта, че сериозна оперна дейност много трудно може да се осъществява само с частни средства (поради което през годините Оперна Дружба няколко пъти е трябвало да спира дейността си), както и в резултат на новата държавна политика след 1945 г., през 1949 г. Оперна Дружба – Русе, бива одържавена и трансформирана в Народна опера – Русе (днес Държавна опера – Русе). Първата премиера на вече държавната опера е „Травиата“ от Верди на 27 ноември 1949 г.

²³ Христо Стоянов – кмет на Русе от 12 юни 1923 до 2 май 1927 г.

²⁴ Николай Ганчев – директор на Библиотеката от 1958 до 1980 г.

се провежда вечер на хумора с доклад за творчеството на Чудомир. Пътувайки от София до Русе, писателят изпраща до очакващите го домакини в Библиотеката игривата телеграма: *Пристигам полека. Чудомир.*

Така полека-полека, фрагмент по фрагмент се изгражда и 130-годишната история на Русенската библиотека.

Източници

Димитрова, Мариана, Йорданов, Стоян. Лицата на Русе от I до средата на XX век. Русе: Авангард принт, 2011. 432 с.

Котокова, Ана. 75 години Окръжна библиотека „Любен Каравелов“ – Русе (1888–1963). София: Нар. библ. Кирил и Методий, 1965. 124 с. 6 л. факс. 8 л. ил.

Радков, Иван, Златев, Любомир. Русенските кметове 1878–2005. – Русе: Държ. арх., 2005. 180 с. с портр.

100 години Библиотека „Любен Каравелов“. сборник материали от юбилейната научна сесия. Русе, 1988. 224 с.

Бранд „Финландия“, или за публичните библиотеки в страната на социалните иновации

Румяна Койчева

Brand “Finland” or about Public Libraries in the Country of Social Innovations

Rumyana Koycheva

Summary

The article aims at exploring the specific model of the Finish public libraries today, set up historically, which is binding the culture of reading and literacy with different social innovations as a base for economic growth and personal wellbeing. The care for the human capital, libraries networking and specialization and the role of the users in service design are seen as key factors for the high use and appreciation of the Finish public libraries.

Key-words: public libraries, social innovation, human capital, networking, service design, branch library, Makerspace, challenges, vision.

*лисица минава напъряко
по изтънелия лед на езерото
вярвайки в живота си*

Ингер-Мари Аикио

Архетипът

„На ден втори от август 1794 г. известни хора създадоха Общество, с други думи заемна библиотека, в град Вааса за развлечение и убиване на времето...“¹ Така започва официалното писмо за регистрация до Градския съд в Стокхолм на първия финландски библиотекар. Заемните библиотеки (библиотеки без читални), вдъхновени от идеите на хуманизма, представляват ранен тип европейски публични библиотеки², достъпни за всеки срещу малка регулярна вноска. Финландските се появяват сравнително късно – почти в края на шведското владичество над Финландия, продължило около 600 години. Колекциите, събрани от влиятелни хора,

¹ Ketonen, A. The Finish Library Museum fosters library and cultural heritage. – В: *Nordic Library Quarterly*, 2.0, 2012, с. 10–11.

² Терминът „публични библиотеки“ възниква преди XIX в., за да разграничи първите общодостъпни библиотеки от частните. Днес научните и университетските библиотеки, както и националните след определена възраст на потребителя, в повечето страни в Европа също са публични. В тази статия ще използвам термина синонимно на „местни“, „локални“ и „градски“ библиотеки.

съдържат предимно романи и пиеси, географски карти, атласи, портрети и офорти, природонаучни издания и др. – всичко това най-вече на шведски език, отделни материали на френски и немски, и почти нищо на фински. Доста години по-късно през 1831 г., този път в рамките на Руската империя, новосъздаденото Финско литературно дружество си поставя за цел реформирането на езика, създаването на национална литература, документирането на фолклора, написването на история, историография, научни произведения и речници, и изграждането на финландска национална идентичност.

Публикуването на епосите „Калевала“ и „Кантелетар“, съответно през 30-те и 40-те години на XIX в., е съпътствано от бързо развитие на националната литература, отразяваща живота на обикновения човек от финската аграрна култура, което създава положителни обществени нагласи по отношение на грамотността³, провокира интереса към четенето, търсенето на отговори в книгите, и дава тласък на изпълнените с препятствия движения за всеобщо образование и публични библиотеки в днешния смисъл на думата... По сходен начин, с интерес към изчистената красота в ежедневието и обикновения беден живот тогава, се развива финландското изобразително изкуство на XIX в., което пък повлиява вкуса към красивото, творческото и дизайна в предимно затворения живот на финландските хора.

По назад във времето, още през XVII в., подготовката за тези процеси е започната от Лутеранската църква чрез формиране на традиционните ценности на нива общество и семейство, най-важни сред които са ученето, трудолюбието, упоритостта, спестовността, прагматизма, сътрудничеството... Лутеранската църква проповядва четенето като възможност за директна връзка с Бога⁴, заема се с огромяването на младите хора и като единствена институция, легализираща брачните отношения по онова време, постановява грамотността като условие за сключване на брак. В резултат през 1720 г. над 30% от финландското население е четящо, а Църквата стимулира синовете на фермери, като им предоставя кариера в църковната администрация.⁵

Финландия дължи на Лутеранската църква, която по това време е с доминираща позиция и в светските дела, и началото на цялостната рационализация на обществото, например организирането на местното самоуправление, вземането на решения относно практически въпроси като ремонтване на пътища и мостове, обучението в нови методи в селското стопанство и др.

На тази база през XIX в. стъпва Финландското икономическо общество, другият важен актьор в насърчаването на грамотността, образованието и развитието на библиотеките като предпоставки за икономическо развитие и повишаване на общото благосъстояние на предимно аграрното население. На него страната

³ **Hietala, M.** Foundation of Libraries in the Historical Context. – B: *Finnish Public Libraries in the 20th century*. Tampere University Press, 2001, с. 10.

⁴ **Пак там**, с. 11.

⁵ **Ministry of Education and Culture, Finland.** 2016. [онлайн]. [прегледан 13.03.2018]. *Finland is one of the top countries in the world in the field of library services:* <http://minedu.fi/documents/1410845/4150031/Library+services/65df0ce2-685f-4c3c-9686-53c108641a5c>

дължи идеята за образованието на момичетата като възпитателки на бъдещите поколения и така през 1860 г. при въвеждането на всеобщо начално образование и нелекото създаване на мрежа от публични библиотеки като продължение на училището, представителството на двата пола в училищата и библиотеките се случва съвсем естествено, а през 1906 г. Велико княжество Финландия става първата страна в света, в която наред с избирателно право, жените добиват и политически права, т.е. права да се кандидатира за депутати. През 1880 г. на географската територия на Финландия има повече от 2000 библиотеки, макар и половината от тях да притежават не повече от 200 тома; 86.3% от лутераните (повече от 90% от цялото население) могли да четат, а 12.4% също така и да пишат.⁶

Така архетипът на финландските публичните библиотеки обвързва четенето и образованието през целия живот с идеята за благоденствието на обществото, качеството на живот и удовлетворението на отделния човек, а Финландия, като водеща страна в много сфери на обществения живот днес, не без основание нарежда мрежата си от публични библиотеки сред своите сто най-важни социални иновации.

Библиотеките и потреблението им днес

В края на 2017 г. Финландия чества изключителна дата – 100 години от обявяването на своята независимост след 7 столетия под чуждо владичество. Най-значимото от многобройните събития, посветени на независимостта, е предстоящото откриване на новопостроената Централна публична библиотека в столицата Хелзинки на стойност 96 милиона евро, която се очаква да приема около 10 000 посетители дневно... Проектът именно за публична библиотека като знак, съчетан с толкова важната дата, е напомняне за славата на Финландия в областта на образованието и недвусмислено я брандира като общество на знанието, култура на четенето и на достъпа до добро образование за всички възрасти, групи и общности. Не мога да не спомена, че след възстановяването на Александрийската библиотека и в контекста на разбирането за информационно развитие подобни проекти са въпрос на държавна репутация. Има ги във Виена, Сиатъл, Амстердам, Копенхаген, Тиендзин, но никъде така тясно преплетени с националната кауза и съдба.

Новата библиотека ще добави символен капитал към вече съществуващата богата и всеобхватна мрежа. Колекциите и услугите в мрежата са разнообразни, безплатни и достъпни за всички, а в последните десетилетия Финландия, наред и преди скандинавските страни, излъчва в различни изследвания най-активните в света читателски аудитории. Според статистиката на Националната библиотека на Финландия към декември 2016 г. 80% от населението посещава библиотеки. В подобно проучване за 2010 г., над 70% от 13 000 анкетирани са заявили, че библиотеките са подобрили качеството им на живот донякъде или значително, а скорошно изследване за услугите, предоставяни от общините, посочва, че именно библиотечните услуги са източник на най-голямо удовлетворение, като 75% от потребителите са доволни от тях.

⁶ **Катайнен, Ю.** Комисия за бъдещето. – В: *100 социални иновации от Финландия*. състав. И. Тайпале. прев. Р. Цветанова, Д. Пенев. Велико Търново: Фабер, 2017, с. 34–35.

Библиотечната система обхваща мрежата на публичните библиотеки, мрежа от изследователски библиотеки, мрежа от университетски библиотеки, мрежа на политехническите библиотеки, Националната библиотека на Финландия, както и няколко специализирани библиотеки. Училищата са отговорни за осигуряване на актуални библиотечни услуги за своите ученици. От началото на финансовата криза през 2008–2009 г. насам те поддържат малки училищни библиотеки, но пък си сътрудничат тясно с по-богатите обществени библиотеки, като това сътрудничество е уредено институционално, но се случва до голяма степен спонтанно поради общите цели и традиционно високата отговорност към децата в обществото.

Мрежата на публичните библиотеки се управлява от Министерството на образованието и културата. В последното десетилетие – при намаляващ брой на общините, неизбежни финансови рестрикции включително в образованието и културата, и повишени изисквания от страна на потребителите, секторът се реформира. Преобразуването включва закриване, обединяване на библиотеки и анонсиране на нови форми на обслужване. При население от около 5,5 млн. в страната има 301 библиотеки (по една за всяка община), като повечето от тях имат и филиални библиотеки (437), последните – особено ценни във финландската култура заради близостта си до хората и общностите. Реформата се прави така, че около 70% от финландците живеят на не повече от 3 км от библиотека, а 93% на не повече от 10 км.⁷ Популярни и модерно оборудвани, 140 мобилни библиотеки с общо около 10 500 редовни спирки допълнително обслужват по-отдалечените райони. Като се добави високото качество на ресурсите и обслужването, както и мобилността на гражданите, привикнали към дългите разстояния, реформата успешно решава въпроса с достъпа за всеки до информация, продукти и услуги. Отворен проблем остава библиотеката като място, като социално и публично пространство, като местна агора, което е и акцент в новия закон от 2017 г.

Колекциите и услугите се считат за част от интелектуалния капитал на страната и са безплатни за потребителите. Авторските права към този момент се обслужват от държавата по друг закон и не засягат библиотеките. Публичните библиотеки получават централно финансиране от Министерството на образованието и културата през общините – около 1% от общинския бюджет за заявените си годишни планове и допълнителни субсидии за ремонтни дейности и прекрояване на пространства, при условие че средствата са необходими за реалното потребление. На фона на политиките на децентрализация в Европа, Финландия настоява за централното финансиране на местните библиотеки като механизъм, който да балансира различията в богатствата на общините, да намали субективния фактор, да осигури поддържането на библиотечните стандарти и равния достъп на общностите и на всеки отделен човек. Паралелно, национален фонд финансира разнородни библиотечни проектни дейности на състезателен принцип. Тук вече значение имат мениджърските умения, както и инициативността на местните общности.

⁷ Йьерпе, Р. Тлаки. – В: 100 социални..., с. 343–344.

Тайната: човешки капитал, мрежовост и специализация

Още през 1986 г. 133 от 200 финландски депутати подписват предложение за учредяване на комисия за изучаване на бъдещето в рамките на Парламента и в диалог с правителството. Когато през 1992 г. такава комисия е учредена и формално, тя задължава правителството да определи целите за развитие на обществото и това се прави. През 2000 г. Комисията е вече постоянна, има малък бюджет и цел – провеждане на изследвания в областта на футурологията. Фокусът ѝ е върху теми, свързани с динамиките в обществото, глобализацията, развитието на технологиите, управлението на знанието и иновациите.⁸ Работата на Комисията от самото ѝ начало през 80-те години на миналия век утвърждава страната като култура на търсене и иновации, а със специфичните си изследователски продукти тя е от особено значение за развитието на библиотеките.

Когато се търси тайната на ефективните финландски библиотеки, е добре да се каже, че гарантираното централно финансиране и съдействието на Комисията не биха били ефективни без вниманието към други фактори. На първо място бих поставила политиките по отношение на човешкия капитал. В библиотечното поле през последните три десетилетия се обсъждат постоянно многофункционалната идентичност на публичната библиотека и съответно изискванията към ангажираните специалисти. В този дух се насърчава отваряне на професията към всички социални и хуманитарни дисциплини като ключ към среда, притежаваща експертиза да анализира интензивните промени в обществото и да реагира на тях чрез продуктите и услугите си. Отделно регионалните библиотеки провеждат обучения в надграждащи и нови умения за всички служители един или два пъти в годината. Ротацията на мениджъри и служители в рамките на общините с цел да се избягва рутината и да се поддържа креативността е също честа практика. Макар и не особено високо платена, професията е сред уважаваните в обществото, а в контекста на добре поддържаните и уютни библиотеки – и сред желаните.

Другата тайна на финландските библиотеки – ефективността чрез партньорства, коопериране и споделяне на ресурси – се базира на прагматизма и уменията на финландците да си сътрудничат. Между другото, негласното споразумение за сътрудничество между съседи, роднини и съграждани в изпълнение на тежки задачи, свързани със селското стопанство, строителството, мореплаването, а по-късно и с изграждането на информационното общество има своята история в тежкия път на Финландия. За това сътрудничество финландците имат специална дума в езика си и то е толкова съществено в живота им, че се нарежда сред стоте им най-важни социални иновации.⁹

Най-разпространените библиотечни мрежи са локалните, обхващащи библиотеки в 5–6 близки населени места, споделящи ресурси, услуги и пространства. Често в рамките на тези мрежи библиотеките се специализират в развиване на

⁸ **Library Channel**, вж. <http://www.kirjastokaista.fi/en/>; **Finna**, вж. <https://www.finna.fi/?lng=en-gb>

⁹ **Thorhauge**, J. Partnerships Generate Innovative Libraries. – В: *Nordic Public Libraries*, 2.0. Copenhagen: Danish Agency for Libraries and Media, 2010, с. 83–84.

определени колекции, услуги или пък включват всички жители в дейности като фестивали, традиционни чествания, местни популярни развлечения и др. Най-голяма в страната е локалната мрежа *Helmet*, която обединява няколко града в регион Хелзинки. Нивото на споделяне на определени колекции там е такова, че се говори за „книги без библиотека“. Така в *Helmet* потребителите могат да поръчват книги от тези колекции във всяка участваща библиотека и да ги връщат в друга, където те остават... Малката филиална библиотека като най-близка до хората е най-важна в полето на публичните библиотеки, „врата“ към богатството на цялата национална мрежа. Няколко национални сайта и редица каталози осигуряват информация и достъп до това богатство, както и възможност да бъде поръчан всякакъв материал от всяка точка във Финландия, а библиотечен уебтелевизионен и радиоканал споделя новостите в библиотеките, излъчва културни, литературни и детски програми.¹⁰

Иновация и успешно коопериране представлява националната библиотека хранилище в гр. Куопио. Това е агенция, работеща под ръководството на Министерството на образованието и културата, с цел да съхранява отчислени по усмотрение на персонала материали (обикновено това са книги и др. на повече от 5–10 години) от обществените и другите библиотеки, и да ги предоставя на всеки един читател от страната при поискване. Така отделните библиотеки освобождават пространства за нови материали, културни и социални дейности, като в същото време на национално ниво хранилището запазва достатъчно копия за нуждите на страната.

Мрежова функция изпълнява и финландската библиотека „Селия“ за хора със зрителни увреждания. На практика това е държавно финансирана специализирана фабрика с библиотека, която произвежда и предлага за ползване литература и други материали (напр. аудиокниги, брайлови книги, електронни книги и др.) в достъпни формати на всички читатели със зрителни увреждания в страната при поискване през публичните библиотеки. От своя страна Централната библиотека в Хелзинки колекционира, съхранява и предоставя за ползване всякакви материали от богатата многоезична колекция, която е на разположение също през мрежата на публичните библиотеки.

Пример за партньорство и сътрудничество е и Националната цифрова библиотека (NDL), която е в процес на изграждане също под ръководството на Министерството на образованието и културата. Това е проект, който цели да гарантира висок стандарт на съхранение и управление на всички видове материали, свързани с финландската култура и наука, а също така и да осигури лесен достъп до тях днес, и за в бъдеще. Като част от нея, *Finna* е първият модел в световен план за успешно сътрудничество между архиви, библиотеки и музеи чрез обединение на техните богатства. Така и най-малките местни библиотеки, музеи и архиви участват в големия проект чрез дигитализиране на културно наследство и семейни архиви с помощта на местните хора. *Finna* изготвя и дигиталния вариант на финландското културно наследство за европейската цифрова библиотека *Europeana*.

¹⁰ **Thohauge**, J. Agenda for the New Library. **Пак там**, с. 7–11.

Разбира се, във фокуса на темата за сътрудничеството не мога да не поставя традиционните партньорства на библиотеките, особено важни в малкото населено място. Локалната библиотека е в центъра на културния клъстер на селото и малкия град, и е в постоянен обмен с другите организации, предлагащи образователни и културни услуги: самата община, училището, местния музей, младежкия дом, църквата, както и центровете за безработни, осигуряващи обучения по фотография, графичен дизайн, композиране на електронна музика и други приятни занимания, като превенция на престъпността (друга социална иновация). Църквата, наред с органите концерти в малкото населено място, предлага уютни детски центрове и доброволци, които да се грижат за игрите и четенето в свободното време на малките деца. Обитателите на разположените в центъра на почти всяко село домове за възрастни са сред редовните посетители на библиотеката и събитията в нея, а естественото споделяне на общо дворно пространство на тези домове с детски градини, видимо за случаен посетител, бих добавила също към социалните иновации на Финландия.

От своя страна партньорствата в столицата и в по-големите градове вписват Финландия в друга тенденция, характерна за консумативното общество днес – споделянето на пространства с молове, спортни и социални центрове, хотели, басейни и др. с цел да се стимулира ползването на библиотеките. Интересно е да се добави, че заради престижа на библиотеките и четенето във Финландия, тези партньорства се оказват полезни и за другата страна, и вече има пример за нова библиотека, построена изцяло с частни инвестиции като част от пространството на мол.¹¹

Разбира се, финландската библиотечна мрежа е от най-активните участници в регионалните северни и в различните европейски и международни мрежи.

Дизайн на услугите и пространствата

Преди около две десетилетия експерти от държавите на благоденствието, щастieto и ефективните библиотеки публикуват съвместно издание, в което, позовавайки се на работи на учени като Бауман и Гидънс, се разработва концепция за динамичната идентичност на публичната библиотека след края на солидността и представя обърнати към бъдещето библиотечни случаи от скандинавските страни и Финландия. Посланието е просто – местните библиотеки, посветени на своите общности, следва непрекъснато да преразглеждат целите, ресурсите и услугите си.¹² Сред предизвикателствата тогава авторите посочват еволюиращия потребител и промените в стила му на живот, настъплението на културата на преживяването, новата тенденция за грамотност, социалната изолация и потребността от принадлежност към общност, улесняването на видимостта на различните културни и социални групи, развитието на публичния дебат в библиотеките като гарант за свободата на словото, където може да се говори за всичко, което е легално.

¹¹ **Dimitrov, S.** БИБЛИОТЕКА 10 – динамичният и новаторски, музикален и ИТ център на гражданите на Хелзинки. [онлайн]. [прегледан 13.03.2018]. https://www.linkedin.com/pulse/библиотека-10-динамичният-и-новаторски-музикален-и-и-т-център-dimitrov?trk=portfolio_article-card_title

¹² **Thorhauge, J.** Partnerships Generate Innovative Libraries. – В: *Nordic...*, с. 84.

Предефиниране на целите и продуктите в северните библиотеки се прави при изготвянето на годишните им бюджети и е също компонент от тайната на ефективността им и високото им потребление. Метафора на „финландското“ в подхода към дизайна на услугите е любопитната история на една уникална библиотека. БИБЛИОТЕКА 10 се намира в старата поща в сърцето на Хелзинки, непосредствено до централната гара.¹³ Замислена е от екип от библиотекари. Самото ѝ създаване през 2005 г. е експеримент – тя обединява музикален отдел и музикална станция на две библиотеки, библиотека за информационни технологии и библиотека „Кабелна книга“, осигурява стая за репетиции, сцена за изяви, аудио- и видеостудиа с професионално оборудване за запис и редактиране на звук и изображения, и екип от служители с различна специализация, които да работят с посетителите. Скоро започва да набавя и книжни колекции, посветени на иновации, технологии, музика, пътешествия, фентъзи. Пространството от скромните 800 кв.м и до днес се разпределя, като 20% от него е за колекциите и 80% за хората.

Възможността потребителите да създават, публикуват и представят пред аудитория свои културни продукти, много бързо превръща БИБЛИОТЕКА 10 в най-посещаваната в Хелзинки. В началото е възприемана повече като младежка библиотека. С идеята да достигне до нови групи екипът разширява услугите чрез детски кът, представяне на книги и автори, дискусии по актуални теми, инициативи на граждански организации, политически дебати, клубове за дигитални възрастни, както и добре оборудван малък градски офис за срещи и ползване от стартиращи компании.

През 2012 г. библиотечните потребители в Хелзинки получават покана да решат как да използват 100 000 евро от национално финансиране. Във фокус-групите заедно с различни експерти – ИТ специалисти, организатори на фестивали, предприемачи, граждански лидери и др. – потребителите трябва да определят за финансиране няколко авангардни проекта, символизиращи библиотеките на бъдещето. Обособяват се 8 пилотни проекта. Един от най-желаните и най-добре финансираните (на стойност 20 000 евро) е проектът Makerspace в БИБЛИОТЕКА 10, проект, в унисон с политиките на страната за насърчаване на предприемачеството в областта на културните и творческите индустрии. С известно прекрояване на пространството, проектът с новите услуги е обособен в отворената територия на библиотеката, мястото е оборудвано допълнително с модерни технологии и софтуер за навлизащи в креативните индустрии или просто интересувачи се от фотография, филмиране, проектиране, рисуване, анимация, графичен дизайн и др., за начинаещи поети и писатели, а също така и за потребители, които да ползват на място или да заемат за вкъщи всякакви машини и инструменти за домашни ремонти... Не мога да не добавя, че изграждането на навици за творчество и „правене“, наравно с добиването на знания и умения, е в основата на учебните програми на децата във финландското училище и постиженията им по функционална грамот-

¹³ The Council for Public Libraries. The Way Forward for Public Libraries 2016–2020. [онлайн]. [прегледан 13.03.2018]. <http://www.kirjasto.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web-en.pdf>

ност. Така например еднакво важни с класическите дисциплини в средния курс са заниманията с изкуства и занаяти, а също така и дисциплината „Домашна икономика“, която включва обучения в изготвяне на домакински бюджети и практики по поддържане на домакинство – всичко това се провежда в добре обзаведени и поддържани от децата ателиета...

Днес БИБЛИОТЕКА 10 има около 2000 посетители дневно, а в нея може да се види само един седящ библиотекар – този, който насочва потребителите. Останалите на смяна (от общо 28) са в движение и в помощ на създаващите продукти. Овластените потребители са автори на около 80% от събитията и съдържанието, които се произвеждат. Метаиновацията на библиотеката е апробирането на услуги, „пакетирането“ на успешните и предлагането им безвъзмездно на интересувачи се библиотеки в страната.

По подобен начин и с разбирането, че публичният сектор следва да служи на публичния интерес, местните библиотеки с помощта на своите потребители предефинират услугите и пространствата си, а даже променят и персонала си, когато е нужно, опирайки се на собствени наблюдения, анализи и статистики, както и на статистиките, изработвани всяка година от Националната библиотека на Финландия. Споменавам промените в персонала по повод разрастването на мултикултурните пространства в градските библиотеки, изискващи нови продукти, услуги и културни медиатори. Така например Еспоо, една от библиотеките в общината с най-висок процент от имигранти, предлага за тях специфични услуги, включително административни, както и здравна информация, на 13 езика.¹⁴ Това става с помощта на персонал и ангажирани доброволци, представители на съответните езици.

Замисълът зад отворената вътрешна архитектура, характерна за повечето библиотеки, е да се даде възможност за лесно прекрояване на пространствата според актуалните услуги и дейности. Така финландските обществени библиотеки са от първите в XXI в., които се стремят да бъдат различни една от друга, като преместват фокуса си от самоцелните колекции към създаване на среда за своите конкретни общности. Важно е да прозвучи тук, че финландското общество дава предимство на публичните библиотеки и подкрепя инвестирането на национални и общински ресурси за редовно обновяване и ремонтиране на наличните. Самите помещения са задължително светли, топли, с характерния северен уют, гостоприемни и вдъхновяващи, популярни сред местните хора като пространства, в които се провеждат разнообразни инициативи и дейности, всеки е добре дошъл и не на последно място – може да заема и полезни предмети като брайлови четци, ски, екипи за зимни спортове, инструменти и др.

Визия

В анализ от 2014 г., посветен на бъдещето на публичните библиотеки, са изброени множество предизвикателства, сред които намаляване на общините, самотност и изолация, преместване на населението и услугите в градовете, увелича-

¹⁴ **Ministry** of Education and Culture. Public Libraries Act. Finland. [онлайн]. [прегледан 13.03.2018]. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2016/en20161492.pdf>

ващ се брой на предприемачи, работещи въщи, разрастващи се мултиетнически общности, влошаване на грамотността и разбирането на текстове, нарастваща разлика в уменията, отказ от четене на дълги текстове и др.¹⁵ В съзвучие с него и с други анализи новият Закон за публичните библиотеки¹⁶ дефинира най-важните им цели и аспекти на промяна, и влиза в сила на два етапа от 1.1.2017 и от 1.X.2018 г. Интерпретирани от Финландската библиотечна асоциация на работна среща с група библиотечни мениджъри и представители на Фондация „Глобални библиотеки – България“, най-важните моменти в Закона изглеждат по следния начин:

- На първо място се откроява ролята на публичните библиотеки за социалното сближаване.
- Затвърждава се безплатното им ползване от всички потребители.
- Подчертават се ролята на библиотеката като място (независимо от добре функциониращите мобилни библиотеки) и нейната физическа достъпност.
- Съкращава се три пъти броят на библиотеките с регионален статут в полза на по-малките.
- Либерализират се изискванията за образование към работещите, като позициите се отварят към всички социални и хуманитарни специалности.
- Тъй като част от финансирането се насочва към общностите, библиотеките ще трябва да се състезават за финансиране с другите местни организации, предоставящи сходни услуги.
- Отделно финансиране продължават да получават Националната библиотека, останалите регионални библиотеки и специалните библиотеки.
- 3–5 млн. евро от спортни залагания и лотария се предоставят за проекти.

Въпреки че Финландия все още изпитва трудности след епохата на „Нокиа“ и финансовата криза в анализите и документите не се говори за пари. Говори се за хора и предизвикателства, за цели и необходими действия и реформи... В средата на XIX в., все още под господството на чужда страна, финландското аграрно общество финансира и изпраща екип от интелектуалци, които да проучат опита на най-развитата в библиотечно отношение държава, САЩ, за да се върнат и да създадат публичните библиотеки в родината си. Днес посоката е към Финландия.

¹⁵ The **Council** for Public Libraries. 2014. The Way Forward for Public Libraries 2016–2020. [онлайн]. [прегледан 13.03.2018]. <http://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/yleisten-kirjastojen-suunta-2016-2020-web-en.pdf>

¹⁶ **Ministry** of Education and Culture. 2016. Public Libraries Act. Finland. [онлайн]. [прегледан 13.03.2018]. <http://www.finlex.fi/fi/laki/kaannokset/2016/en20161492.pdf>

Електронните услуги в Народна библиотека „Иван Вазов“ през погледа на потребителите

Анкетно проучване

Стефка Илиева¹

**Electronic Services at “Ivan Vazov”
Public Library from the Users’ Point of View
Survey
Stefka Ilieva**

Summary

The focus of daily information services at “Ivan Vazov” Public Library – Plovdiv, is to provide information and administrative services to citizens over the internet. The author summarizes the results of a survey undertaken among library users together with their evaluations, suggestions and comments.

Key-words: “Ivan Vazov” Public Library – Plovdiv, survey, information.

Електронните услуги стават все по-търсени. Това предполага нови дейности в библиотеките по оборудването, технологиите и най-вече подобряване уменията на служителите да предоставят информация и да правят промени в организацията на информационното обслужване. Новост е предлагането на интерактивни библиотечни услуги в интернет, особено чрез социални платформи, или предлагането на ресурси и услуги за мобилни устройства.

Акцент на всекидневното информационното обслужване в Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, е предоставянето на информация и административни услуги за гражданите чрез интернет. Чрез електронните услуги Библиотеката предлага информация за услуги, които обслужват специфични нужди. Те са в сферата на социалните и културните дейности, обществената информация, образованието и здравеопазването. Например: по здравни проблеми, търсене на работа, за социални помощи, за кандидатстване във висши училища и т.н.

Целта на това информироване е създаване на нова среда на живот и работа чрез широко използване на услуги в обществената, политическата, икономическата и културната сфера.

Като библиотекар се съобразяваме с информационните нужди на потребителите. Ръководството и специалистите в Народната библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив, осъзнават необходимостта от по-широкия тематичен обхват на инфор-

¹ Авторката е главен библиотекар в Народна библиотека „Иван Вазов“ – Пловдив.

мационна политика, така че да се създадат реални възможности за подобряване качеството на живот на потребителите. Затова от средата на 2017 г. започнахме анкетиране на потребителите на Библиотеката за оценка на основните електронни обществени услуги, които се предлагат свободно в интернет за намиране на работа, в социалната политика, културата и здравеопазването. Включиха се библиотекарите от всички отдели и сектори, заети с обслужване на потребители.

На базата на 4427 потребители, които са на възраст от 28 до 70 години, бяха подготвени 443 анкетни карти. Тази 10% извадка дава достатъчно достоверна картина на потребностите от обществена информация. След изтичане на тримесечния срок бяха върнаха 276 попълнени карти, като възвръщаемостта е 58,2%.

Видовете информация, които обхващат въпросите на анкетата, са: възможности за намиране на работа; възможности за обучение и квалификация; услуги в сферата на здравеопазването; услуги в сферата на културата.

Оценките на потребителите варират от 1 до 5, като с оценка 1 се определя, че обществената услуга, предлагана от Библиотеката, е най-маловажна за потребителите, 2 – не толкова значима дейност, 3 – неутрална оценка, 4 – значима дейност, 5 – най-значима, важна услуга на Библиотеката.

След анализ и обобщаване на анкетните карти експертите от отдел „Методичен“ стигнаха до следните изводи. Най-чести са въпросите за сферата на трудовата заетост и намирането на работа.

Предоставянето на информация за квалификация и преквалификация на безработни и заети лица се оценява най-високо от 122 анкетиращи, следвани от подпомагането на изготвяне на мотивационно писмо за кандидатстване за работа – от 120 души, автобиография в различен формат (111 души) и организиране на мотивационни обучения за търсене на работа за продължително и трайно безработни лица (110 души).

Гражданите осъзнават, че надграждането на обучение за компютърна грамотност с модул „Търсене на работа в интернет среда“ е важно условие да си намерят успешно работа, затова 105 анкетиращи са дали най-висока степен на оценка на този вид услуга на Библиотеката. Подпомагането на подаването на документи за намиране на работа се оценява високо от 108 анкетиращи потребители с най-високата анкетна оценка – 5. 103-ма оценяват осигуряването на трудова заетост и свързаните с нея електронни услуги за включване към подходящи програми за заетост по реда на Закона за насърчаване на заетостта, както и предоставянето на информация за свободни работни места, обявени в бюрата по труда. Финансирането от европейски и други международни фондове се харесва от 102 души.

Електронните услуги в сферата на културата се оценяват високо от потребителите. 169 анкетиращи дават висока оценка на осигурения достъп от Библиотеката чрез интернет ресурси до световни културни образци като музеи, визуални изкуства, музика, танц, театри...

137 анкетиращи считат, че е важно Библиотеката да събира и дигитализира местното културно наследство чрез обработка, анализиране и представяне на това наследство на сайта си и да дава информация за местни природни и културни забележителности, както и разработката на карти и маршрути. Обявената т.г. година на Европейското културно наследство стимулира Библиотеката да продължи

процесите по доизграждане на създадената дигитална библиотека, която е част от портала на Община Пловдив за културното наследство.

133-ма осъзнават необходимостта от създаване на онлайн карта на местата за култура и картографирането на пространствата за професионални сценични изкуства. 120 пък считат, че културното предприемачество трябва да се стимулира чрез сайтове за набиране на средства за „добри идеи“ от рода на кикстартер и др. Направени усилия за съфинансиране към финансиращи и донорски международни организации, в това число социални и краудфъндинг кампании в областта на културата, се ценят високо и при кандидатстване с проекти, затова нашите потребители проявяват интерес към подобен род услуги на Библиотеката за предлагане на подходящи сайтове за фондонабиране.

Област от изключителен интерес от страна на потребителите е здравеопазването и видовете електронни услуги в тази сфера. 152 анкетирани се възползват активно от възможността електронно да проверяват в Библиотеката здравните си осигуровки чрез сайта на Националната здравно осигурителна каса (НЗОК). 148 считат, че Библиотеката трябва да има електронна база с контактна информация за местни здравни заведения и медицински специалисти, а 147 правят чрез Библиотеката електронна проверка на здравния си статус. Здравословният начин на живот е друга тема, която е обект на засилен интерес от страна на потребителите и те считат, че в Библиотеката трябва да се организират мултимедийни презентации на тази тематика. 160 анкетирани са доволни от представянето на онлайн информация за правата на пациента, а 146 анкетирани одобряват информацията за заболявания като диабет, сърдечносъдови и онкологични заболявания.

Освен тези най-често търсени и предлагани електронни услуги от Библиотеката потребителите се интересуват от достъпа до електронните каталози и на други библиотеки, сътрудничеството и междубиблиотечното заемане с други библиотеки в България и чужбина, осигуряване на достъп до електронни библиотеки, консултации за ползването им и ползването на електронни бази данни, научни сайтове на университети, научни центрове в България и по света.

Потребителите предлагат идеи за организиране на онлайн курсове за млади майки, за оказване на първа медицинска помощ, за опазване на околната среда и отглеждане на животни, информация за промяна в навиците за здравословен начин на живот, електронни справки за документи, необходими за пенсиониране, справки по фирмени и имотни регистри, електронни записи на пловдивски оперни певци, прожекции на филми в сферата на изкуството и театъра, създаване на електронна база като лично здравно досие на всеки пациент с описание на всички медицински интервенции, ваксинации, операции, болничен престой, приемане на медикаменти.

Богатата палитра от предложенията им показва, че анкетите не са попълнени формално, а с желание да подскажат на библиотекарите и техните ръководители в каква посока да се развиват бъдещите услуги на Библиотеката. Ако можем да обобщим с няколко думи, можем да направим извода, че библиотекарите трябва да бъдат по-близо до хората и техните непосредствени нужди за намиране на добра работа, здравословен начин на живот и пълноценно прекарване на свободното време чрез занимания в света на изкуството и науката.

Кино книжка с картинки

Милица Матиевич¹

Picture Book Cinema

Milica Matijevic

Summary

Library “Dimitrije Tucovic” from Lazarevac has been the organizer of the project “Picture book cinema” since 2011. The aim of this project is to gather the youngest, who are under the age of 7, to use the library. Its goal is to attract the attention of the contemporary children who are surrounded by visual culture and printed books. It helps parents, nursery teachers and librarians to transform children from non-readers into interested readers. In its first phase, the project was demanding and it included many partners such as National Library of Serbia, Theater Puls, TV Gem, Pre-school institution from Lazarevac. However, after the first phase, the project has shown its sustainability with the minimal need for support and its positive effect.

Key words: Library “Dimitrije Tucovic”, Lazarevac, children.

Въведение

Преди десетина години, когато детето й беше в детска градина, поканиха кръстницата ми на разговор с психолог. Учителката се тревожеше, защото на всеки чертеж на Анастасия, в центъра на всички предмети, се намираше забележима черна точка. Когато разбра за какво става дума, кръстницата ми с облекчение каза само: „Курсор“.

Анастасия е член на поколението, което Марк Пренски нарича „дигитални туземци“. Поколение, което естествено доминира в цифровия свят. Информационно-комуникационните технологии са естествената им среда, част от по-широкия контекст на тяхното израстване, независимо дали сами ги използват, или са свидетели, че другите ги ползват. Те оказват значително влияние върху процеса на формирането на личните характеристики и социалните умения на децата.

Цифровата грамотност, която включва информационно-комуникационните технологии и медийната грамотност, става все по-необходима в света, в който децата се учат и развиват и в който ще функционират като възрастни членове на общността, което технологията все повече оформя.

¹ Авторката работи в Библиотека „Димитрие Туцович“ в Лазаревац, Република Сърбия.

Информационно-комуникационните технологии и програми за предучилищна възраст

Технологичната революция доведе до редица промени в нашата култура, образование и комуникация. Ако информационните и комуникационните технологии разглеждаме като нещо, което ни помага да получим информация, да общуваме помежду си, или да влияем на околната среда, използвайки електронно или цифрово оборудване, тогава повече от очевидно е, че технологията, макар че не е единственият аспект в живота на децата, който е важен за библиотеките, със сигурност е най-важният и широко разпространен, който изисква промяна в библиотечните услуги за и с тази възрастова група.

В съвременното общество децата все повече придобиват знания, преди да тръгнат на училище. Членовете на модерните педагогически течения в областта на прилагането на компютрите в образованието на ранна възраст изтъкват, че информационната грамотност е също толкова важна, колкото и общата грамотност. Право на детето на предучилищна възраст е да придобива богат и разнообразен опит в областта на информационните и комуникационни технологии. Необходимост и задължение на обществените библиотеки е широко да използват информационните и комуникационни технологии и да ги интегрират в предоставянето на услуги от образователен и развлекателен характер на най-малките си потребители.

Въвеждането на информационни и комуникационни технологии при работа с деца в предучилищна възраст има за цел преди всичко да развие медийната култура на детето, да стимулира нуждата от библиотечни услуги от най-ранна възраст и да има положително въздействие върху всички области на детското развитие.

Дали да се използват, или не информационно-комуникационните технологии за работа с деца в предучилищна възраст?

Дилемата дали да се използват информационно-комуникационните технологии в работата с деца в предучилищна възраст става фалшива в момента, когато се изправим пред факта, че децата в предучилищна възраст са родени и живеят в цифровия свят.

Публичните библиотеки по никакъв начин не могат да пренебрегнат това. Изследванията показват, че правилното използване на информационно-комуникационните технологии в програмата може да подкрепи цялостното развитие на детето, развитието на социалната му компетентност, да подпомогне развитието на „нова грамотност“, да отвори пространството на равни възможности за децата с увреждания, да подобри отношенията на децата и възрастните, като предоставя на възрастните възможност да видят как децата учат днес, какви са техните интереси в областта на ученето и развлеченията и как да ги подкрепят при новите обстоятелства.

Това поражда въпроса какво представлява подходящо използване на информационно-комуникационни технологии в работата с деца в предучилищна възраст в библиотеките.

В специализираната литература най-често са цитирани общите принципи за подходящо използване на информационно-комуникационните технологии в работата с деца в предучилищна възраст, разработена от DATEC (Технология, подходя-

ща за развитието в ранна детска възраст). Тези принципи се отнасят преди всичко до използването на компютърни приложения за деца в предучилищна възраст. Независимо от това, употребата на информационно-комуникационните технологии в работата с деца на тази възраст е много по-сложна. Необходимо е използването на информационно-комуникационни технологии като значителен ресурс в различни дейности с образователно-възпитателно и развлекателно съдържание.

Моделите на комуникация, които децата от тази епоха срещат в ежедневието, до голяма степен включват серия от електронни и цифрови медии. Ранният опит в четенето, писането и игрите все повече се оформя от влиянието на електронните медии. Компютърната грамотност е наложителна за работа в библиотеките и благодарение на нея даваме възможност на нашите най-млади потребители да могат активно да участват в тяхното израстване. Развитието на цифровите компетенции и информационната грамотност е част от подкрепата, която публичните библиотеки предоставят в процеса на учене през целия живот.

Процесът на включването на информационно-комуникационните технологии в работата с деца в предучилищна възраст в библиотеките изисква работата ви да бъде творческа и етична. Приносът на тези дейности трябва да бъде и в тези сегменти, които не могат да бъдат измерими по ежедневните стандарти. Подкрепа, новаторство, игра, ангажираност – са само друго име за професионализма, който ни води към читателите през целия живот.

Кино книжка с картинки

„За буквите, книжките с картини и библиотеките: идеи и проекти за ранно и предучилищно поощряване на четенето“ е заглавието на семинара, който се проведе в Гьоте-института в Загреб през септември 2011 г. Лектори бяха Анке Мерк-Бирман и Карола Пенц от Академията за насърчаване на четенето в Хановер, а участниците – библиотекари и преподаватели от Сърбия, Хърватия, Босна и Херцеговина и Черна гора.

По време на двудневния семинар участниците имаха възможност да се запознаят с многото дейности и начини за стимулиране на ранното четене сред децата в Германия. Бяха представени различни проекти, чрез които се осъществява сътрудничеството на Библиотеката с детските градини и семействата, с цел въвеждане на децата в света на книгите от ранна възраст. Изтъкнато бе, че четенето е най-важната дейност, която протича през целия живот, че децата, на които се чете от малки, са далеч по-успешни в усвояването на четенето от децата, на които не се чете, че положителните ранни опити на четене влияят на способността и желание-то за четене през целия живот и, следователно, с въвеждането на децата в света на книгите трябва да започнем възможно по-рано.

Този семинар беше един вид творческо начало, въз основа на което бяха стартирани голям брой програми и семинари за най-малките в библиотеките в цяла Сърбия.

„Кино книжка с картини“ една е от програмите, вдъхновени от знанията, придобити по време на семинара „За буквите, книжките с картини и библиотеките: идеи и проекти за ранно и предучилищно поощряване на четенето“, която благодарение на добрите резултати се реализира и до днес.

Целта на тази програма е да накара най-малките, на възраст под 7 години, активно да използват услугите на Библиотеката. Целевите групи, за които е предназначена програмата, са деца в предучилищна възраст, техните родители и учители, детските отдели в обществените библиотеки.

Нейната задача е, на съвременното дете, намиращо се между визуалната култура на печатната книга, да направи атрактивен подход към литературата за деца в ранна възраст, а на родителите, учителите и библиотекарите да улесни първоначалната трансформация на детето от не читател в любопитен читател. Подобни програми вече съществуват в редица европейски и американски библиотеки.

Съвременната детска книга променя лицето си под влиянието на доминацията на визуалната култура. Тя се преобразява, не се отдалечава. Популяризирането на книги за деца по-лесно се извършва в сътрудничество с визуалните изкуства.

Програмата се състои от няколко етапа. Първоначално беше замислено началната фаза да е избор на книжки с картини по определени естетически и ценностни критерии, а след това те да се сканират и сканираният материал да се обработи. Като се има предвид, че в работата с най-малките, с цел популяризиране на четенето, вече широко използвахме „Сръбската детска дигитална библиотека“², решихме програмата в този първи етап да променим, и със съгласието на Народната библиотека на Сърбия да вземем някои от най-ценните и най-красивите книги от сръбската литература за деца, които се намират на тяхната уебстраница. Това бе последвано от аудиопрезапис в професионално студио с помощта на местната ТВ „Гама“ и актьорите от местния Пулс театър и след това готовите материали бяха прехвърлени на носители на информация в определен формат. С това приключи първият етап от програмата.

Вторият етап от програмата беше организиране на прожекция на кино книжка с картини и допълнителна работилница, която осигурява редовни посещения в Библиотеката на най-малките, техните родители и учители. Това беше специално предизвикателство за нас в Библиотеката. Беше необходимо да се информират, колкото се може повече деца на възраст под седем години и техните родители, да се засили сътрудничеството с централната детска градина, с частните детски градини, детските площадки и организации, занимаващи се с деца в предучилищна възраст. В организационен смисъл предпоставката за по-нататъшния живот на програмата бе закупуване на ново прожекционно оборудване. Също така едно от помещенията в Библиотеката беше пренаредено в екранна зала. И най-важното е след прожекциите на кино книжките в детския отдел на Библиотеката да се намерят всички тези книжки с картинки.

Програмата от този род живее в много отношения. На първо място – прожекциите под формата на кино книжка с картини, може да се повтарят неограничено в много дълъг период от време. Това позволява на поколения деца да бъдат включени в тази програма и след приключването на нейната първоначална реализация.

Също така, за по-нататъшния ѝ живот важна е възможността за промяна и

² Проект на Народната библиотека на Република Сърбия.

сваляне на нови съдържания и информационно-комуникационни ресурси в контекста на насърчаване на най-малките да четат от ранна възраст.

За тези осем години успяхме да направим десетки кино книжки, които станаха една от причините броят на децата в предучилищна възраст, потребители на Библиотека, да се увеличи и тези деца да станат редовни читатели в детския отдел.

Заклучение

Информационните и комуникационните технологии, като неразделна част от социалния и културния контекст на децата, които растат в съвременното общество, се превръща в един от основните аспекти в работата с деца в предучилищна възраст в обществените библиотеки. Информационните и комуникационни технологии силно подкрепят и оформят развитието на днешното дете. Но използването на информационните и комуникационни технологии обаче не трябва да заместват други дейности, като творческата игра, изследването, разговора, четенето. Технологиите и медиите трябва да се използват като подкрепа, а не като основна дейност. Въпреки това, в програмите си за деца библиотеките не трябва да заобиколят използването на информационни и комуникационни технологии, тъй като те насърчават потенциалните поколения „дигитални туземци“ и свързват техния свят със света на библиотеките.

Източници

Бркић, Јасна, Ђорђевић, Виолета. Сазнали на семинару – применили у пракси Дечјег одељења Библиотеке града Београда. – В: *Бележница*, 29 (2015), с. 34–39.

Bolstad, Rachel. The role and potential of ICT in early childhood education. – A review of New Zealand and international literature. Wellington: New Zealand Council of Educational Research, 2004. [онлайн]. [прегледан 2.05.2018].

<http://www.educationcounts.govt.nz/publications/ict/4983>

Kalaš, Ivan. Recognizing the potential of ICT in early childhood education. UNESCO Institute for Information Technologies in Education [онлайн]. [прегледан 30.04.2018]. <http://iite.unesco.org/pics/publications/en/files/3214673.pdf>

Piper, Andrew. *Book Was There: Reading in Electronic Times*. Chicago: University of Chicago Press, 2012. 208 с.

Prensky, Marc. Digital Natives, Digital Immigrants. – В: *On The Horizon*, октомври 2001, с. 1–6. [онлайн]. [прегледан 30.04.2018].

<https://edorigami.wikispaces.com/file/view/PRENSKY+-+DIGITAL+NATIVES+AND+IMMIGRANTS+1.PDF>

Siraj-Blachford, Iram, Siraj-Blachford, John. More than computers: Information and Communications Technology in the Early Years. London: Early Education, 2003. [онлайн]. [прегледан 2.05.2018]. <http://research.ioe.ac.uk/portal/en/publications/more-than-computers--information-and-communication-technology-in-the-early-years%285782d950-d2ce-4780-89a7-d0b4f60610a4%29/export.html>

Преведе от сръбски
Елизабета Георгиев

Истини и лъжи за факти, новини и събития

Международна научна конференция в

Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе

Христина Везирева, Любка Стоилова

Truths and lies about facts, news and events
International Scientific Conference LyubenKaravelov Regional Library – Ruse
HristinaVezireva, Lyubka Stoilova

Summary

The International Scientific Conference “Truths and lies about facts, news and events” was held on 24–25 April 2018 at Lyuben Karavelov Regional Library – Ruse. It was dedicated to the 130th anniversary of Lyuben Karavelov Regional Library and the European Year of Cultural Heritage – 2018.

Key-words: International Scientific Conference “Truths and lies about facts, news and events”, 130 years Lyuben Karavelov Regional Library – Ruse, European Year of Cultural Heritage.

Истината и лъжата като философски и морално-етични категории са били обект на различни изследователски интереси. В съвременния динамичен свят, сред огромния поток от информация, който ни заобикаля, все по-актуален става въпросът за истинността или лъжливостта на тази информация.

Библиотеките с богатите си книжовни фондове са мястото, където всеки би могъл да провери и открие истината за фактите и събитията, които го интересуват. Затова и Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, беше домакин на провела се при голям интерес Международна научна конференция „Истини и лъжи за факти, новини и събития“ на 24–25 април т.г. Форумът беше посветен на 130-годишнината от създаването на Библиотеката и на Европейската година на културното наследство. Целта беше да се представят различни гледни точки за истината и лъжата при интерпретиране на факти, новини и събития в сферата на историята, религията, философията, правото, културата, икономиката, технологиите и други области на човешкото познание.

В приветственото си слово директорката на Библиотеката госпожа Теодора Евтимова припомни важни моменти и факти от историята на русенската библиотека и промените, които се случват през годините: „В XXI в. с човечеството очевидно настъпват сериозни трансформации. Миналото столетие не е чак толкова отдалечено от нас като времева дистанция, но какви сложни и необратими процеси станаха възможни след прекрачването на границата на новото хилядолетие!

Планетата навлезе в новата ера на познание и по нов начин започна да отразява и посреща всяко следващо предизвикателство. Това се случи и с библиотеките“.

Гостите и участниците бяха поздравени от: Емилия Милкова – народен представител, Спаска Тарандова – изпълнителен директор на Фондация „Глобални библиотеки“ – България, Красимира Александрова – директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Иван Григоров – заместник-кмет „Хуманитарни дейности“ на Община Русе, Красимир Ениманев – председател на Русенската стопанска камара.

Научен ръководител на конференцията беше проф. д.и.н. Илия Тодев от Института за исторически изследвания при БАН. В своя пленарен доклад „Фалшиви „скелети в гардероба“ на българистиката“ той акцентира върху истини, лъжи и факти за загиналите при обсадата на Плевен в Руско-турската освободителна война и подчерта: „Живеем в условия на пълна свобода на словото (което е прекрасно!) и всеки може на воля да си пробва късмета с коя да е историческа тема. Когато говоря за дълг, имам предвид професионалистите, онези, които притежават съответните образование, титли, звания, отговорности. Именно те трябва да изучат и извадят наяве всички фалшиви „скелети в гардероба“ на българистиката“.

С доклади и презентации участваха над 70 специалисти от различни области на знанието от България, Румъния и Полша. Сред тях бяха доц. д-р Красимира Александрова, проф. д-р Димитрина Игнатова-Цонева, доц. д-р Теодоричка Готовска-Хенце, доц. д-р Христо Милков, доц. д-р Румяна Първанова, доц. д-р Андроника Мартонова, д-р инж. Искра Цветанска и други. Работата беше организирана в 4 секции: „Истини и интерпретации за факти и събития“, „Лингво-културологични и изкуствоведски аспекти“, „Обществено-политически и управленски концепции“, „Кино и медии“.

Работата на първата секция – „Истини и интерпретации за факти и събития“, се откри с представянето на интересни и малко известни исторически факти. В доклада си „Слухът за смъртта на Мартин Шмид – катализатор на „Нежната революция 1989“ доц. д-р Теодоричка Готовска-Хенце (Институт за исторически изследвания при БАН) запозна аудиторията как една фалшива новина отприщва нежната революция през ноември 1989 г. в Прага. По нататък доц. д-р Христо Милков, отново от Института за исторически изследвания при БАН, разкри върха във взаимоотношенията между Франция и България – официалното посещение на министър-председателя Тодор Живков в Париж и срещите му с видни личности като Шарл дьо Гол и Жорж Помпиду. В резултат на това дипломатическите отношения се издигат в най-висш ранг, подписват се редица споразумения, които слагат отпечатък в икономическата, във външнополитическата и културната област. Представени бяха успоредно разузнаването и дипломацията, които неизбежно се преплитат в хода на историята. В следващите доклади бяха коментирани интересни хипотези и нови доказателства за събития от българската история. Д.ф.н. Видка Николова (Издателство „М–8–М“) в своя доклад „От мълчанието към истината за спасяването на българските евреи“ постави въпроса за лъжовната историография по този така значим факт от новата ни история, като разгледа проблема за спасява-

нето на българските евреи с решаващата роля на Учителя Петър Дънов. Предмет на изследване за д-р Даниела Вичкова (Институт за исторически изследвания при БАН) бяха политическите програми за освобождението на България в доклада ѝ „Три политически програми за освобождението на България 1876 г. – фактите и историческите изследвания“. На безсмъртното дело на Васил Левски бяха посветени докладите на: Дора Чаушева (директор на Националния музей „Васил Левски“ в Карлово) – „За „предсмъртното писмо“, на специалиста от същия музей Виктор Комбов – „Кога се появява „мисълта на Левски“ и „Дела трябва, а не думи“, както и на Стоян Стоянов-Комитски (Клуб за исторически реконструкции „Традиционер“ – Русе) – „Истината за посещението на Васил Левски в Русе“. В тях бяха разобличени популярни заблуди, свързани с факти от живота и дейността на Левски. На историческите манипулации бяха посветени и докладите на докторант Капка Иванова (Русенски университет „Ангел Кънчев“) – „Предател ли е Върбан войвода?“ и на Красимир Кънчев (НПО клуб „Русчуклии“) – „Пребиваването на руския император Александър II в България през Руско-турската война 1877–1878 г. – от манипулирани истини и полуистини до откровени лъжи и дезинформация“. „Силистренци във фокуса на времето“ беше заглавието на изключително интересното изложение на Даниела Недялкова, директор на Регионалната библиотека „Партений Павлович“ – Силистра. На 130-годишнината на Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, беше посветен докладът на специалиста от отдел „Местна история“ Валерия Йорданова – „130 години Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе, – факти и сюжети от реалността“, в който тя запозна аудиторията с любопитни събития от историята на Библиотеката.

Втората секция – „Лингво-културологични и изкуствоведски аспекти“, беше открита с доклада на доц. д-р Красимира Александрова – директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Докладът на д-р инж. Искра Цветанска (УНИБИТ) бе „Тайни за дългия живот на пергаментните ръкописи“. За различни становища при изследването на българската фонемна система говори проф. д-р Димитрина Игнатова-Цонева (Русенски университет „Ангел Кънчев“) в своя доклад „За ревизия на становището за състава на българската фонемна система“. От лингвистичен аспект беше разгледан проблемът за истината и лъжата и в докладите на доц. д-р Лиляна Лесничкова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) – „Какво (не) знаем за унгарския език?“, на д-р Ива Шишкова (Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“) – „Парадоксът на манипулацията в дихотомията: истина–лъжа“ и на докторант Ангелина Василева (Югозападен университет „Неофит Рилски“) – „Лексиката в речника на Александър Дювернуа откъм функционалните ѝ разслоения“. Докторант Ева Пацовска-Иванова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) се концентрира върху размислите на известни писатели в доклада си „Литературата между истината и неистината“, като анализира зависимостта между литературата и идеята за истина–неистина, двойствената роля на тази опозиция и последиците от нея. Развенчаването на митологеми, свързани с поетичното творчество на Христо Ботев, беше предмет на доклада на Боян Ботйов (Общонародна фондация „Христо Ботев“) „Фалшифи-

кации на документалното и поетично наследство на Христо Ботев“, както и на д-р Мариана Кирова (Национален литературен музей – София) – „Символ-верую на българската комуна“ – факти и манипулации“. За манипулациите в тълкуванията на религиозната книжнина говориха проф. д.б.н. Емил Стоянов (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) – „Библия и апокрифна книжнина“ и д-р Иво Братанов (СУ „Христо Ботев“ – Русе) – „За една манипулативна критика на синодалния превод на Евангелието“. Голям интерес предизвика изложението на д-р Камен Рикев (Университет „Мария Кюри-Склодовска“ – Люблин, Полша) – „Фабулирането – винаги манипулативно и винаги нужно. Наблюдения върху съвременния културен образ на град Русе“. Докладът проблематизира процеса на разказване и създаването на истории като акт със съмнителен престиж в съвременния публичен и научен контекст. Защитена бе тезата, че въпреки това фабулирането е неизменно нужно в културната комуникация.

Докладите в третата секция – „Обществено-политически и управленски концепции“, третираха темата за истината и неистината в областта на правото, икономиката и политиката. „Апи-туризъм в област Русе – митове и истини“ беше темата на доклада на доц. Любомир Любенов (Русенски университет „Ангел Кънчев“). С него той разкри значителния потенциал и добрите пазарни перспективи за развитие и утвърждаване на апи-туризма като алтернатива, макар и да не съществува като направление в туризма в област Русе. Дали печалбата е основна предпоставка за съществуването на едно предприятие, разгледа д-р Анелия Любенова (Институт за икономически изследвания при БАН) в своето изследване „Истини и заблуди за печалба като основна цел на предприятието“. Доц. Елица Вълчева-Куманова (Русенски университет „Ангел Кънчев“) представи концепциите за същността на истината и правдата, които съпътстват съществуването на човешката цивилизация в доклада си „Истина и правда“. Д-р Елина Маринова (Русенски университет „Ангел Кънчев“) в доклада си „Принципът на истинността в данъчния процес“ разгледа един от основните принципи в данъчните производства – този за обективната истина. Тя застъпи тезата, че обективната истина като цел в данъчния процес следва да е, ако невинаги постигана, то най-малкото търсена усилено. Ас. Мария Михайлова (Институт за държавата и правото при БАН) се концентрира върху наказателноправната закрила на неприкосновеността на кореспонденцията в контекста на „новинарския глад“ на медиите. Д-р Иван Начев (Нов български университет) представи „Какво забранява Европейската комисия? Митове и реалности!“. Той проследи кои са компетенциите на комисията и какви митове създават те и потърси отговор на въпроса: „Има ли връзка между фалшивите новини, налагани по отношение на ЕС, и езика на омразата?“. Връзките с обществеността като управленска функция, посредством която се предоставя информация за истини, свързани с дейността на организациите, разгледа в доклада си доц. д-р Ивалинка Пенчева (Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“).

Много голям интерес предизвикаха докладите в четвъртата секция – „Кино и медии“. Третираните теми обхващаха актуалните въпроси за истината в документалното и в игралното кино, в печатните и в електронните медии. Дискуси-

ята откри доц. д-р Андроника Мартонова (Институт за изследване на изкуствата при БАН) с разработката „Версии на дружбата: българският документален филм „Утро над Корея“ (1955) върху екрана на архивите“. Тя се спря върху първата копродукция между България и Северна Корея, изцяло заснета в азиатската страна. Филмът е важен документ за турнето на Ансамбъла за песни и танци при Българската народна армия. Архивните материали около него хвърлят нова светлина върху отношенията между НРБ и КНДР. На истинността в документалното кино бяха посветени и докладите на гл. ас. д-р Теодора Дончева – „Възстановките в документалното кино“, на докторант Тамара Пещерска – „Портретът в документалното кино между истината и лъжата“ (Институт за изследване на изкуствата при БАН). Проблемът за достоверността в игралното кино бе основна тема в докладите на докторант Златина Вълчанова – „Сериалът „Народът срещу О’Джей Симпсън: американска криминална история“ – документалност, фикция и достоверност“ и на д-р Деян Статулов – „Между истината и идеологията. Пропагандни практики в българското игрално кино през 50-те години на XX в.“ (Институт за изследване на изкуствата при БАН). В първия доклад се разглеждат възможностите, които предлага телевизионният сериал за различни гледни точки за реални събития, като се проследяват фактите според методите на игралния филм. В изследването на Деян Статулов бяха представени първите опити за пропаганда със средствата на киното. На проблема с все по-разширяващото се влияние върху обществото на „фалшивите“ новини, разпространявани от печатни и електронни медии, бяха посветени докладите на Кристиана Димчева (Регионална библиотека „Пенчо Славейков“ – Варна) – „Новината като истина или... истината като новина. Из страниците на варненския периодичен печат“, Симона Петрова (Регионална библиотека „Любен Каравелов“ – Русе) – „Учителската стачка в националните печатни и електронни медии – манипулации и факти“, Симона Самуилова (Институт за исторически изследвания при БАН) – „Американската публична информация и войната срещу фалшивите новини“. Промените при разпространение на журналистическо съдържание в онлайн среда и достоверността на информацията в социалните мрежи бяха тема на докладите на д-р Стойко Петков (Нов български университет) – „Новини и истина“ и на докторант Лора Симеонова (Софийски университет „Св. Климент Охридски“) – „На лъжата краката (не) са къси – български опит за fact-checking“.

С това научната работа на конференцията завърши. Обобщаващи думи произнесе проф. д.и.н. Илия Тодев, който отбеляза общо задоволство от високото ниво на прочетените доклади и поставените въпроси.

В рамките на научния форум на вниманието на участниците и слушателите беше предложена богата съпътстваща програма. Експозицията, посветена на 130-годишнината от основаването на Регионална библиотека „Любен Каравелов“, представи документи, снимки, награди, издания и публикации, свързани с историята на културния институт от неговото създаване през 1888 г. насам.

Изложбата „Книжовността – обединител на народите“ представи ценни и редки книги от фондовете на културната институция.

Много голям интерес събуди изложбата „Фотография в полет“ на Явор Мичев – българинът, който се наложи в National Geographic. Включените над 50 фотографии от Русе и от цяла България са снимани с дрон.

По време на паузата във фойето на Библиотеката участниците и гостите имаха възможност да се запознаят с продуктите и услугите за цифровизацията на хартиени документи, книги, архиви, учебници, картини, рисунки, карти, снимки, негативи, филми, микрофилми, микрофиши, хербарии, материали, обекти на фирма „АЯ Мсълюшънс ЕООД“.

Културната програма включваше посещение на единствения в България Национален музей на транспорта. Музейната експозиция, представяща основни моменти от развитието на жп транспорта у нас, връзката на железницата с пътническото корабоплаване по река Дунав и влаковете състави от средата на XIX и началото на XX в. впечатлиха гостите. Програмата приключи с разходка по Дунав с кораба „РусчукЪ“ и туристическа обиколка от Ruse Summer Free Tour, по време на която бяха показани емблематични за Русе места и сгради.

Докладите от конференцията ще бъдат отпечатани в сборник.

Институциите на културното наследство и основаното на участие управление

Иван Кабаков

Institutions of cultural heritage and the participatory governance

Ivan Kabakov

Summary

The author focuses on the participatory governance in the cultural heritage institutions. This practice empowers citizens, communities and experts to take part in the processes of governance. The paper reviews different perspectives and problems undermining its application in institutions like museums, libraries, archives. Possible activities, objectives and participants of such a governance are also discussed, as a way to further democratize institutions and harness the community's potential for useful action.

Key-words: participatory governance, cultural heritage, public institutions, right to cultural heritage.

Институциите на културното наследство в политическите документи на ЕС, от които е заимствано понятието, обикновено се ограничават до музеите, библиотеките и архивите, изпускайки от своя обхват художествените галерии, както и филмотеките и фонотеките, които опазват филмовото и аудио-визуалното наследство.¹ Коментираното ограничение обаче би могло да се третира и като фокусиране към типични и придобили обществена значимост организации, които са и институции, доколкото трайно установяват чрез правила обществени отношения², свързани с опазването и съхраняването на различни по своя характер и информация носители на памет като част от културното наследство.

Добре би било в Европейската година на културното наследство – 2018 г., да направим аналитичен преглед не само на използваните понятия за институции в тази област, но и на европейски практики за тяхното управление с оглед установяването на степента на готовност за осъществяването им в Република България при управлението на посочените институции на културното наследство. Нещо повече – нека да поставим акцент на конкретна практика – основаното на участие управление (*participatory governance*), за която има специално изработени Заклю-

¹ Първоначален вариант на този текст беше представен на кръглата маса „Отвъд съкровищата. Съвременно управление на културното наследство“, организирана в НДК на 26.ІІ.2018 г. в рамките на „Салона на музеите в България“ като част от инициативите от Културната програма на Българското председателство на ЕС.

² **Кабаков, И.** Дилеми на културата. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“. 2015, с. 189.

чения на Съвета на ЕС относно основано на участието управление на културното наследство.³ В тази връзка трябва да се посочи, че основаното на участие управление е закономерно следствие от процесите на демократизация, изразяващи се в овластяване на гражданите и общностите чрез предоставяне на субективни права (*rights*) и преместване на отговорността за управлението от хората на изкуството и наследството, т.нар. експерти, които стоят в основата на културата на образованите елити в посока на управление за хората в обществото чрез осигуряването на обществен достъп и развитие на публиките, за да се стигне до управление с хората и експертите, организирани в различни общности с наследство, чиято споделена ценност и памет ги мотивира за неговото опазване.

Музеят е отправната точка за представяне на перспективите, които предлага основаното на участие управление (*participatory governance*). Обичайно той е представян като постоянна институция с нестопанска цел в служба на обществото и неговото развитие, отворена за обществеността, която придобива, съхранява, проучва, информира и показва материалното и нематериално наследство на човечеството и неговата среда за целите на образованието, изследването и развлечението.⁴ „Отвореността“ на тази „постоянна институция с нестопанска цел“ е за изброените в определението на ИКОМ дейности, които обаче не включват управлението, както и участието на обществеността в него. Преобладаващата нагласа за управлението в обществото съответства на разбирането, че при неговото осъществяване трябва да се „спестява“ участието на „обществеността“, която би застрашила „придобиването, съхраняването, проучването, информирането и показването на материалното и нематериално наследство на човечеството и неговата среда“. По този начин се пренебрегва основното предназначение на коментираната „постоянна институция с нестопанска цел“, която (трябва да) работи „в служба на обществото и неговото развитие“. Обществото обаче не бива да участва в дейностите, които осигуряват „неговото развитие“, за да не се (само)провали в неразбирането на своя интерес, поставяйки въпроса кой говори от негово име и в негов интерес? Нещо повече – оказва се, че културното наследство трябва да бъде опазено преди всичко от обществото, но не става достатъчно ясно за кого (тогава) се осъществява тази дейност? На този въпрос се опитва да отговори Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото.

Ако насочим вниманието си към обществените библиотеки като „образователни, информационни и културни институти с национално и местно значение, които събират, обработват, организират, съхраняват и предоставят за обществено ползване печатни и други произведения и информация, включително за книжовното и литературното културно наследство“, трябва да посочим, че участието на обществеността в управлението на тези публични институции е не по-малко проблематично от законова гледна точка. В Закона за обществените библиотеки и по-конкретно в чл. 13, ал. 1, т. 1–5 от частта за Националната библиотека, се описват

³ **Заключения** на Съвета, относно основано на участието управление на културното наследство (ОВ С 463, 23.12.2014, с. 1–3).

⁴ Повече за определението за музей и за дейността на ИКОМ вж. <http://icom.museum/the-vision/museum-definition>

основните колекции, като изрично се отбелязва в ал. 2, че „за колекциите, които съдържат културни ценности, се прилагат изискванията на Закона за културното наследство“ с аналогични разпоредби в частите за регионалните, общинските и читалищните библиотеки. Този закон обаче не регламентира участие на заинтересовани страни в управлението на културното наследство, подобно на Закона за обществените библиотеки (ЗОБ), който също не предлага участие в управлението, когато библиотеките са третираны като културни организации за информационно осигуряване на обществото. Изключение прави „правото на равнопоставен и свободен достъп до библиотечно-информационното обслужване“ (чл. 3 от ЗОБ) във връзка с изграждането на гражданското и информационното общество, както и текстът на чл. 34, ал. 4 от ЗОБ, в който се посочва, че при осъществяването на дейността си директорът на общинската библиотека „се подпомага от обществен съвет“. Към тях трябва да се добави участието на „професионалните сдружения, осъществяващи дейност в областта на библиотечното дело“ в Националния съвет по библиотечно дело (чл. 47, ал. 1 от ЗОБ), но като част от „експертно-консултативен орган“.

Почти аналогична е ситуацията с архивите, мислени като „организации, които осъществяват подбор, комплектуване, обработване, опазване на документи“, предоставени за публично използване (чл. 5 от Закона за Националния архивен фонд, обн. ДВ, бр. 57 от 13.07.2007 г.). Изключение прави правомощието на председателя на Държавна агенция „Архиви“ по чл. 13, т. 15 от ЗНАФ да създава „комисии или работни групи при необходимост за решаване на конкретни проблеми от теорията и практиката на архивното дело“.

С напредването на процесите на демократизация на съвременните общества, свързани с върховенство на закона и спазване на основните човешки права, включително и на правото на културно наследство, дефинирано в чл. 4 от Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото, поставените проблеми и притеснения ще се засилват, като към тях ще трябва да бъдат добавени и въпросите за участието в управлението на различни общности с наследство (чл. 2b от същата Рамкова конвенция на Съвета на Европа). Необходимо е да се посочи обаче, че Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото остана нератифицирана от Република България и формално погледнато не поражда правни последици.

Означава ли това, че Република България е изключена от тези процеси и „обществеността“ не е включена в управлението на културното наследство, ако приемем, че нямаме правни основания за нейното участие?

Поставените въпроси имат отрицателни отговори, макар и с различна аргументация. Трябва да се посочи обаче, че промяната на света и на външната ни среда не се осъществява само в случай че имаме правни основания за нея. Обратното означава, че представата ни за заобикалящия свят е прекалено нормативна, отричайки неговата собствена динамика и самоорганизация. Нещо повече – това, че нямаме изрично посочени правни основания, не означава, че не могат да бъдат предприети действия, доколкото се спазва основният принцип в демократичните общества, а именно: „всичко, което не е (изрично) забранено, е разрешено“. По

този начин се активират т.нар. фонові права⁵, които много често се превръщат в законни права, когато „обществеността“ признае тяхната обществена ползност и призове централната законодателна власт (например) да ратифицира Рамковата конвенция на Съвета на Европа за значението на културното наследство за обществото.

Това не означава също така, че „обществеността“ не е включена в управлението на правни основания от други правни актове (например чл. 18 и 18а от Закона за нормативните актове, обн. ДВ, бр. 27 от 3.04.1973 г., последно изм. и доп. в ДВ, бр. 34 от 3.05.2016 г.), които са част от националната ни правна система или че не би могла да участва в „спасяването“ от доразрушаване (например) на Тютюневите складове в Пловдив на ул. Одрин № 8, като конституира „общност с наследство“ в процес на самоорганизация, при който използва своите фонові права, ако приемем, че „обществеността“ в Република България няма законни права да участва в управлението на културното наследство, а само инцидентно се намесва в процеса по неговото опазване. Всичко казано има за цел да ни предпази от опасностите на една прекалено нормативизирана представа за общественото развитие, но и от обичайните оплаквания и оправдания, че законодателството ни пречи да се самоорганизираме в защита на цененото от нас културно наследство. Най-вероятно би могло да се възрази, че в описания случай само се възпрепятстват действия, които водят до разрушаване на културни ценности, носители на памет, а не се опазват Тютюневите складове в Пловдив, както и че предприетите действия по никакъв начин не могат да се третират като участие във вземането на решения, без обаче да се посочва какъв би бил обектът и смисълът на управлението, ако не се бе намесила местната общност.

В Заклѳченията на Съвета относно работния план за културата за периода 2015–2018 г. проблемът за включването на „обществеността“ в управлението на културното наследство придобива нови измерения, при които работата на Съвета на Европа по изработването на Рамковата конвенция за значението на културното наследство за обществото би могла да се възприема като своеобразна негова предистория. Основаното на участие управление на културното наследство е първата тема от приоритетна област Б: „Културно наследство“ на Приложенията към Заклѳченията на Съвета относно работния план за културата за периода 2015–2018 г., представена като идентифициране на иновативни подходи към многостепенното управление на материалните, нематериалните и цифровите обекти на културното наследство, в които участват общественият сектор, частни заинтересовани страни и гражданското общество с оглед постигането на сътрудничеството между различните равнища на управление и области на политиките.⁶ Допълнителна конкретност предлагат Заклѳченията на Съвета относно основано на участието управление на културното наследство, в които се отчита нарасналото признание на европейско, национално, регионално и местно равнище на социалното измерение на културното наследство и значението на активизирането на полезните взаимодействия между различните заинтересовани страни за опазване-

⁵ Дуоркин, Р. Да се отнасяме към правата сериозно. София: Критика и хуманизъм, 2003, с. 132.

⁶ Заклѳчения на Съвета относно работния план за културата за периода 2015–2018 г. (ОВ С 463, 23.12.2014, с. 9.)

то, развиването и предаването на културното наследство на бъдещите поколения.⁷ Осъществяването на вече посочените дейности предполага активното участие на съответните заинтересовани страни в рамките на публичните действия – т.е. публичните органи и власти, частният сектор, организациите на гражданското общество, неправителствените организации, доброволческия сектор и заинтересованите лица – във вземането на решения, планирането, изпълнението, наблюдението и оценката на свързаните с културното наследство политики и програми с цел повишаване на отчетността и прозрачността на инвестираните публични ресурси, както и с цел изграждане на обществено доверие в политическите решения“.⁸

Необходимо е да се посочи, че тази концепция за управлението на културното наследство е основана на разбирането, че няма винаги валидна истина и визия за общественото развитие. Знанието е разпръснато в обществото и неговото използване предполага приемането на законодателство, което позволява съвместното съществуване на различни възгледи и ценности при зачитане свободата на изразяване, взаимното разбирателство, върховенството на закона и основните права“.⁹ Това прави „общественият сектор, частните заинтересовани страни и гражданското общество“ правоспособни участници на „всички етапи от процеса на вземане на решения“¹⁰ относно дейности в обществен интерес, каквито са преобладаващата част от осъществяваните в областта на културното наследство. Участието (при) дава легитимност на управлението и има интегриращо действие по отношение на обществото. Ако искаме да използваме неговия потенциал, както и този на цялото общество за неговото развитие, каквато е идеята на основаното на участие управление (*participatory governance*), ще трябва равнопоставено да договаряме колективни решения с различни заинтересовани лица, организации и общности с легитимни интереси в областта на културното наследство.

Как музейните специалисти биха могли да използват възможностите, които предлага основаното на участие управление?

Проблемът в конкретния случай е за частта от целите и дейностите, при които използването на представената концепция е оправдано и ефикасно по отношение на съвременното управление на музеите в Република България с оглед на „придобиването, съхраняването, проучването, информирането и показването на материалното и нематериално наследство на човечеството и неговата среда“. В тази връзка трябва да се идентифицират дейности, в които обществеността би имала полезно действие по отношение на собственото си развитие, ако участва в управлението на културното наследство и в частност на неговите основни институции. Добро начало е прегледът на вече посочените управленски дейности, цели и участници в Заключенията на Съвета относно основано на участието управление на културното наследство¹¹ и по-точно:

⁷ Пак там, с. 1.

⁸ Пак там, с. 2.

⁹ Кабаков, И. Интегрирано управление на културата. София: Унив. изд. „Св. Климент Охридски“, 2017, с. 141.

¹⁰ **Заключения** на Съвета относно работния план за културата за периода 2015–2018 г. (ОВ С 463, 23.12.2014, с. 2).

¹¹ ОВ С 463, 23.12.2014, с. 2.

А. Дейности:

- вземане на решения;
- планиране;
- изпълнение/реализация на управленското решение;
- наблюдение и оценка.

Б. Цели:

• повишаване на отчетността и прозрачността на инвестираните публични ресурси;

- изграждане на обществено доверие в политическите решения.

В. Участници:

- публичните органи и власти;
- частният сектор;
- организациите на гражданското общество;
- неправителствените организации;
- доброволческия сектор;
- заинтересованите лица.

Към тази група от участници, извлечена от Заключенията на Съвета относно основано на участието управление на културното наследство¹², би могла да бъде добавена като информация за размисъл и типологията на участниците, до която (до)стигна Националният граждански форум за култура¹³ през 2001 г. в рамките на реализирания тогава проект „Технологичен парк „Култура“.

- политически актьори (парламентарни и извънпарламентарни партии);
- актьори в продуктивната култура;
- потребители на култура;
- бизнесът като (потенциален) спонсор на културата;
- електронни и печатни медии;
- етнически, религиозни, младежки и други субкултури;
- изследователи на културата.

Нека да се отнесем максимално критично към така представените цели, дейности и типология на участниците, което винаги е „здравословно“ за управление-то, без обаче да ограничаваме перспективите за развитие, предлагани от основаното на участие управление на културното наследство. В тази връзка трябва да се посочи, че най-вероятно вземането на решения не би могло да се осъществи от (например) доброволческия сектор, освен ако това не е част от кампания от типа „мениджър за един ден“, реализирана с оглед на изграждането на обществено доверие в управленските решения. С много по-голяма степен на успешност и полезност би могло да се осъществи включването на неправителствените организации, заинтересованите лица и изследователите на културата при планирането и изпълнението на управленски дейности в музея, а външното наблюдение и оценка е отдавна тяхна „запазена“ територия. Необходимо е обаче да се постави въпросът за ограниченията пред тяхното участие, което е допустимо само когато имат

¹² ОВ С 463, 23.12.2014, с. 2.

¹³ За повече информация вж. <http://slovo.bg/ngfk/index.htm>

обществено оправдан интерес, представляващ легитимна позиция за участие, заедно с необходимата експертиза относно съответната управленска дейност. В противен случай се стига до изключително неприятното и за двете страни използване на организациите на гражданското общество от публичните органи и власти за легитимиране на нелегитимни политически решения, вследствие на което се постига обратен ефект – загуба на общественото доверие в осъществяваната политика в областта на културното наследство. Участието обаче невинаги е безвъзмездно, поставяйки въпроса за конфликта на интереси, в който могат да попаднат „специализирани“ неправителствени организации, които „пишат“ проекти за публичните органи и власти, за да се облагодетелстват впоследствие от тази своя „експертиза“.

Особено внимание трябва да се обърне на изследователите на културата, чиито резултати много често се взимат за „чиста“ монета, която не трябва дори да се коментира и анализира, а се приема за истина от „последна инстанция“, обезсмисляща до голяма степен въпросите за методологията и целите, поставени при осъществяването на изследването, както и въпроси за качеството на произведените статистически данни и информация.¹⁴ Изследователите на културата обаче не са привилегирани участници в основаното на участие управление на културното наследство, независимо че много често имат претенцията да говорят като „последна инстанция“ относно обществените процеси. Това е и моята позиция, поради което съм особено критичен към опитите да се обезсмисли не само основаното на участие управление, но и демократичните процеси, свързани с неговото осъществяване, като се валидира само една гледна точка, независимо колко ценна и полезна за управлението би могла да бъде работата на изследователите на културата.

„Вродената“ им саморефлексивност и критичност трябва да сработи в конкретния случай, така че те далновидно да се самоограничат и дори да се отстранят от този процес за известно време, за да позволят на останалите участници да разгърнат своите способности и позиции в рамките на основаното на участие управление. По този начин те биха се включили равнопоставено не само в управлението на културното наследство, но и в неговата валоризация в обществото, която, за разлика от някои от посочените дейности, предполага колективните действия на всички представители от типологията на участниците при това на „всички етапи от процеса на вземане на решения“, както ни „препоръчват“ Заключениеята на Съвета относно основано на участието управление на културното наследство.¹⁵

Основаното на участие управление е относително нова практика, която е закономерно следствие от процесите на демократизация и овластяване на хората и общностите, премествайки отговорността за управлението от т.нар. експерти към хората в обществото, организирани в „общности с наследство“ и подпомогнати от различни специалисти при неговото опазване и социализация. В тази перспектива за развитие на съвременните общества организациите на културното наследство могат да се впишат или да останат извън протичащите процеси. Изборът е на техните ръководители и е добре да бъде информиран, поради обстоятелството, че залогът е опазването и социализацията на културното наследство.

¹⁴ Шустьър, М. Цит. съч., с. 259.

¹⁵ ОВ С 463, 23.12.2014, с. 2.

Националното турне на Ивинела Самуилова започна от НБКМ

Стефка Рангелова

The National Tour of Ivinela Samuilova Began at the National Library

Stefka Rangelova

Summary

“Travelogues for the soul of Bulgaria”, the new book by Ivinela Samuilova, held its premiere at “Pismena” book club.

Key-words: Ivinela Samuilova, premiere, “Pismena” club.

Поредното издание на Клуб „Писмена“ – литературният формат на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, посветихме на 23 април – световния ден на книгата.

С него стартира и литературно турне, на каквото се осмеляват малко от съвременните ни писатели – може би единствено когато са убедени, че техните читатели ги харесват и очакват!

Ивинела Самуилова, един от най-популярните и обичани съвременни български автори, бе скъп гост в 27-ото издание на Клуб „Писмена“.

Нейните книги са отличени с най-стойността награда – признанието на читателите. Романите „Животът може да е чудо“ и „Къде отиваш, пътничко?“ спечелиха първо и второ място в националния конкурс „Книгата, която ме вдъхновява“.

„Жената, която търсеше любовта“ бе удостоен с приза „Носител на всенародната любов“ в конкурса „Копнеж по човечни книги“.

„Гатанки от небето“ зае четвърто място в литературната надпревара „Любима книга на България“ за 2015 г.

Истински фурор предизвика романът ѝ „Бабо, разкажи ми спомен“ – той бе избран от читателите за „Любима книга на България“ за 2016 г.

В края на 2017 г. Ивинела Самуилова бе отличена от нашите колеги в Столична библиотека като един от петимата най-четени български автори.

Скоро тя издаде поредната си, седма книга със заглавие „Пътеписи за душата на България“. В нея намират място петнайсет разказа, в които прозира вдъхновяващото ѝ отношение към живота.

Ивинела Самуилова

Пътеписи за душата на България

На клуб „Писмена“ и
Националната библиотека
е с външен и благодарителен

Ивинела

Издателска къща
Хермес

Читателите я обичат! Издателство „Хермес“ и Ивинела Самуилова взаимно си полярваха. Очакваме продължение на тази толкова хубава книга, заяви г-н Стойо Вартоломеев, управител на издателството с 27-годишна история, а младата писателка сподели с публиката: „Обичам да скитам из Родината, да се любувам на красотите ѝ, да се ровя в историята ѝ и да се потапям в дълбоката ѝ душа“.

И наистина, Ивинела иска да участва „в тази мистерия на сътворението“, да добави нещо към него, но „със смирение“.

Тя обича „бавния, приглушен есенен ритъм, топлите багри на плодовете и листата, гальовността на слънцето, настръхналите купи сено по ливадите...“ Самородна красота, човечност и българщина се крият в много кътчета на страната ни и писателката ги вижда, открива и усеща. Пре-

дава ги и на нас, зарежда ни с нейната енергия и любов.

Ивинела е нашият гид по исторически и духовни места, запленива ни с описания на удивителна природа, живописно накацали къщи и села, опияняващи гледки.

Писателката сякаш предава и на нас частица от магията на зелените ливади през октомври или на „развълнуваните като море дипли на Стара планина“. Тя споделя с нас легенди, истински истории и преживявания, така че ние почти долавяме вкусове и аромати.

Романтика и мистика царуват по нашите земи, всяка от нашите планини има своя аура и „тайни за споделяне“.

Оригинално и сладкодумно Ивинела Самуилова ни пренася през реки и равнини и успява да стигне до истинската врата – единствената, която трябва да бъде отворена. Тази – на душата!

Само така можеш да почувстваш и душата на България!

Искрени сълзи и усмивки, цветя и автографи се смесиха с възторжените аплодисменти и благодарности на публиката в края на литературната вечер. И сърдечни пожелания за успех на националното литературно турне на Ивинела Самуилова и издателство „Хермес“.

Проекция и възвратност на символите в литературното творчество

Постановки на мистицизма за творческия процес, материалистически контрапункти

Мариана Кирова

Projection and return of symbols in literary works
Theories of mysticism on creative process, materialistic counterpoints
Mariyana Kirova

Summary

In the collision between the two main concepts on the origin of creative process – mysticism and materialism – a new theory was born based on the principles of humanistic and transcendent psychology founded by the American scientist Abraham Maslow. He formulated one of the principles related to the secondary role of symbols – their occurrence first in creative works and then in real life settings.

Key-words: Creative process, mysticism, materialism, imagination, abstraction.

Двете тенденции – на мистицизма и на материализма, се сблъскват като постановки за творческия процес още от древността. Най-яркият представител на мистичните схващания е Платон, който говори за това, че творецът, и в частност поетът, е обхват от „бяс“, че той „излиза от себе си“ в процеса на създаване на творбата и че всеки, който не е обхват от това свръхестествено състояние, не може да създава истински художествени творби.

Според материалистическото гледище творчеството е просто отражение на действителността, то е рационален акт, който се основава на културни натрупвания на личността вследствие на съответното време, на социалната и културната среда. В по-ново време – през XX в., и по-точно през първата му половина, тази теза се защитава не само от руските учени като Иван Павлов и Владимир Бехтерев, но и от някои американски изследователи, които се основават на влиянията в социокултурния контекст. Сред тях най-ярък представител на тази тенденция е Джон Уотсън, който изгражда теорията за бихейвиоризма въз основа на поведенческите механизми. Според него, ако група произволно избрани деца бъдат поставени при подходящи условия и бъдат обучени, независимо от техните качества, той може да направи от тях предварително зададен брой лекари, инженери, писатели, учени, крадци или престъпници. Уотсън обаче не се занимава с качеството

на „продукта“, той не посочва и не се ангажира с това доколко качествени лекари, инженери или писатели ще бъдат обучените за това хора, нито с това доколко морални и личностни бариери биха попречили на обектите в такъв експеримент да бъдат крадци или престъпници.

Изследователи на психологията на творчеството се спират и на въпроса за наследствения фактор. Михаил Арнаудов дава редица примери, при които наследствеността на таланта съществува – например в рода на Себастиан Бах (1685–1750). През 1750 г. при един семеен празник се събират 128 членове на семейство Бах, от които 57 са музиканти. Наследниците на самия Себастиан Бах също са музиканти. Но ако се абстрахираме от този пример, където от значение е семейната традиция и възпитание, в множеството случаи подобни проявления не се наблюдават. Налице е обаче нещо друго – синът е еманация на съществуващи, но не проявени и неразвити творчески способности на майката (например в българската литература Димитър Димов, чиято майка е имала литературни наклонности). Теорията за наследствеността е развита от английския психолог Дейвид Галтън (1822–1911) – братовчед на създателя за материалистическото учение за живата природа и за произхода на видовете Чарлз Дарвин (1809–1882). В продължение на три десетилетия Галтън изследва главно особеностите при унаследяване на мисленето, включително и креативността. Той използва биографичния метод чрез анкети, семейни спомени и др., и стига до извода, че способностите се унаследяват, креативността и интелектът се предават изключително по биогенетичен път. Макар да допуска по-късно и „небиологични елементи“, той остава на етапа на своята биологизаторска концепция за творчеството и дори изказва концепцията си за „селективното размножаване“, за да се подобри генетичният потенциал и интелектуалното развитие на обществото. Въпреки биометричната си концепция обаче, той стига до един интересен извод – за съществуването на регресивна тенденция при потомците на даровитите личности в равнище, близко до средното. Т.е. при тях е налице талант, той е в скалата над средната, но в никакъв случай не достига нивото на родителя. Галтън въвежда понятието „линия на регреса“ – регрес към средното равнище, при което в много редки случаи потомството на талантливия е също толкова талантливо, също в много редки случаи то е съвсем бездарно, а по-скоро следва една средна линия, която е „на половината път между средното равнище и това на родителите“¹.

Креативната психология в лицето на Лев Семьонович Виготски (1896–1934) отрича биометричната теория и защитава тезата за влиянието на културните и историческите фактори. Като отхвърля ролята на природната наследственост, Виготски посочва влиянието на историческия фактор и без да отрича влиянието на социалните условия, говори за „исторически приемствен процес“ в творчеството. Той признава решаващата роля на въображението и посочва, че творческият процес е възможен само с помощта на абстракцията.

Принципите на хуманистичната психология са обстойно развити от амери-

¹ Десев, Л., Брик, С., Десев, Н. Психология на творчеството. София, 2011, с. 25.

канския учен Ейбрахам Маслоу (1908–1970). Преди да възникне хуманистичната психология, в историята на психологията доминират главно две направления, два изследователски подхода – бихейвиористичен – поведенчески и експериментален, и клиничен – психоаналитичен, фройдистки. Маслоу се противопоставя на тези подходи и въз основа на теорията му възникват две нови направления – хуманистичната психология и трансцендентната психология. При тези две направления човекът се разглежда като способен за творчество тогава, когато личността изпитва необходимост от съдържателна работа, от безпристрастност и от справедливост. В този смисъл психологът защитава тезата, че в сънищата и във фантазиите личността е по-креативна, отколкото в съзнателния живот, т.е. в сънищата си хората могат да родят по-смели и по-оригинални идеи, отколкото в будно състояние, защото „се сменя контролът“ на съзнанието.

У силно творчески изявените и талантиливи хора е налице трансценденция – излизане извън пределите, като в случая Маслоу има предвид излизане извън пределите на собствената личност, психика и природа. Според него трансценденцията се отнася към по-висшите равнища на човешкото съзнание и приближава човека към собствената му хуманност и до човечеството като цяло, до природата и до космоса. Достигащите до трансценденция много по-често се докосват до висшата реалност, до крайните цели и до изконните ценности. Те са според Маслоу „метамотивирани, с обединяващо космическо съзнание и платопреживявания, идентифицират се с висши ценности“. Субекти са на пикови преживявания (мистични, сакрални, екстатични), съпроводжани от „озарения, инсайти или прозрения“². Тази проникателност, за която Маслоу говори, е същинският двигател на литературното творчество. Това означава наличие на синергетично – цялостно мислене, при което се обединяват енергиите. Разработвайки хуманистичната и трансценденталната психология, Маслоу поставя началото на синергетичната психология, в която се преодоляват ограниченията на фройдизма и на позитивизма. Новите психологически постановки не отричат изцяло предишните психологически школи, те надграждат върху постиженията им и са насочени към човека в бъдещето. Психологията на Маслоу се квалифицира като едно от най-големите постижения в психологията през XX в. В хуманистичната и в трансценденталната психология се наблюдава тенденция към мистичния подход при изследване на творчеството и тази тенденция е към сближаване на научната и теологичната ориентация. Макар да се отчитат редица слабости в постановките, хуманистичната психология на Маслоу има принос в разработване на въпросите на креативността – характеристиките на творческата личност, емоционалния свят, потребностите и мотивацията на творческата личност, психическите преживявания по време на творчество, синергетичните условия на средата, в която се изявява творецът и т.н.

Един съществен принцип, формулиран от Маслоу, остава настрана сякаш от изследванията на литературата досега. Той е свързан по съществото си с вторичността на символите – проявлението им първо в творчеството и след това в

² Десев, Л., Брик, С., Десев, Н. Психология..., с. 33.

конкретните житейски корелации на твореца. Маслоу загатва за този процес при изследванията си. Според него „синергетичният подход допуска причината и следствието да си сменят местата и творческия процес да се обуславя не от замисли в миналото, а от бъдещото състояние на сътворявания креативен продукт“³, т.е. бъдещото устойчиво състояние на системата. Той уточнява, че превръщането на творческия продукт от следствие в причина за креативната дейност е възможно по принципа на обратната връзка и благодарение на явлението „изпреварващо действие“, открито във физиологията на висшата нервна дейност. От позициите на принципа на схоластичния подход, креативните процеси се интерпретират и в по-широк, планетарен и дори вселенски, космически контекст, като движението в духа на синергетичната парадигма не е линейно, а кръгообразно, по принципа на така наречената „кръгова подчиненост“. Тук важните източници за изследване са биографиите и автобиографиите на изявени творци, архивни материали – писма, дневници, поведението на твореца в екстремни ситуации, за които има запазени данни, спомени на съвременници и близки, материални знаци на паметта – вещи, съкровени предмети и др.

Този протичащ креативен у твореца процес не се поддава на пряко, непосредствено и обективно наблюдение и затова анализирането му изисква непряк, косвен и по-сложен път, заключава Маслоу.

Тези постановки, бегло и някак между другото формулирани от американския учен на XX в., който прави революция в психологията, дават всъщност основата за изследване на вторичността на символите чрез принципа на „кръговата подчиненост“.

Интерес предизвикват през последните години изследванията на физика д-р Лари Доси. В книгата му „Преоткриване на душата“ той описва доказателства в подкрепа на теорията си за „нелокализирания човешки ум“. Според тази теория умът не е ограничен в рамките на тялото или мозъка, а съществува във времето и в пространството в хармония с физическото тяло. Това според него „би очертало нов образ на човека, надхвърлящ границите на плътта и би поставило отново човешкия дух близо до Бога“. Той е на мнение, че ако знаем, че душата продължава да живее след смъртта на физическото тяло, ще променим начина, по който се отнасяме към живота и към света като цяло.⁴

Друг американски учен – Робърт Харман, който е бил директор на Американското научно дружество и който е автор на книгата „Бог, който ще бъде познат“, пише: „Където и да погледнете в науката, все по-трудно става да разберете вселената без Бог“. Тази постановка, с която се съгласяват редица учени, макар и трудно да се примиряват с теологичните постановки, се основава на това, че в науката има редица неща, които не се подчиняват на логиката. И ако преди десетилетия на въпроса „Вярвате ли в Бог?“, честният отговор е бил: „Не, разбира се, аз съм учен“, днес все повече учени отговарят на същия въпрос така: „Да, разбира се, аз съм учен“. Тези революционни колебания на постановката се основават на кон-

³ Десев, Л., Брик, С., Десев, Н. Психология..., с. 50.

⁴ Дайър, У. Магическа магия. София, 1992, с. 54.

кретни данни – изследванията на квантовата механика тепърва започна да доказва това, което метафизиката е твърдяла преди векове. Учените започват да говорят за скрит духовен свят у всеки един от нас.

Юджър Уигнър – носител на Нобелова награда за физика през 1963 г., публично заявява, че „човекът има нематериално съзнание, което може да влияе на материята“. В този смисъл Уейн Дайър пише: „Смятам, че метафизиците и поетите са стигнали до истината за съществуването на душата“⁵ и че нашата духовна същност нито умира, нито се ражда, а е нетленна и неуловима. Тази „неуловима“ същност се проявява във въображението. Алберт Айнщайн смята, че „въображението е по-важно от знанието“, защото именно то е креативното.

Литературното творчество е може би най-добрата база за изследване на креативността, тъй като тук боравим с продукта на творчеството и с множество допълнителни и от най-различен характер материални и нематериални знаци за самия творец. Темата е обстойна и изисква задълбочено синхронно анализиране както на художественния продукт – стихове, проза, мемоаристика, така и на допълнителните източници – биографиите, писмата, дневниците и спомените на съвременници, музейните експонати и запазените източници в наследници на твореца.

⁵ Дайър, У. Магическа..., с. 58.

„1943“ – антология за деца

Румяна Пашалийска

“1943” – Children’s Anthology

Rumyana Pashaliyska

Summary

A foreward to the children’s anthology “1943”, the latter comprising stories which remained in manuscript form for 75 years.

Key-words: 1943, anthology, children, enlightenment.

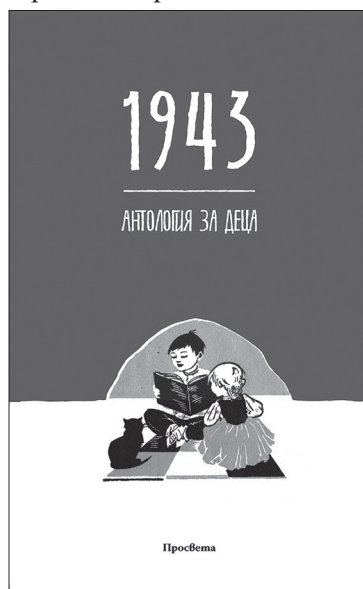
Периодът между двете световни войни е особено плодотворен за развитието на нашата детска литература. През 30-те и 40-те години на миналия век в нея се наблюдава необикновено оживление: книжовната продукция за деца и юноши рязко се увеличава, многобройни са детските вестници и списания, оформяни и илюстрирани от именити наши художници.

Наред с творците, които пишат изцяло за деца (Васил Ив. Стоянов, Стоян Дринов, Чичо Стоян, Ран Босилек, Коста П. Домусчиев, Калина Малина, Веса Паспалеева), почти всички известни български писатели от този период посвещават значителна част от своето творчество на детската аудитория. Многообразието на писателските гласове се увеличава, когато в литературата за деца масово навлизат значими имена, вече познати и утвърдени сред българските читатели: Дора Габе, Елисавета Багряна, Асен Разцветников, Никола Фурнаджиев, Ангел Каралийчев, Георги Райчев, Емил Коралов, Славчо Красински, Йордан Стубел... (Списъкът може да бъде продължен...)

Благодарение на тези писатели с класически приноси в националната ни поезия и проза, естетическият и нравственият хоризонт на детската ни литература се разраства, разчупват се и се обогатяват познатите жанрови форми, чувствително се разширява техният тематичен периметър, творческите търсения вече включват и едно по-дълбоко психологическо навлизане в детското съзнание – без натрапчива дидактика, без поучително размахване на пръст, а с разбиране, с обич и съпричастие.

Някога Ран Босилек нарече света на малките „Детски остров“.

„Ние всички знаем този пленителен остров – писа той. – Той живее в нашите спомени за онова

хубаво време на чиста вяра и безгрижна радост... Но бурните вълни на живота неусетно ни отдалечават от този остров. Почваме да не разбираме малките островитяни. Захващаме да гледаме на тях през очилата на „дългогодишния опит“ и „житейската мъдрост“... И чудно ли е, че ние не знаем как да говорим на децата, за да ни обикнат и разберат? И чудно ли е тогава, че когато попаднем в Детския остров, нас ни посрещат като чужденци?“¹

Поет, белетрист, съставител на читанки и хрестоматии, уредник на легендарното списание „Детска радост“, Ран Босилек е писателят, на когото детската ни литература дължи много за своя разцвет в годините след Първата световна война. Популярен и авторитетен автор, той е сред инициаторите за създаване на Дружеството на детските писатели. Дружеството е учредено на 15 март 1931 г. от 46 член-основатели, които избират с пълно единодушие Ран Босилек за свой пръв председател. В последвалите години детските писатели развиват активна и разнообразна дейност. Организируют многобройни литературни четения за деца и родители в София и страната, националните тържества по повод Ден на народните будители и Ден на детето; грижат се за обогатяване на детските библиотеки; създават детска театрална школа с ръководител Николай Фол; въвеждат излъчването на „Детски час“ по Радио София; уреждат юбилейни чествания на своите членове и ги подпомагат материално; отпечатват афиши и листовки, редактират списания, издават книги и антологични сборници с творби за деца.

През 1933 г. Дружеството съставя и издава детската антология „Огнище“, в която събира „като в светло огнище обичта на 53-ма български писатели към малкия читател, с дълбоката вяра, че общата грейка ще стопли сърцата на малките българчета и ще им посочи ведрия път към хубавото и доброто“².

На 25 септември 1943 г. до членовете на Дружеството на детските писатели е разпратено „Окръжно № 5“, подписано от председателя Ран Босилек и секретаря Никола Никитов, с което ги уведомяват, че отново „предприемат издаването на една голяма антология на детската литература, общо за поезия и проза“. От авторите са изисква да изпратят „по един хубав портрет, био-библиографични бележки и автограф, написан с туш или черно мастило“. В срок до м. ноември 1943 г. на „стихотворците“ се определя да изпратят най-много по 5 стихотворения, а на „разказвачите“ – разказ до 4 страници.

През 1943 г. в дружеството членуват 99 български писатели. Половината от дружествените членове откликват на това циркулярно писмо и изпращат исканите материали в посочения срок. С „Окръжно № 6“ от 1 декември 1943 г. Управителният комитет „приканва членовете, които не са пратили материали за антологията, да ги изпратят незабавно с последен срок до 1 януари 1944 г.“.

Но в условията на война и разруха голямата бомбардировка над София на 10 януари 1944 г. разпръсква писателите, които се евакуират из провинцията.

¹ Янков, Николай. Ран Босилек – човекът и поетът. – В: *Въпроси на детската литература*, т. 4, 1967.

² *Огнище*. отбрани стихове, приказки, разкази и сценки за деца. София: Дружество на детските писатели, 1933. 304 с. с портр.

През есента на 1944, в България е извършена насилствена промяна в държавната власт, известна като Деветосептемврийски преврат.

На 6 октомври 1944 г. Министерството на пропагандата публикува „Списък на фашистката литература, подлежаща на изземване“, който включва 701 заглавия на книги и 398 имена на писатели, учени, журналисти и политици.³

Настъпват преломни времена на репресии и страх. Започва „прочистване“ на редовете от „инакомислещи“ творци, които не пригаждат творчеството си към изискванията на новото време, а отстояват своите теми и своята нравственост в творческото и гражданското си поведение.

В „Черния списък“, както разговорно са го наричали навремето, попадат и членове на Дружеството на детските писатели, между които Фани Попова-Мутафова, Димитър Шишманов, Йордан Стубел, Светослав Камбуров – Фурен, Змей Горянин, Славчо Красински, Никола Никитов.

Книгите на тези автори се изземват от библиотеките, а имената им дълги години са подложени на умишлена и пълна забрава. Забранено им е да публикуват свои творби, лишени са от средства за препитание, а някои от тях са арестувани и изправени пред различни състави на Софийския народен съд.

Отнето им е най-важното за един писател – правото да общува със своите читатели...

Подменен е и ръководният състав на Дружеството, който „слага своя мандат с убеждението, че всички – и управа, и членове – са се старали в тези тежки времена да изпълнят своя дълг“.

През 1946 г. Дружеството на детските писатели е разтурено и се слива със Съюза на българските писатели. След проведената „чистка“, то продължава да съществува в намален състав като „Секция на детските писатели“, под общото председателство на Людмил Стоянов.

Според съществуващия „Закон за насърчение на детската литература“ „книгите и периодиката за деца не трябва да включват неморално и партийно съдържание, да не провокират разделение, омраза, ненавист и ожесточение сред децата“. Българската книга за деца трябва да бъде издавана само с разрешение от Министерството на народното просвещение, да бъде с „изящна външност“, както и да бъде освобождавана от данъци.⁴

Новият „Закон за изменение и допълнение на Закона за детската и младежката книжнина“, гласуван през 1946 г. от XXVI обикновено Народно събрание отхвърля забраната за политизация в детската литература.

Още през 1944 г. е създадена Димитровската пионерска организация „Септем-

³ Наредба № 10 на Министерство на пропагандата гласи: „Съгласно 12-о постановление на Министерския съвет, взето на заседанието му на 6 октомври 1944 г., протокол № 194 (ДВ, бр. 255 от 1944 г.), изземват се от държавата всички книги с прогермански и изобщо фашистки и расистки характер, както и книгите, написани против Съветския съюз и свободолюбивите народи от всички лица и места, където и да се намират те“.

⁴ Законът за насърчение на детската литература е внесен през 1920 г. от Стоян Омарчевски, министър на нар. просвета в правителството на Ал. Стамболийски. Публикуван е в: *Държавен вестник*, г. 42, бр. 195, 29 ноември 1920 г.

врийче“, под прякото ръководство на БКП и ДСНМ. В литературата за деца става задължително съобразяването с новите идеологически постулати и партийната символика. Актуалните теми и сюжети, с които се атакува детското съзнание стават пионерските лагери, Тимуровските команди, „народните врагове“ – кулаци и буржоазни елементи, „агентите на империализма“, които подклаждат нова война. Децата живо се интересуват от танкове и самолети, масово декламираат стихчета и пеят песни в прослава на „чичко Сталин“ и „чичко Димитров“, сакралната дата „9 септември“, се превръща в „най-великият всенароден празник“. Вдъхновени от новата социалистико-реалистична линия в нашата поезия, някои автори претворяват идеологическите клишета с комични реалии, „съобразени и достъпни“ за детското възприемане:

*Девети септември ми купи палтенце
и каза: – Честито, честито, момченце!
Девети септември ми купи сандалки.
– Да припкат – заръча – краченцата малки!
А после ми сложи в ръката геврече.
– Хапни си! – Девети септември ми рече.*

*Накрая, дечица, каква изненада!
И знаменце даде ми той за парада.
Изтичах при баба, разказах ѝ всичко.
А баба въздъхна: – Ех, внуче, добричко.
Такъв е, такъв ни е празникът – харен.
И всеки го среща сега благодарен.
Той дава на всинца дрешки, закуски
и розово слага по детските бузки.
А старият дядо, засмян, се обади:
– Девети септември и младост ни даде.⁵*

„Пленителният детски остров“ вече не съществува.

Приказният детски свят е разрушен, за да се превърне в свят на социалистическикото дете...

В отчета на Дружеството на детските писатели за времето от 1 юли 1943 до 25 ноември 1944 г. четем: „Управителният съвет не можа да развие през отчетния период особена дейност, поради известните на всички причини от обществено-политически характер... Учениците в София и на много места в провинцията нямаха учебни занятия. А бомбардировките над София и провинцията съвсем не позволяваха каквато и да било дейност между децата и обществото... Засега времето и условията не позволяват да се издаде Антология на детската литература, особено при липсата на хартия. При първата настъпила възможност бъдещият Управителен комитет ще се опита да издаде антологията“...

⁵ Цветан Ангелов. Добрият празник.

Такава възможност очевидно не е настъпила и на това мащабно издателско начинание тогава не е съдено да бъде осъществено...

Но „ръкописите не горят“, както казваше великият Булгаков.

В Дом-музей „Ангел Каралийчев“ в продължение на дълги години се съхраняват няколко обемисти папки с архива на Дружеството на детските писатели. Там, сред богатия архивен фонд на писателя, заедно с литературния изследовател Петър Величков бяхме щастливи да открием оригиналните материали, изпратени от авторите на замислената, но недописана и неиздадена антология. С активното професионално съпричастие на г-жа Йоана Томова, председател на СД на издателство „Просвета“, тези творби ще излязат на бял свят. Потънали в забвение в продължение на 75 години, те най-после ще достигнат до своите малки читатели.

Настоящата реконструкция на „Антология на детската литература – 1943“ включва достигналите до нас оригинални снимки, био-библиографични бележки, стихотворните и прозаичните текстове на 67 български писатели, разчетени от техните ръкописи. Сред авторите на запазените стихотворения, разкази, приказки, гатанки, пиески, виждаме такива първенци на националната ни словесност като Дора Габе, Ангел Каралийчев, Елисавета Багряна, Асен Разцветников, Никола Фурнаджиев, Лъчезар Станчев, Емил Коралов, Калина Малина, оставили класически ценности в нашата детска литература

Тук намират място и по-малко известни или напълно забравени творци като Змей Горянин, Яна Язова, Йордан Стубел, Санда Йовчева, Христина Стоянова, Вера Бояджиева-Фол, Евдокия Обрешкова, Иван Карановски, Асен Калоянов, Богдан Овесянин, Никола Никитов, Славчо Ангелов, Панчо Михайлов, Ненчо Савов, Симеон Маринов и много други.

Техните имена са съвсем непознати не само на съвременните деца. Няколко поколения читатели са били лишени от едно значимо литературно наследство, което в миналото е възпитавало малките българчета в стремеж към красивото и духовното, в честност и трудолюбие, укрепвало е вярата им, че доброто и справедливото винаги побеждават, приобщавало ги е към вечните човешки ценности.

Поднесени естествено, с много хумор и на чудесен български език, творбите в тази антология разкриват пред децата красотата на българската природа, богатството на нашите традиции, внушават им любов към родната земя. С реални сюжети от детското ежедневие, те създават у малките читатели нравствен модел на поведение, насърчават ги да бъдат по-добри и благородни, възпитават характери. Писателите са отчитали скромния житейски опит на малчуганите, затова отговорно и деликатно поемат ролята на невидими посредници между детето и ограждащия го свят на възрастните. „Никой писател няма право да измами детското доверие – споделяше големият ни писател Ангел Каралийчев. – Винаги когато пиша си представям, че хиляди чисти, искрени и вярващи детски очи наблюдават перото ми...“

През м. май 1943 г. Елин Пелин, Никола Фурнаджиев, Ангел Каралийчев и Димитър Талев поемат към Добруджа, за да участват в честването на Седмица на детската книга.

Гостуват в Русе, в Образцов чифлик, Айдемир, с. Пчеларово, Балчик и Добрич. Посрещането им навсякъде е толкова тържествено и сърдечно, че надминава очакванията им. На 17 май 1943 г., надвечер, пристигат в Русе. На перона на гарата гърми музика, улицата чак до града е почерняла от хора, а директорът на Русенския театър Тачо Танев отменя вечерното представление, за да се състои срещата с почитателите им, които ги очакват в четири препълнени салона. В Айдемир целият град е окичен със знамена, посрещачите тичат наравно с автомобила им и ги обсипват с цветя. Насред пътя към Силистра ги спират стотина селяни и ученици, които с часове са чакали премръзнали, за да ги помолят да се отбият и в тяхното село Алфатар. В Добрич отново четат стихове и разкази в четири многолюдни салона. След като четенето свърши на едното място, децата на орляци прелитат в следващото, за да чуят и да видят отново любимите си писатели...

Не можем да бъдем съвсем категорични, но допускаме, че значителна част от произведенията в настоящата антология са последните неизвестни детски творби на включените автори, запазени по щастлива случайност в архива на Дружеството на детските писатели.

Където е било възможно сме издирили и илюстрации към творбите, ако те са били публикувани в периодичния печат или в други книги на участниците в антологията.

Тези нови текстове, заедно с богатият масив от автентични документи и илюстративни материали безспорно ще предизвикат интереса на литературните изследователи, които се занимават с историческия развой на детската литература като пълноценна част от националната ни книжнина.

Иска ни се вярваме, че със своята искреност и художествени качества, с нравствените си послания, тези новооткрити творби ще докоснат сърцата не само на днешните деца, а и на по-широк кръг от четящата публика.

Те ни връщат във времето, когато животът не е бил така забързан и напрегнат, а детството на нашите дядовци и баби е било изпълнено със светли чувства и чисти помисли, с жизнерадостни игри и приключения.

Стихотворенията, разказите и приказките в „Антология на детската литература – 1943“ ни дават възможност да почувстваме и съпреживеем духовната атмосфера на едни отминали времена, в които хубавата и пъстра детска книжка е била най-голямата радост за децата; когато българските писатели са чели творбите си в препълнени салони, а в градовете, където са гостували, децата и учениците са ги посрещали с нескончаемо „Ура“, вълнували са се до сълзи и никак не могли да повярват, че техните любими автори „ходят по земята“ и имат щастието да ги видят „на живо“...

1943. антология за деца. състав. Румяна Пашалийска и Петър Величков. ред. Марин Гинев. София: Просвета, 2018. 300 с. с портр. и ил.

Щрихи от две епохи на Нестор Марков

Иво Андровски

Glimpses of Two Epochs by Nestor Markov

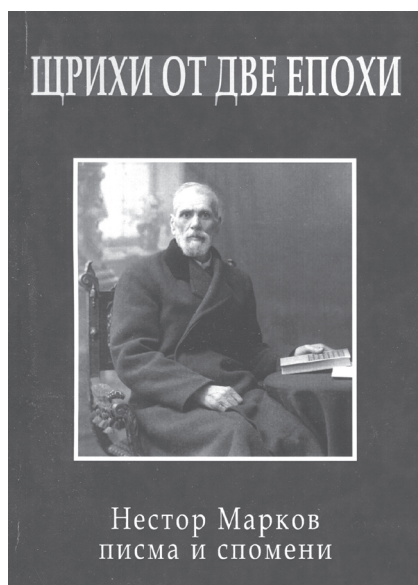
Ivo Androvski

Summary

Review of the biographical book: "Glimpses of Two Epochs – Nestor Markov, Letters and Memoirs". Historical-biographical monography written by Maria Lovdjieva. Exploring the life of Nestor Markov – a champion of National Liberation, a teacher, writer, scientist, lexicographer, politician and a public figure who lived in the second half of the nineteenth century and early twentieth century. His contribution in the sphere of science and culture is of great importance not only for Bulgaria but also internationally. Nestor Markov's book heritage includes 38 titles: 7 textbooks, published in 11 editions, 2 dictionaries, 5 editions. In addition, numerous articles with a natural-scientific, memorial and publicistic character, administrative-report publications and reports in the periodical press. In 1903 he was awarded the Order "Cavalier of enlightenment" by the Ministry of Education and Arts of France.

Key-words: Nestor Markov, biographical book, letters, memoirs.

Наскоро излезе книгата „Щрихи от две епохи – Нестор Марков, писма и спомени“. Неин автор е Мария Ловджиева, дългогодишен уредник на къща-музей „Петко и Пенчо Славейкови“. Издадена е с подкрепата на програма „Помощ за книгата“ на Министерството на културата. В тази научна монография се изследва и описва животът и делото на Нестор Марков – един от най-видните ни възрожденци, взел активно участие в изграждането на младата българска държава в края на XIX в. и през първите две десетилетия на XX в. Той е един от най-големите български просветители. Приносът му в съкровищницата на българската наука и култура наистина е колосален. В продължение на 40 години е бил учител в различни населени места, обикаляйки българските земи. Преди Освобождението – в родното си

село Иробас (1856–1859)¹, Харманли (1862–1865), Хаскьой (1866–1867)², Плевен (1867–1870), Русе (1870–1872), отново в Плевен (1872–1873), Габрово (1873–1876), Петропавловската семинария в Лясковец (1876–1877). След Освобождението учителства в Първа софийска мъжка гимназия (1887–1893), след което за втори път учителства в Русе (1893–1896). Но учителството е само част, при това съвсем немаловажна, от неговата дейност. Още повече, че информацията, поднесена така сбито хронологично, съвсем не дава представа за същността на неговата работа и нюансите в нея. Сигурен показател за нивото на преподавателска му дейност е фактът, че най-големите български градове по това време са се надпреварвали да го канят за учител. Всяка година той е получавал множество писма, с молба да напусне сегашната си месторабота и да отиде да преподава при тях: „Имам писма от няколко градове за учител, обаче на някои отговорих, а на някои още не съм, че не ще мога да отида, както съм се обещал Вам. От Русчук много ме канят, но ако и да не им се отговорил, ще им отговоря, както и на другите се отговорих“ – пише Нестор Марков в писмото си до Никола Златарски³. Но не само заради авторитета си на добър преподавател е бил търсен от различни градове. Едновременно с преподавателската си дейност той се е изиявявал като инициатор и движеща сила в редица други области на просветното и възрожденското поприще. Още като млад учител той не само осъзнава нуждата от създаване на добри учебници и адекватни учебни програми за българските училища, но се заема сам с написването и издаването на такива. През 1868 г., докато учителства в Плевен, съставя и отпечатва „Събрание аритметически задатъци / наредени споряд ръководството на (Хр. Г. Данова 1868) от Н. Маркова (1869)“ и „Малка аритметика за първоначалните ученици“. Следват: „Граматика на турски език“ (1871), през 1874 г. излизат „Буквар за французкий език от Н. Марков“ и „Геометрия, праволинейна тригонометрия и статика, съставена от Ж. Ф. Оливие (според началата на прочутите математици Лакайла, Босюта, Безута, Лакроа, Франкиора, Пюйсанта и пр.)“. На следващата година излиза „Лексикологическа граматика за изучаване на французкий език и стил“. С лексикографското дело Нестор Марков продължава да се занимава и след Освобождението. В тази област е най-големият му научен принос. През 1881 г. издава „Буквар за французки език“, преиздаден през 1885 г. В 1894 г. се появява „Пълен френско-български речник = Dictionnaire français-bulgare“ – преработен и допълнен две години по-късно. През 1898 г. е отпечатан създаденият от него „Българско-френски речник = Dictionnaire bulgare-français“. През 1912 г. и 1915 г. излизат още два речника – джобен формат – първи том на българско-френски и втори том на френско-български. По неговите френско-български и българско-френски речници се обучават няколко поколения ученици, студенти, почитатели на френската култура и език. Изключителният му принос в тази област е оценен високо от Министерството на просветата и изящните изкуства на Франция и през 1903 г. е

¹ Днес Криво поле, Хасковско.

² Така се е наричал до Освобождението през 1878 г. гр. Хасково. Превежда се различно – владетелското село, чистото село, хубавото село.

³ Това е най-старото запазено писмо на Нестор Марков от 19 май 1868 г.

награден с орден „Кавалер на просветата“. Цялото книжовно наследство на Нестор Марков обхваща 38 заглавия: 7 учебника, публикувани в 11 издания, 2 речника, претърпели 5 издания, освен това – множество статии с естественонаучен, мемориален и публицистичен характер, административно-отчетни публикации и дописки в периодичния печат.

Освен авторитетен преподавател и виден учен, Нестор Марков е известен общественик, читалищен и театрален деец, политик, борец срещу гъркоманите за самостоятелна българска църква и за национално освобождение. За своята родолюбива дейност неведнъж е бил арестуван и има издадена смъртна присъда, чрез обесване.

По време на учителстването си в Плевен през 1868 г. става инициатор за откриване на девическо училище в града, а през есента на 1869 г. и на основаването на читалище „Съгласие“, в което създава театрална трупа. При второто си учителстване в Плевен през 1872–1873 г. открива читалища и училища в 8 села, като намира за тях добри учители. По време на Априлското въстание преподава в Априловската гимназия в Габрово и заедно с другите учители е арестуван и хвърлен в Търновския затвор, като е осъден на смърт. По време на Руско-турската война през 1877–1878 г. е преводач в щаба на генерал Гурко и заедно с руските войски достига до Сан Стефано.

Може би най-отговорната длъжност за него е назначаването му със заповед на Алеко Богориди от 24 май 1879 г. за префект на Старозагорска област. На него се пада тежката задача да съгради отново почти изцяло унищожения град, а също и разрушените от турците селища в окръга.⁴ Въпреки големите трудности Нестор Марков се справя блестящо с тази задача. Освен това той е съосновател на комитетата „Единство“, кореспондира с капитан Петко войвода. До края на службата си на този пост (средата на 1882 г.) под негово ръководство и инициатива са построени 10 училища в града и 298 в областта. След уволняването му от този пост в края на август 1882 г. неговите качества са оценени в Княжеството. През октомври същата година е назначен за управител на Велико Търново. Следват назначения на поста министър на вътрешните работи, окръжен управител на Русе, избран е за депутат в III велико народно събрание от Харманлийския регион. Следват години, през които отново се завръща към учителската професия. В началото на XX в. е назначаван временен за управител на Варна и на Пловдив. През 1904 г. се пенсионира и до края на живота си се отдава единствено на лексикографските си занимания. Неговите речници непрекъснато се преиздават и усъвършенстват. Нестор Марков работи и върху речник на чуждите думи в българския език, останал недовършен.

Когато се пише биографична книга за личност като Нестор Марков, не може да бъде подминато неговото семейство. По време на първото си учителстване в Плевен през 1868 г. сключва брак с Екатерина хаджи Пакова, произхождаща от стар и известен род. Неин брат е ген. Христо Паков, а първи братовчед Костаки Хаджипаков, знаменосец и писар в четата на Филип Тотю, обесен в Русе на 11

⁴ Основният камък за възстановяването на Стара Загора е положен тържествено на 25 септември 1879 г. в присъствието на Алеко Богориди.

юли 1867 г. Освен съпруга и стожер на семейството, Екатерина е видна общественичка. Тя е била член на настоятелството и секретар на дружество „Майка“, основано и ръководено от Екатерина Каравелова, която споменава често Пакова в своите спомени и дневници.

На Нестор и Екатерина се раждат 8 деца, 2 от които умират като бебета. Останалите 6, 1 дъщеря и 5-има снове, доживяват до зряла възраст. Всеки от тях има значителен принос в изграждането и защитата на българската държава, всеки оставя ярка следа след себе си.⁵

В своята научна монография Мария Ловджиева е представила богатия жизнен път и дейтелност на Нестор Марков, като е разделила текста на две. В първата част са включени разделите: *Писмата, Биографични бележки, Книжовна и научна дейност, Голямото семейство, Непубликувани писма*. Така авторката е успяла да представи различни събития и изяви на възрожденеца, избягвайки ненужните повторения, утежняващи текста. Авторката е написала книгата след дългогодишни изследвания, свързани с много труд и себеотдаване. Изследваните и разчетени от нея писма откриват пред учените и широката читателска аудитория нови и неизвестни досега факти от живота на големия ни родолюбец и на неговите приятели и съмишленици, голямата част от които също имат съществен принос към българската история, наука и култура.

Много сполучливо е решението на авторката във втората част от книгата да включи приложения: Приложение 1 – *Публикувани писма*, Приложение 2 – *Спомени*, Приложение 3 – *Снимки*. Подбраните документи са в съзвучие с основния текст и са важно документално доказателство към научния ѝ труд. Бихме искали специално да отбележим Приложение 2, включващо автентични спомени на хора,

⁵ Децата са родени в различни селища, понеже Нестор Марков е назначаван на различни длъжности из цялата страна и семейството непрекъснато се мести. Най-голяма е Параскева Маркова, която завършва с отличие престижния френски институт *Norte Dame de Sion* в Цариград. Владеела е перфектно френски език и е била ценен помощник на баща си в изготвянето на френско-българските и българско-френските речници. Следва Светослав, виден индустриалец и предприемач, открил мина Чукурово в присъствието на цар Фердинанд. Третият е Константин, лекар, основоположник на борбата с маларията в България. За многобройните си научни публикации и съществен принос му е дадена научна степен „професор“, а посмъртно – званието „Заслужил лекар“. Марко на 23 години се записва доброволец и загива в Илинденско-Преображенското въстание. Владимир завършва ветеринарна медицина, основава и завежда катедрата по бактериология и серология в Софийския университет. Той е един от съоснователите на медицинската и промишлена микробиология в България, има над 100 научни труда, член е на Международния комитет за преоценяване на резултатите от международни конкурси по микробиология и за размяна на бактериални култури, член е на Комисията за предлагане на Нобелови лауреати, постоянен член на Международната комисия по микробиологична номенклатура, член на Германската национална академия „Леополдина“, постоянен представител на Международната асоциация на микробиолозите в Лондон. През 1926 г. е избран за професор, а през 1952 г. става академик. Заедно с брат си Константин участва в Балканските и в Първата световна война – като военен лекар. Най-малкият Иван завършва право и работи като юрист и прокурор в различни градове на страната. Неговият син, проф. Калчо Марков, е световноизвестен микробиолог, член-кореспондент на БАН.

познавали отблизо живота на Нестор Марков. Тук влизат спомените на неговия син акад. Владимир Марков, мемориалният текст на Боян Гинчев, син на близкия му приятел и съратник Цани Гинчев, споменът на един от учителите на Нестор Марков – Станчо Кожухаров, споменът на бившия ученик на Нестор Марков – Станимир Станимиров – педагог, общественик и значим историк на Българската църква. При археографската обработка на писмата Мария Ловджиева е спазила основното правило за ненамеса в оригиналния текст – той е даден такъв, какъвто е написан от авторите, като правопис, стил и език.

Подбраните снимки в Приложение 3 помагат на читателя да добие визуална представа за Нестор Марков, за неговото семейство и за приятелите му. За увеличаване на справочно-информационните възможности на монографията авторката е включила именен показалец (с. 162–172). Това, което смятам за не съвсем сполучливо решение, е поставянето на обяснителните бележки в края на книгата, което затруднява читателя. Още повече, че както отбелязах по-горе, книгата се състои от две части и няколко раздела към всяка от тях. Много по-удачно щеше да е отпечатването им под линия на самата страница от основния текст.

В заключение може да се обобщи, че тази книга е ценно допълнение към всичко, което до този момент е издадено или направено за запознаването на българската общественост с живота и делото на бележития ни сънародник. Да припомним, че през 2016 г. Институтът по български език към БАН организира научна конференция по случай 180 години от рождението на Нестор Марков. Докладите, изнесени на нея, са отпечатани в сборника „Нестор Марков и неговият принос в лексикографията и образованието“. От 10 до 31 май с.г. в централното фоайе на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ бе подредена изложба, посветена на 180-годишнината от рождението на Нестор Марков, подготвена заедно с други водещи научни и културни институции⁶. Изложбата в НБКМ впоследствие стана пътуваща и обиколи най-големите градове в България – Плевен, Пловдив, Варна, Габрово, Велико Търново, Хасково, Стара Загора, Харманли. През 2017 г. Общинският съвет в Хасково посмъртно удостои Нестор Марков със званието „Почетен гражданин“ на Хасково. Годишнината бе отбелязана и от създаденото от него читалище „Съгласие 1869“ в Плевен.

Ще спомена и книгите, издадени през последните години за Нестор Марков: Виолета Атанасова – „Нестор Марков 1836–1916. Биобиблиография“; Недялко Димов и Тянка Марков – „От Криво поле до Париж“; Лука Доросиев – „Извори за историята на учебното дело в България. Кн 3. Българско възрожденско училище“;

⁶ От 10 до 31 май в централното фоайе на НБКМ, заедно с още шест водещи научни и културни институции, имаше подредена изложба, посветена на 180-годишнината от рождението на Нестор Марков. Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, Институт за исторически изследвания – БАН, Централна библиотека на БАН, Регионален исторически музей – Хасково, Регионален исторически музей – Плевен, Читалище „Съгласие“ – Плевен, Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“ – БАН, Българско лексикографско дружество, Институт по математика и информатика – БАН, Съюз на математиците в България, Фондация „Елена и Христо Генчеви“, Регионална библиотека „Захарий Княжески“.

Мария Младенова – „Нестор Марков (1916–1936) – библиография“. Също така излязоха статии за него в периодичния печат.

Книгата на Мария Ловджиева е ценна не само поради познавателното си стойност и за патриотичното възпитание на широката читателска публика. Тя съдържа ценни сведения и документален материал, който може да послужи на професионалните историци при техните научни изследвания за новата ни история. От друга страна, ние, българите, като народ, сме останали длъжници към такива дейатели от нашето минало, посветили безкористно целия си живот за добруването и напредъка на собствените си сънародници и на отечеството си, покривайки ги с пелената на забравата. Така че тази монография е и ще остане ценно и увлекателно четиво, обогатяващо научните познания и културния кръгозор на своите читатели. А светли личности като Нестор Марков са истинските проводници на Божията промисъл на Земята, защото са се доказали със своите помисли и дела в името на доброто. Точно такива хора са необходими и днес – способни, с примера си да дават знания, светлина и да пречистват души, за да ни има като народ и държава.

Щрихи от две епохи. Нестор Марков – писма и спомени. състав. Мария Ловджиева. науч. ред. Мария Младенова. София: Стилует, 1918. 211 с.

Библиографски справки

02 Библиотечно дело. Библиотекознание

Стандартизация и стандарти в библиотечната област. Статии. 1952–1991. 100 загл. Бълг. ез. Януари 2018. НБКМ

159.9 Психология

Изследване влиянието на стреса върху мотивацията на служителите в организацията. Книги и статии. 1999–2016. 63 загл. Бълг. ез. Октомври 2017. РБР

327 Дипломация

Библиотеките и книгите като инструмент на културната дипломация в България. (Културни институти в България и чужбина. Етика и поведение на дипломатите). Книги и статии. 48 загл. Бълг. ез. Февруари 2018. НБКМ

331.5 Заетост

Политики по заетостта в България. Книги и статии. 2000–2018. 53 загл. Бълг. ез. Април 2018. НБКМ

336.126.07(497.2)(091) Сметна палата – България

Сметна палата и известни българи, работили там – Нешо Попбрайков, Димчо Дебелянов, Иван Гюзелев. Книги и статии. 10 загл. Бълг. ез. Април 2018. НБКМ

338 Икономическа политика

Морска икономика и политика. Книги и статии. 67 загл. Бълг., англ. и фр. ез. Януари 2018. НБКМ

338 (597) Виетнам – икономика

Виетнам. Икономика. Книги и статии. 21 загл. Бълг. и англ. ез. Януари 2018. НБКМ

34 Право

История на Софийския апелативен съд. Книги, статии и закони. 26 загл. Бълг. ез. Март 2018. НБКМ

Подсъдност по наказателни дела. Специализирани наказателни съдилища. Книги и статии. 50 загл. Бълг., рус. и англ. ез. Март 2018. НБКМ

351/354 Обществено управление

Публично-частно партньорство (ПЧП). Книги, статии и интернет ресурси. 1993–2017. 90 загл. Бълг. и англ. ез. Декември 2017. РБР

372 Съдържание и форми на работа в предучилищното възпитание и в основното образование. Учебни предмети и учебници за начални и основни училища

Физическо възпитание и физическа култура. Книги, статии и интернет ресурси. 2010–2017. 22 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. РБР

Занимания в предучилищна възраст

Играта драматизация на африкански приказки в контекста на интеркултурното образование в предучилищна възраст. Книги и статии. 1962–2017. 59 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. РБР

Играта в живота на детето от предучилищна възраст. Книги, статии и интернет ресурси. 2010–2017. 25 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. РБР

Приказната сюжетност в обучението по математика в предучилищна възраст. Книги, статии и интернет ресурси. 1976–2017. 37 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. РБР

Развитие на мисленето в обучението по математика в детската градина. Книги, статии и интернет ресурси. 1980–2017. 41 загл. Бълг. ез. Септември 2017. РБР

372.4 Основно образование

Ключови умения за емоционални компетентности. Тревожност. Начална училищна възраст. Книги, статии и дис. 1990–2018. 72 загл. Бълг. и рус. ез. Февруари 2018. НБКМ

379.85 Туризм

Никола Додов. Статии. 1902–1930. 8 загл. Бълг. ез. Май 2018. НБКМ

615.825–056.267 Хора с увреждания – рехабилитация

Комплексна рехабилитация и интеграция на младите хора с увреждане в България. Книги, статии и интернет ресурси. 1994–2017. 57 загл. Бълг. ез. Декември 2017. РБР

621.039.7 Радиоактивни отпадъци – преработка

Съхранение и преработка на високоактивни радиоактивни отпадъци. Книги и статии. 40 загл. Бълг. ез. Февруари 2018. НБКМ

657 Счетоводство

Провизирането в счетоводството. Книги и статии. 38 загл. Бълг. ез. Февруари 2018. НБКМ.

72 Архитектура

Градоустройство на София. Закони, правилници, наредби, укази. Книги и статии. 99 загл. Бълг. ез. Март 2018. НБКМ

820–93 Английска детска литература

Преводна рецепция на приказката „Джак и бобеното зърно“. Книги. 1984–2017. 36 загл. Бълг. ез. Ноември 2017. РБР

92 Марчевски, Марко

Марко Марчевски – публикации за него, критика, рецензии. Книги и статии. 40 загл. Бълг. ез. Май 2018. НБКМ

92 Рембранд

Рембранд. Биографични публикации за него. Книги и статии. 17 загл. Бълг. и рус. ез. Януари 2018. НБКМ

92 Тотлебен, Едуард

Генерал Едуард Иванович Тотлебен. Книги и статии. 1885–2017. 73 загл. Бълг. и рус. ез. Октомври 2017. РБР

92 Шекспир, Уилям

Уилям Шекспир. Биографични публикации за него. Книги и статии. 31 загл. Бълг. и рус. ез. Януари 2018. НБКМ

949.72 История на България

България. История, археология, етнология, култура, изкуство, архитектура. Книги. 125 загл. Бълг. ез. Март 2018. НБКМ

Националната пропаганда в България (1934–1944). Книги и статии. 16 загл. Бълг. ез. Януари 2018. НБКМ

Списък на библиотеките участници

НБКМ – Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

РБР – Регионална библиотека „Любен Каравелов“, Русе

*Редактор Величка Шардина
v.shardina@nationallibrary.bg*

Емилиян Станев и Елисавета Багряна

Документални свидетелства за приятелството им

Радка Пенчева

Emiliyan Stanev and Elisaveta Bagryana
Documentary evidence about their friendship

Radka Pencheva

Summary

The author presents new facts about the relationship between the writer Emiliyan Stanev and poetess Elisaveta Bagryana. She is referencing to the handwritten notes of Nadezhda Staneva wife of Emiliyan Stanev quoting passages from these notes.

Key-words: Emiliyan Stanev, Elisaveta Bagryana, “Boyana company”, writers.

Моите наблюдения се базират на няколкогодишното по-близко приятелство между Елисавета Багряна и Емилиян Станев след 1970 г., когато му дават държавна вила за ползване в кв. „Бояна“ над София. Там двамата творци са съседи. Вероятно и дотогава те са се познавали, но нямаме документални свидетелства доколко са били близки.

Ще се водят по ръкописните записки на Надежда Станева – съпруга на писателя и негов летописец. По време на съвместния им живот тя си води записки, които днес улесняват изследователя за различни случаи от живота на твореца по повод писането на неговите творби и срещите и познанствата му с много хора от недалечната ни история.

От цитираните записки се вижда, че се е образувала компания, наречена „Боянската“. В нея влизат Емилиян и Надежда Станеви, проф. Т. Боров и съпругата му, Елисавета Багряна и приятелката ѝ Жана, Бранко Георгиев. Прибавят се към тях Блага Димитрова и Йордан Василев, както и проф. Петър Динеков. Това са и едни от най-добрите приятели на Ем. Станев. Н. Станева невинно одобрява действията на Багряна, но личи колко много цени поезията ѝ и колко се възхищава на нейната издръжливост и жажда да пътува. От друга страна, съдържаността на поетесата е била подходяща за темперамента на Ем. Станев, който обича да говори пред слушатели и да споделя с тях творческите си замисли.

Тетрадка № VIII

23.VIII.1970 г.

Съседи сме с Багряна. Тя засега живее на вилата си с една своя близка – Жана.

Елисавета Багряна с внука си в боянската си вила

Идват често вечер да гледат телевизия. Багряна ни подари най-новата книга за нея, издадена от „София прес“. Хубаво, рекламно издание. Никога не ми е била особено симпатична като човек, макар да ценя високо поезията ѝ. Тя е твърде безинтересна като събеседница, никога не блести с разговор, на лицето ѝ винаги лежи някаква маска. Откровено казано, смятам я твърде лицемерна и не се стремя към общуване с нея.¹

¹ Стр. 14.

29.VIII.1970 г.

Снощи пак посещение от Багряна и приятелката й. Емилиян разпалено заговори за творческите си търсения и трудности при „Скот Рейнолдс“. Предложи на Багряна да чуе няколко страници и да каже впечатленията си. Слушаха с внимание. Определено им хареса. „Много, много интересно и дълбоко.“ Разказа й за разказа „Вълкът“, говори за това, че вече не може да се върне към реализма и описателния разказ. Беше твърде интересен, но Багряна повечето слуша, кима с глава и потвърждава. С нея сякаш не може да се повежда спор, нито пък можеш да чуеш нейни мисли и схващания. Аз й съобщих за отпечатаните в „Литературна мисъл“ спомени на Боян Пенев за Яворов, които ми направиха извънредно силно впечатление и които твърде много потвърждават интуитивното мнение на Емилиян за Яворов. Силно се заинтересува и поиска книжката да я чете, но нищо не каза нито за Боян Пенев, нито за Яворов. Днес Емилиян ми каза: „Искам да я накарам да сваля маската си, но не мога и това ме дразни“.²

5.II.1971 г.

Снощи гостувахме на Тодор Боров³ по случай 70-годишнината му. Поднесохме му подарък, общ от групата – Багряна, Жана, Вълеви, ние и Блага и мъжа й – керамичен сервиз за кафе, купен от магазина на художниците. Боров е изключително запазен човек – походка, стойка, жестове, израз – всичко е младежко. Страшно подвижен и пъргав, а за паметта и умствените му способности – да не говорим. Нещо невероятно! Истинска библиография! Вилата му е артистична. Посрещнаха ни много топло и непринудено и чудесно ни угостиха. Той има способност да създава чудесна атмосфера. Освен изброените там бяха още Динеков, Бранко Георгиев и семейство Христо Радевски... Вечерта мина много весело и приятно. Динеков блесна като прочете един адрес, или както той се изрази, статия за Тодор Боров, написана извънредно духовито. Радевски прочете един мадригал, казаха се доста шеги и вицове, домакинът беше извънредно щедър в черпенето и гостите си тръгнаха много доволни от вечерта.⁴

2.III.1971 г.

Друго нещо обаче беше много интересно – книгата за Багряна⁵, която двамата с мъжа си пишат⁶. Четоха ни откъси. Ще стане крайно интересна.

² Стр. 15.

³ Проф. Т. Боров (1901–1993) – български библиограф, един от директорите на Народната библиотека в София след 9.IX.1944 г. Близък приятел е на Ем. Станев и баща на големия учен проф. Цветан Тодоров. Съставител и редактор е на съчиненията на Елин Пелин, Александър Балабанов, Христо Смирненски и др. бълг. писатели.

⁴ Стр. 41–42.

⁵ Двухтомникът на Блага Димитрова и Йордан Василев – „Младостта на Багряна“ и „Дни черни и бели“, е едно от най-добрите документални изследвания за Багряна. Книгата не е посрещната добре от литературната критика и във в. „Литературен фронт“ излиза разгромяваща статия за нея. Ударени са двамата автори, но не и Багряна. Това става повод за изстиване на отношенията между нея и авторите.

⁶ Ем. Станев и Н. Станева гостуват на Блага Димитрова.

Емилиян се разприказва като взе повод от Багрянините изповеди и ни разказа някои истории от младините си, които не знаех.⁷

19.IV.1971 г.

...Изглежда, че „Скот Рейнолдс“ се посреща различно – някои много го харесват, други не го разбират, а Ирина Талева го намира „студен разказ“. Книжка 3-та⁸ обаче много бърже се привърши, а кн. 2 още стои по будките. Багряна, след като го прочела, каза: „Просто се гордея, че имаме такъв български писател!“⁹.

1.VI.1971 г.

Преди два дни го посети финландският писател Марти Ларни¹⁰, гост на нашата страна по случай симпозиума за Ромен Ролан. Приятен и културен човек. Разговорът се води на английски, но преводачката беше малко слаба. Ларни владее и немски, разбира и френски, и руски, без да ги говори. Има чувство за хумор и добре се разбраха с Емилиян. Остана у нас близо 3 часа. Тук беше и Багряна, поканихме и нея. Пристигна тя с черен панталон, с червена плетена блуза и златно колие, фризирана, гримирана, елегантна – не можеш да повярваш, че е на 78 години. Току-що се беше върнала от Варна от симпозиум, навсякъде ходи, не се уморява. И тя, и Емилиян дадоха свои книги на Ларни. Емилиян даде „Антихрист“ и немското издание на „Вълчи нощи“.¹¹

15.VI.1971 г.

...Вчера навечер се събрахме у Багряна по случай гостуването на проф. Благой¹² и жена му¹³. Дойдоха Тодор Боров и Петър Динеков. Боров и Динеков говорят добре руски, Багряна – сносно, но Емилиян не се смути и пусна в пълен ход „своя“ руски. Не го плашат нито падежи, нито ударения! Но важното е, че гостите се разбираха, макар че ние много се смяхме. Жана домакинстваше и всичко беше отлично. Боров блестящо и духовито разказваше неща от своето пребиваване в Москва през 1946 г., а Петър ни занимава със спомените на Лазар Добрич, книга, която излязла у нас с много съкращения. В оригинала имало много интересни работи – срещите и патилата на цирковия артист с редица забележителни хора на века като Андре Жид, Георги Димитров, Сталин, Пабло Пикасо, мисис Симпсън, крал Едуард Английски. По желание на гостите Багряна чете свои стихотворения. Чете ги добре.

⁷ Стр. 47.

⁸ Разказът „Скот Рейнолдс и непостижимото“ е отпечатан в бр. 3 на сп. „Пламък“ през 1971 г., с. 3–22.

⁹ Стр. 53.

¹⁰ Марти Ларни (1909–1993) – финландски журналист и писател. Той е много популярен у нас с преведените му романи „Четвъртият прешлен или Мошеник по неволя“ (1961) и особено с „Прекрасната свинарка“ (1962).

¹¹ Стр. 65.

¹² Дмитрий Д. Благой (1893–1984) – руски и съветски литературовед, пушкинист, историк на литературата.

¹³ Берта Брайнина (1902–1984) – съветска литературна критичка и литературоведка. Брактът ѝ с проф. Благой е втори.

Проф. Благой и жена му приятни, непретенциозни, типично руски интелектуалци: той с многодиоптрови очила, таджикско кепе (макар че е кореняк московчанин). Добродушен и постоянно усмихнат. Тя – словоохотлива, записва впечатленията си, защото пишела книга за българската литература и българските поети, разбира се, и за Багряна. Говори с голям възторг за Яворов, нарича го гениален поет от световна величина, възмущава се от лошите преводи, направени на руски на неговите стихове. Изглежда също много цени Багряна.¹⁴

15.VII.1971 г.

Ем. Станев е удостоен с наградата „Иван Вазов“ за романа „Антихрист“. Багряна го поздравява.¹⁵

IX тетрадка

24.IX.1971 г.

Миналата седмица Багряна ни събра – Борови, Блага и мъжа ѝ, Бранко Георгиев, Петър Динеков и ние. Случи се в дъждовния период, когато четири дни валя непрекъснато и земята беше заприличала на „удавена бабичка“. Но в затопления уютен хол във вилата, пред богата и вкусна трапеза, беше приятно. Динеков и Тодор Боров се надпреварваха кой да блесне с повече знания, така че научихме много неща. Динеков разказа за Париж, откъдето току-що беше се върнал след триседмично пребиваване, а Боров говори за книгата на Солженицин „Август 1914 г.“, която чел на руски. Багряна, както винаги, клатеше глава и нищо особено не каза. Тя повидимо живее със страха от смъртта и прави всичко възможно да не я забравят хората. Не пропуска случай да се покаже на публично място – приеми, тържества, пътувания в чужбина, събира се постоянно с хора. С една реч постъпва така, както не бива да постъпва един творец, когато престане да бъде такъв, защото винаги става смешен и жалък.¹⁶

4.X.1971 г.

Снощи идва Багряна. Жана се прибрала в града. Оставихме я на вечеря, гледахме телевизионен театър – „Рожден ден“ от Др. Асенов. Слаба, преднамерена пиеса. Емилиян се разприказва за своите творчески проекти: разказа „Теофано“, говори за „Султански лов“, „Търновската царица“.¹⁷ „Върви малко насила, пиша я с майсторство, а не с вдъхновение.“ Заговорихме за таланта на твореца и колко често разните изкуства се срещат свързани у един човек. Например Емилиян е рисувал добре и започнал да следва живопис при Цено Тодоров в Художествената академия. Бил и самоук цигулар и блесва със собствени „вариации“ и „компози-

¹⁴ Стр. 67.

¹⁵ Стр. 72.

¹⁶ Стр. 14–15.

¹⁷ Някои от тези творчески замисли, като романа „Султански лов“, остават ненаписани.

ции“, с които удивлявал съмахленците си. Илия¹⁸ пееше чудесно и притежаваше прекрасен баритон. Багряна каза, че като дете и девойка рисувала и пълнела къщата с картини. Пееела също и се явила на някакъв конкурс-изпит по драматично майсторство. Емилиян я попита как се е определила към поезията, има ли момент в живота ѝ, който да се явява решителен. „Аз, каза той, например от дете знаех, че ще стана писател. Първото си стихотворение написах, когато бях в първи прогимназиален клас. А когато бях още по-малък, в Търново дойде Иван Вазов. Видях го и когато ми казаха, че е писател, аз заявих: „И аз също ще стана писател“.

Оказа се, че у Багряна не е било така. Тя дълго не знаела каква ще стане. И понеже приятелките ѝ се записали в Университета във Филологическия факултет, тя също решила да следва литература. Това определило съдбата ѝ.¹⁹

11.III.1973 г.

...Тук²⁰ е и Багряна – както винаги елегантна, сдържана, любезна. Има си строг режим и ритъм на живот, затова до 80[-]г[одишна] възраст е запазена, жизнена и силна. Ходи всеки ден на разходка по 2–3 часа, пази хранителен режим, не се ядосва, изолира се от неприятни неща, затова още работи!²¹

30.IV.1973 г.

Празнувахме 80-ия рожден ден на Багряна всред приятелска среда – т.нар. „Боянска компания“: Тодор Боров с жена си, Блага и Йордан, ние с Емилиян, Петър Динеков и Жана. Вечерта се състоя в малката стая до червения салон на ресторант „Рила“. Почетохме Багряна с изискана вечеря, поднесохме ѝ подарък – сервиз за кафе, керамична изработка на една художничка и сребърен пръстен с кехлибарен камък. Изборът на подаръка правиха Динеков и Блага, ние с Емилиян ѝ поднесохме и хубав букет кали.

Най-много говори, разбира се, Тодор Боров. Той е страшно приказлив и темпераментен. Дватама с Петър се надпреварваха да демонстрират огромната си памет. Боров разказваше спомени за Боян Пенев, за Сергей Румянцев, но както винаги разказваше повече за себе си. Почувствах се изморена от високия му тон (той винаги вика, като говори), от прекалено големия водопад от думи. Багряна, както винаги, сдържана, скромна, отмерена. Страшна издръжливост! Аз се уморих, тя не. Стана дума за пътуването на Динеков до Щатите – облажава го. „Сега да ми кажат да тръгна, веднага бих напуснала тази ваша така приятна компания и бих започнала да нареждам куфара си.“ Неизтощима пътешественица, годините не ѝ тежат. Пълна противоположност на Емилиян. Той пък не може да се начуди на ония, които тръгват да пътуват.²²

¹⁸ Художникът Илия Петров е първи съпруг на Надежда Станева.

¹⁹ Стр. 17.

²⁰ Надежда Станева е на почивка в Хисаря.

²¹ Стр. 18. Тук Надежда Станева прави характеристика на жизнеността на Багряна, на жизнения ѝ режим.

²² Стр. 91.

Х тетрадка

24.VII.1973 г.

Вчера го повикаха от Академията на науките. Съобщили му, че са решили да го правят академик. Поискали му някои сведения. Бил при Кирил Братанов. Емилиян поставил въпроса за Багряна. Според него тя трябва да бъде удостоена преди всички други.²³

26.VII.1973 г.

Вчера идва Балевски²⁴. Бързаше да изтъкне инициативната си роля в провъзгласяването на Емилиян за академик, т.е. в подготовката за избирането му. Казах му, че Емилиян ми е съобщил, радвам се, но и аз като него смятам, че трябваше Багряна да бъде удостоена с тази чест, тя е вече доста възрастна, пък и заслугите ѝ към нашата литература са големи.²⁵

6.IX.1973 г.

Багряна се върна от Карлови Вари, където прекара 20 дни. Останала и няколко дни в Прага на някакво честване, което ѝ устроили. Отслабнала доста, направила линията, фигурата ѝ не е старческа, но лицето... Оплаква се от много ангажименти там – искали ѝ интервю, срещи и т.н. Уж ѝ тежат ангажиментите и славата, но без тях не може. Днес замина за Пловдив, където ще повторят рецитала ѝ. Към 25.IV. ще отива във Варшава и Краков, по-късно в Литва и т.н. Неуморно гони живота. Не иска да пропусне нищо, нито една възможност да я видят, да напомни за себе си. Ходят с Жана на екскурзии из Витоша – качват се с автобуса до Златните мостове и там ходят до Копитото. С какъв само тон разказва Багряна за тези си екскурзии, как се мъчи да ни внуши, че още е млада, че може всичко, каквото могат младите. „Виждате ли колко още съм държлива, млада. Гледайте, чудете ми се и се възхищавайте!“

Щом се върна от Карлови Вари, веднага повика шивачката да я стяга за Варшава. Наистина феномен, защото съвсем няма вид на старица. Това са изключителни хора, такива като нея и Дора Габе. Наистина да им се възхитиш!²⁶

17.IX.1973 г.

Вечерта, след вечеря, дойде Багряна с Блага и Данчо. Емилиян им се зарадва. Беше много зареден и имаше нужда от отдушник. Говори много, пуши много, пи отново „Старка“²⁷ с Данчо. Блага се противопостави на черпнята с алкохол. Емилиян беше като барутен погреб – чакаше само клечка кибрит. Не посмях да упорствам и дадох старката.

²³ Стр. 7.

²⁴ Ангел Балевски (1910–1997) – председател на БАН от 1968 до 1988 г.

²⁵ Стр. 8. В двата записа личи колко Ем. Станев и Н. Станева ценят Багряна и смятат, че тя трябва да бъде отличена със званието академик.

²⁶ Стр. 15.

²⁷ Традиционна суха водка, дестилирана от ръжени зърна и произвеждана най-вече в Полша и в Литва.

Говориха за книгата, която сега продължават. Искаха да знаят мнението на Емилиян за печатания откъс в „Септември“. Той се направи, че не го е чел, но им каза мнението си за подобен род книга. „Пазете се да не заглъхне лирата на Аполон. Тя трябва непрекъснато да звучи. Да не ви затрупа материалът така, че да се загуби Багряна в него. Да не почне читателят да прелиства страниците, за да търси там, дето пише за Багряна.“²⁸

Емилиян и Надежда Станев

XI тетрадка

28.III.1975 г.

Снощи идваха Блага и Данчо. По-късно се обади П. Динеков, повикахме и него. Дойдоха да чуят „Язовецът“. Данчо бе донесъл няколко дни преди това новоизлязлата книга за Багряна – 1 том, която аз зачетох с интерес и увлечение. Всред разговорите за тази тяхна съвместна работа и за случилото се в сп. „Септември“ във връзка с отпечатването на очерка на Г. Божинов²⁹ (българският Солженицин, както го нарече Динеков). Аз поднесох закуски и хубаво вино – врачански мискет, което много хареса на Блага. Пийна доста и се развесели, Данчо също.³⁰

17.IV.1975 г.

Книгата за Багряна още не е чел и не бърза да я чете. Багряна изобщо не го много увлича, много е лична поезията ѝ, подчинена само на любовта и на самата нея. Не може да я нареди до големите наши поети – Ботев, Яворов, Дебелянов. В поезията той цени спонтанния израз на чувствата, които трябва да имат по-широк

²⁸ Стр. 17. Отново става въпрос за документалната книга за Багряна.

²⁹ Георги Божинов (1924–2004) бе преоткрит като голям писател след преиздаването на романа му „Калуния-каля“ през 2014 г., превърнал се в бестселър и претърпял няколко допечатки.

През 1974–1975 г. той подготвя и дава в сп. „Септември“ пътеписа си „Гора зелена, вода студена“, който е публикуван в бр. 3 през 1975 г. В последния момент авторът допълва творбата си с три страници, в които са предадени спомените на петима оцелели българи от съветския ГУЛАГ. След последвалата остра реакция от съветското посолство броят е иззет, а цялата редакция на списанието, начело с главния му редактор Камен Калчев, включително и редакторът, приел и разписал за печат ръкописа – Николай Кирилов, са уволнени. Божинов също е уволнен като кореспондент на в. „Труд“, изключен е от Съюза на българските журналисти, и от Дружеството на писателите в Благоевград. Повече не е назначаван на държавна работа. Жена му, която е учителка, също е уволнена.

³⁰ Стр. 18.

диапазон и да надхвърлят личното. Чужд е на интелектуалната поезия, както и на модерните, неизкрystalизирали форми. Затова не го вълнуват нито Блага Димитрова, нито Далчев, а Гео Милев – съвсем.³¹

20.VI.1975 г.

Днес пуснаха Емилиян в „отпуска“ от болницата. Неделя е и решихме да го взема и заведа да прекара два часа на вилата. Дора Габе предложи да дойде с нас. Емилиян ни чакаше на вратата на болницата, нетърпелив, възбуден. Щом пристигнахме, обади се на Багряна, беше ѝ обещал да я види. Попитах Дора Габе дали има нещо против да поканим Багряна да дойде. „Разбира се, не!“ Видях обаче, че не ѝ стана много приятно. Опитах се да заговоря на тая тема, в смисъл, че и двете са големи поетеси, че всичко друго, минало отдавна, вече остава под тях. Дора не се съгласи с мене. „Вярно е, каза, че всички тези неща са отдавна минали и изживени, но съгласи се, че сега не може да ми бъде приятно да чета любовните писма на мъжа си до друга жена. Аз все пак си останах негова законна съпруга.“ След малко Багряна пристигна с букет рози за Емилиян, усмихната, любезна, фалшива. „Ах, Дора, как си мила?“ Целуна я, седна. Поведе се доста принуден разговор. Багряна лицемери, но седи като на тръни, Дора спокойна, сдържана. Емилиян ходи насам-натам из двора и почти не седна при нас. Ние седим трите в беседката и аз търся теми за разговор, но успявам да измисля най-незначителни неща. Както и да е. Свърши. Дойде време да тръгваме, обед наближи. Емилиян трябваше да се прибере в болницата. Сбогуване между двете, този път без целувки.³²

25.VII.1975 г.

Аз, след прехвърлянето на Емилиян в болницата, се преместих на вилата. Вечер се прибирам тук, заключавам се, чета, гледам телевизия. Общувам с Жана, която също е сама на вилата, тъй като Багряна е на почивка в Латвия по покана на Латвийския съюз на писателите. Писала оттам, че е настанена в творческия дом в Юрмала, край Рига. Преди да замине, дълго приготвяла тоалетите си – дълги поли, панталони. Тъй като шивачката ѝ била заминала на почивка, принудила се да се обърне към една боянска шивачка, която трябвало набързо да я приготви, така че Багряна в навечерието на тръгването си останала при шивачката до 1 ч. през нощта да си вземе тоалетите. Невероятно за една 83-годишна жена, но факт.

В последно време правиха филм за Багряна по сценарий на Станка Пенчева. Надойдоха от кинематографията, сложиха из вилата и на двора ѝ кабели и прожектори, пушиха, хвърляха угарки, където завърнат, губеха време, разтакаваха се надолу-нагоре; за да направят една снимка, десет пъти повтаряха, а през това време Багряна стегната, натъкмена, обула обувки с високи токове, търпеше изтезанията при 35 градуса топлина от горещите лампи на прожекторите. На това отгоре се наложи няколко пъти да я откарват в града, да си вземе по-подходяща рокля. Изкара това двудневно изтезание, като постоянно се оплакваше, но аз виждах колко

³¹ Стр. 21.

³² Стр. 32. Знаем, че и двете са обичали един и същи мъж – проф. Боян Пенев.

е щастлива и как не би се съгласила за нищо да го отмени. С това обаче не се свърши. Снимките трябваше да продължат в Пловдив и в Сливен. Там се е повторила същата инквизиция още по-тежка, но Багряна е неуморима. Бой се да не пропусне нещо. Щом свърши с кинематографията, погълна се от приготовленията за Юрмала и най-сетне замина.³³

4.X.1975 г.

Тук на вилата е хубаво. Още топло и свежо. Емилиян прави разходки. Багряна се е върнала от празника на поезията, където замина. Написала е цикъл, пет стихотворения, вдъхновени от пребиваването ѝ в Латвия.³⁴

...

За добрите отношения на Емилиян Станев с Елисавета Багряна свидетелства в спомените си и писателят Владимир Зарев:

„Спомням си, бях му дал една от своите първи книжки и след три-четири месеца той най-неочаквано ми се обади. Покани ме да му отида на гости; беше душан август и те с Надежда Станева се бяха пренесли в Бояна. Сварих го на верандата, пиеха чай с Елисавета Багряна, на която държавата също бе дала къща в Бояна.

– Лиза – изрече наперено той, – това е синът на Пантелея³⁵. Дошъл е при мен, защото... – дръпна от цигарата си и ме стрелна присмехулно, – не го съветвам, но май ще става писател.

Елисавета Багряна ме изгледа, от нея тънко, подобно на мирис, се излъчваше непреходната ѝ хубост, оная особена загадъчност на истинската жена, а също „вечното и свято“, непогазено, достойнство на всеки велик поет. Изгледа ме добронамерено, но хладно, пожела ми на добър път в трудния и величав свят на думите. Беше дошла за захар, взе си пълната чаша и ни остави“³⁶.

От приведените документални свидетелства може да се направи заключение, че между Емилиян Станев и Елисавета Багряна е имало добро приятелство. Поезесата търпеливо е изслушвала творческите замисли на писателя, двамата добре са се разбирали като съседи. Ем. Станев е уважавал Багряна, макар че поезията ѝ не е била сред любимите му. Той не е разбирал и желанието ѝ да пътува по света – нещо твърде чуждо на темперамента му. Но когато става дума за избирането му за академик, Станев пламенно е изтъкнал нейната кандидатура и заслугите ѝ за българската литература. Багряна му подарява в знак на уважение ръкописа на стихотворението си „Квадратурата на кръга“.

³³ Стр. 40.

³⁴ Стр. 47.

³⁵ Пантелей Зарев (псевдоним на **Пантелей Пантев**; 1911–1997) – литературен критик, участник в личното обкръжение на Тодор Живков. Приживе е величан като „корифей на социалистическия реализъм“.

³⁶ **Зарев**, Владимир. Той притежаваше удивителното свойство да изпълва. – В: *Спомени за Емилиян Станев*. София: Лик, 2007, с. 185–186.